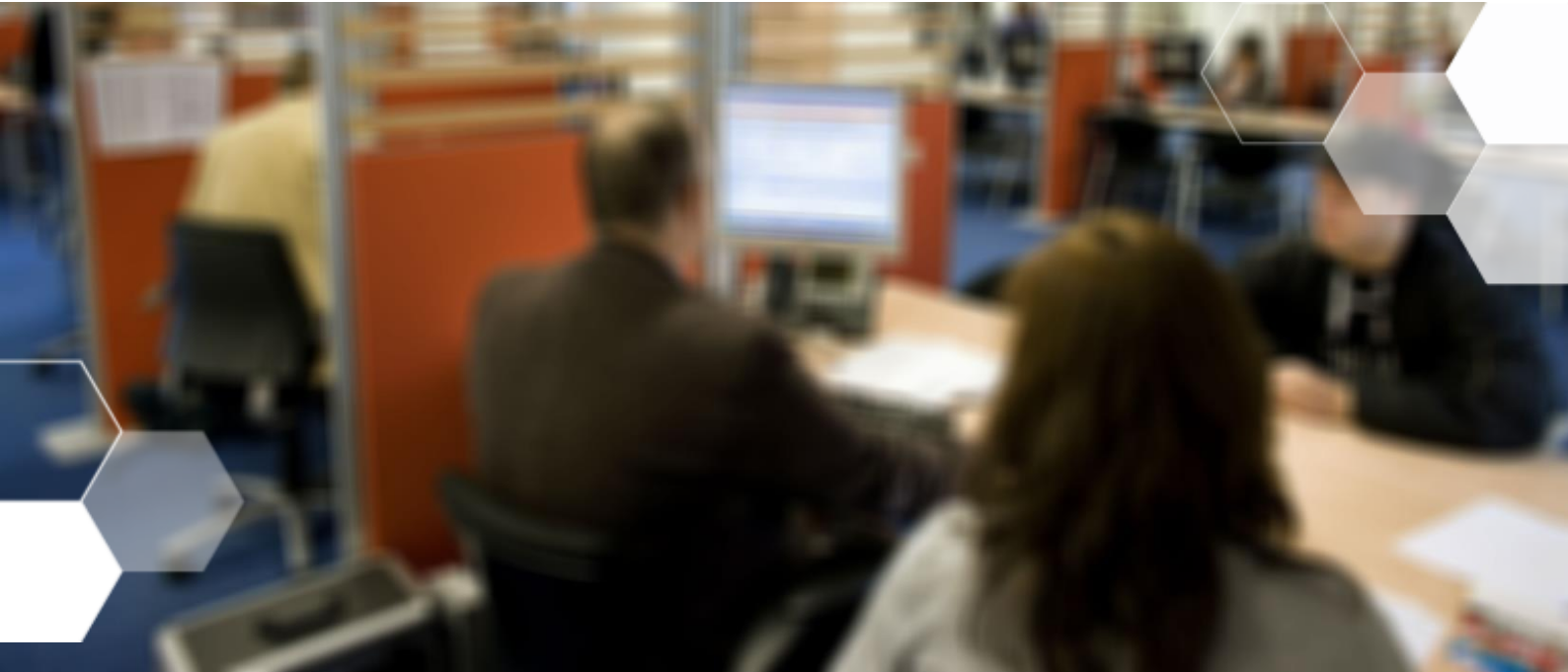

Panteia

Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

“Voor mijn gevoel had ik veel geld”

Jongvolwassenen en schulden

Florieke Westhof en Lennart de Ruig m.m.v. Mirjam Tom

Zoetermeer, 22 april 2015

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Voorwoord

Voor u ligt de rapportage van het onderzoek van Panteia naar jongvolwassenen en schulden. Het onderzoek geeft inzicht in de omvang, de kenmerken en de aard van de schuldenproblematiek bij jongvolwassenen van 18 tot en met 27 jaar.

De informatie hebben we gekregen via een uitgebreide enquête onder de jongvolwassenen en door 29 diepte-interviews te houden met de doelgroep. Dit heeft er toe geleid dat wij inzicht hebben gekregen in enerzijds aantallen, hoogte en omvang van jongvolwassenen en schulden en anderzijds houdings- en gedragsaspecten die samenhangen met het ontstaan en oplossen van schulden.

In de eerste plaats willen we de jongvolwassenen bedanken die hebben meegewerkt aan de diepte-interviews. Zij hebben zeer openhartig gepraat over hun financiële situatie, de achtergronden, de oorzaken ervan en hun toekomstbeeld. De interviewers werden hierbij vaak geconfronteerd met heftige levensverhalen. Wat in de gesprekken is verteld is voor het onderzoek van grote waarde geweest: het maakte het mogelijk een compleet beeld te schetsen van de jongvolwassenen en hun financiële situatie. Tevens konden we de resultaten die uit de enquête naar voren kwamen, door deze interviews verder inkleuren.

Ter voorbereiding op de enquête en de interviews hebben we enkele interviews gehouden met experts op het terrein van jongvolwassenen en schulden. Wij danken, W.F. van Raaij (Tilburg University), D. van Laar (schuldhulpverlening gemeente Den Haag), H. van Oers (Da Vinci College Gorinchem), T. Madern en A. van der Schors (Nibud) voor hun zinvolle bijdragen.

Het onderzoek is ondersteund door een klankbordgroep: de heer H. Brink (Divosa), mevrouw A. van der Schors (Nibud), de heer K. Skliris (NVVK), de heer E. Bakker (gemeente Amersfoort) en mevrouw J. Greven (gemeente Zoetermeer). Vanuit het ministerie van SZW is het onderzoek begeleid door W. Reerink en L. Roossien. We bedanken hen voor hun bijdrage aan het onderzoek.

Lennart de Ruig en Florieke Westhof

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting en aanbevelingen	7
1 Inleiding	15
1.1 Aanleiding	15
1.2 Onderzoeksvragen	16
1.3 Methode	16
1.4 Leeswijzer	19
2 Omvang en kenmerken van schulden	21
2.1 Inleiding	21
2.2 Aantal jongvolwassenen met schulden	21
2.3 Type schulden	23
2.4 Omvang van de schulden	29
3 Verschillen tussen jongvolwassenen	33
3.1 Inleiding	33
3.2 Omvang van de schulden	33
3.3 Type schulden	36
4 Oorzaken en beleving	61
4.1 Inleiding	61
4.2 Financiële keuzes	61
4.3 Financiële kennis	63
4.4 Houding ten aanzien van schulden	65
4.5 Rol financiële opvoeding en sociale omgeving	70
4.6 Hulpverlening	73
4.7 Financiële toekomst	75
4.8 Adviezen van jongvolwassenen	76
5 Beantwoording onderzoeksvragen	79
Bijlage	87
Bijlage 1 Kenmerken jongvolwassenen uit steekproef	87

Samenvatting en aanbevelingen

Achtergrond van dit rapport

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft behoefte aan meer informatie over jongvolwassenen en schulden. Deze informatie kan deskundigen en professionals uit de schuldhulpverlening helpen bij de preventie en vroegsignalering van schulden. Panteia kreeg opdracht om te onderzoeken wat de omvang en kenmerken zijn van schuldenproblematiek bij jongvolwassenen van 18 tot en met 27 jaar. Het onderzoek bestond uit een enquête onder 1.518 jongvolwassenen, 29 diepte-interviews met jongvolwassenen en vier interviews met deskundigen die vanuit het onderwijs, de schuldhulpverlening en de wetenschap kennis hebben van jongvolwassenen met schulden.

Omvang en kenmerken schulden jongvolwassenen

Bijna een derde jongvolwassenen heeft lening

Wanneer we de schulden van jongvolwassenen bekijken, valt een aantal zaken op. Bijna een derde (32,2%) van de jongvolwassenen heeft op het moment van enquêteren een of andere lening. Dit zijn zo'n 674.000 jongvolwassenen. De vier meest voorkomende leningen zijn: leningen bij Dienst Uitvoering Onderwijs¹ (28%), leningen bij ouders (12%), lening bij familie en vrienden (6%) en doorlopend krediet of persoonlijke lening bij een financiële instelling (3%).

Op de tweede plaats komen achterstallige rekeningen relatief veel voor. Van de jongvolwassenen heeft bijna een kwart (24%) in de afgelopen 12 maanden een rekening niet op tijd betaald, waarvan de helft om financiële redenen. Dat zijn circa 250.000 personen. Bij alle Nederlandse huishoudens is dit percentage 18%. De gemiddelde betalingsachterstand is bij jongvolwassenen echter meestal niet meer dan 50 euro. Een klein deel (3%) heeft een achterstand van meer dan 1.000 euro.

Ziektekostenverzekering vaak niet op tijd betaald

Achterstallige rekeningen op de ziektekostenverzekering (10,5%) en op de telefoonrekening (7,3%) komen het meest voor, gevolgd door online bestelde aankopen (5,7%) en hypotheek of huur (4,1%). Een achterstand op het aflossen van een lening (1,8%), de inboedel- of WA-verzekering (1,7%), het afbetalen van studieschuld aan DUO (0,7%) of alimentatie (0,3%) komen het minst voor. Een betalingsachterstand bij het CJIB komt bij 3,8% van de jongvolwassenen voor: zo'n 81 duizend personen.

In vergelijking met alle Nederlandse huishoudens, staan jongvolwassenen minder vaak rood. Ongeveer een vijfde van de jongvolwassenen (19,4%) heeft in de afgelopen 12 maanden rood gestaan. Dat zijn zo'n 407.000 personen. Relatief veel jongvolwassenen die rood staan, weten niet hoe vaak dit voorkomt.

Een vijfde moet geld terugbetalen aan Belastingdienst

Roodstand komt ongeveer even vaak voor als terugbetalingen aan de Belastingdienst. Een vijfde van de jongvolwassenen (20,7%) heeft in de afgelopen 12 maanden geld moeten terugbetalen aan de Belasting-

¹ 45% van de geënquêteerde jongvolwassenen volgt onderwijs.

dienst. Dat zijn ongeveer 434.000 jongvolwassenen. Van alle jongvolwassenen heeft 2,6% geld niet op tijd terugbetaald aan de Belastingdienst. Dat zijn zo'n 54 duizend jongvolwassenen.

Ongeveer een tiende van de jongvolwassenen (9,9%) heeft in de afgelopen 12 maanden iets gekocht op afbetaling. Dat is wat minder vaak dan bij alle Nederlandse huishoudens (12,3%). Bij 5,7% van de jongvolwassenen liep de afbetalingsregeling nog ten tijde van het onderzoek.

Iets meer dan een vijfde van de jongvolwassenen (21,7%) heeft een of meer creditcards. Creditcardgebruik is onder jongvolwassenen daarmee zeldzamer dan onder alle Nederlandse huishoudens. Daarvan heeft namelijk bijna de helft een creditcard. Van alle jongvolwassenen heeft 2% zijn creditcardschuld niet altijd in de volgende maand afgelost. Dit zijn ongeveer 42.000 jongvolwassenen. Afbetalingsregelingen voor creditcardschulden zijn relatief zeldzaam. Minder dan een procent (0,6%) heeft op dit moment een afbetalingsregeling voor een creditcardschuld. Dat zijn circa 11.700 jongvolwassenen.

Ongeveer 304.000 jongvolwassenen met risicovolle schulden

Bij de hiervoor besproken schulden en betalingsachterstanden hoeft geen sprake te zijn van een financieel probleem. In veel gevallen kunnen jongvolwassenen de achterstallige rekeningen voldoen en de leningen aflossen. Ongeveer 304.000 jongvolwassenen hadden in de afgelopen 12 maanden echter één of meer risicovolle schulden en achterstanden. Denk hierbij aan achterstanden bij de betaling van huur of energie, regelmatig rood staan voor aanzienlijke bedragen, creditcardschulden en dergelijke. Het gaat om 14,5% van alle jongvolwassenen in de leeftijd 18 t/m 27 jaar.

Verschillen tussen jongvolwassenen

In het onderzoek is geanalyseerd welke verschillen we zien naar:

- Arbeidsmarktpositie.
- Opleidingsniveau.
- Inkomenspositie.
- Leeftijd.
- Woonsituatie.

Jongvolwassenen die niet werken en geen onderwijs volgen hebben vaakst schulden

Hieruit blijkt dat niet-werkende, niet-onderwijsvolgende jongvolwassenen het vaakst schulden en betalingsachterstanden hebben. Werkenden hebben vaker een hogere omvang van de schulden en een hogere omvang van de lening bij ouders. Zij hebben daarentegen juist minder vaak een achterstallige rekening.

Onderwijsvolgende jongvolwassenen onderscheiden zich positief ten opzichte van de twee andere groepen waar het gaat om schulden en betalingsachterstanden. Zo hebben zij voor gemiddeld een lager bedrag een achterstand en hebben zij het vaakst geen enkele achterstand. Ook hebben zij het minst vaak een achterstallige rekening bij het betalen van telefoonrekeningen en het minst vaak roodstand in de afgelopen 12

maanden. Het enige waar zij logischerwijs relatief meer mee te maken hebben is een lening bij DUO.

Tussen *onderwijsvolgenden met bijverdiensten en onderwijsvolgenden zonder bijverdiensten* doen zich enkele verschillen voor. Degenen met bijverdiensten hebben vaker te maken met een achterstallige rekening op online bestelde aankopen, aflossing van een formele of informele lening en de aanwezigheid van een afbetalingsregeling voor kopen op afbetaling. Degenen zonder bijverdiensten hebben vaker te maken met een achterstallige rekening op ziektekostenverzekering, roodstand in de afgelopen maanden en de aanwezigheid van een lening bij DUO en een hoger gemiddeld geleend bedrag bij ouders.

Laagopgeleide jong-
volwassenen hebben
vaker schulden

Uit de resultaten van de verschillen tussen jongvolwassenen met diverse *opleidingsniveaus* kunnen we concluderen dat de laagopgeleiden verreweg meer kans op schulden hebben dan de andere groepen opgeleiden. Zij scoren op vrijwel alle onderdelen van schulden hoger (denk aan omvang van de achterstand, achterstallige rekeningen, terugbetaling aan de Belastingdienst). Het enige waar de hoogopgeleiden meer kans hebben op schulden is bij leningen bij DUO en de omvang van de lening.

Uit de verschillen tussen jongvolwassenen uit de diverse inkomensklassen valt op dat de jongvolwassenen uit de *hoogste inkomenscategorie*, van € 2001 of meer, meer kans hebben op schulden dan de lagere inkomenscategorieën. Zo hebben zij gemiddeld het hoogste bedrag geleend. Ook hebben zij relatief het hoogste maximale bedrag van roodstand gehad in de afgelopen 12 maanden. Tegelijkertijd hebben zij een hoger aantal kredieten afgesloten dan de andere inkomensklassen. Ook maken zij vaker gebruik van een doorlopend krediet of persoonlijke lening. Tot slot hebben zij vaker te maken met een gemiddeld hoger bedrag dat zij moeten terugbetalen aan de Belastingdienst. Jongvolwassenen uit de *laagste inkomensklasse* lossen het minst vaak hun creditcard-schuld direct af.

25 t/m 27-jarigen
hebben vaker
schulden

Uit de resultaten van de verschillen tussen jongvolwassenen uit de diverse *leeftijdsklassen* kunnen we concluderen dat de *hoogste leeftijdscategorie* (25 t/m 27 jaar) meer kans heeft op schulden dan de *lagere leeftijdsklassen*. Zo stijgt met het oplopen van de leeftijd ook de gemiddelde omvang van de achterstanden (exclusief leningen) Dit geldt bijvoorbeeld ook voor het aantal kredieten of leningen. Verder heeft de oudste leeftijdscategorie het meeste kans op onder andere een afbetalingsregeling voor het kopen op afbetaling in de afgelopen 12 maanden, op een doorlopend krediet of persoonlijke lening en het hoogste gemiddeld geleend bedrag. De twee hoogste leeftijdscategorieën hebben de hoogste omvang van de lening bij DUO.

Uitwonende jongvolwassenen lijken meer kans te hebben op schulden dan *thuiswonende jongvolwassenen*. Dit komt tot uiting in roodstand in de afgelopen 12 maanden en omvang van de lening bij DUO.

Oorzaken en beleving

Jongvolwassenen voelen zich niet prettig bij schulden	De meeste jongvolwassenen ervaren hun schulden als een probleem en voelen zich er niet prettig bij als zij schulden hebben of roodstaan. Dat jongvolwassenen toch te maken hebben met financiële problemen, komt door een combinatie van pech en eigen schuld, vinden ze zelf. Op basis van de interviews met jongvolwassenen is een aantal oorzaken voor schulden en achterstanden gevonden. Hierbij maken we de kanttekening dat objectieve oorzaken, dat wil zeggen oorzaken die zijn gelegen in fouten door instanties en dergelijke, nauwelijks worden genoemd door jongvolwassenen, maar zich in werkelijkheid uiteraard wel voordoen.
Vaak impulsief bestedingsgedrag	Op de eerste plaats ontstaan schulden door het gedrag van de schuldenaar. Het bestedingsgedrag is soms te typeren als 'korte termijn denken'. Dit blijkt vooral uit het feit dat relatief veel jongvolwassenen nu of in het recente verleden impulsaankopen hebben gedaan waar zij nu spijt van hebben. Dit geldt uiteraard niet voor alle jongvolwassenen, maar we zijn redelijk veel jongvolwassenen tegengekomen die geld lenen, bijvoorbeeld van DUO, om comfortabeler te leven. Dit gebeurt regelmatig in combinatie met druk uit de sociale omgeving, en dan vooral door vrienden. Met name bij het bestedingsgedrag komt het voor dat jongvolwassenen het moeilijk vinden 'nee' te zeggen tegen vrienden of willen zij graag de zelfde gadgets als hun vrienden aanschaffen.
Omvang studieschulden onderschat	Op de tweede plaats – en samenhangend met het voorgaande – denken veel jongvolwassenen dat studieschulden onschuldig zijn. Studiefinanciering kan immers worden omgezet in een gift, een lening kan tegen gunstigere rente worden afgelost, en – in de ogen van veel studerende – gemakkelijk worden afgelost met het in de toekomst te verdienen salaris. In de praktijk voelen sommige afgestudeerde jongvolwassenen het aflossen van de studieschulden toch als een zware last. Dit heeft meerdere redenen: jongvolwassenen die hun studie voortijdig beëindigen, houden minder studiefinanciering over voor een andere studie en de studiefinanciering wordt pas omgezet in een gift als een studie is afgerond. Veel studenten sluiten naast de basisbeurs (en aanvullende beurs) een lening af bij DUO, die moet worden afgelost in 15 jaar vanaf het moment dat de studie twee jaar geleden is afgerond. Daarnaast zijn de arbeidsmarkt en de aanvangssalarissen niet zodanig dat ex-studenten veel financiële ruimte hebben om hun studieschuld gemakkelijk te kunnen afbetalen.
Ingrijpende levensgebeurtenissen leiden tot financiële problemen	Op de derde plaats kunnen 'life events' leiden tot financiële problemen. Bijna alle jongvolwassenen gaan op een gegeven moment op zichzelf wonen, maar niet alle jongvolwassenen passen hun financiële gedrag aan de nieuwe omstandigheden aan. Sommige jongvolwassenen hadden te maken met een plotselinge inkomensterugval door werkloosheid of arbeidsongeschiktheid. Ook verbroken relaties of (ex-)partners met schulden kunnen leiden tot schulden bij jongvolwassenen.
	Op de vierde plaats hebben jongvolwassenen met financiële problemen soms te maken met multiproblematiek. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om relatieproblemen in combinatie met somatische klachten en psychische klachten. Hierbij is uiteraard niet altijd te zeggen welke rol deze klach-

ten spelen bij het ontstaan of verder uit de hand lopen van financiële problemen. Niet lekker in je vel zitten of depressiviteit kan leiden tot onverschilligheid ten aanzien van de financiële situatie of onnodige aankopen, maar ook kan het gevolg zijn van zorgen over een onzekere financiële situatie.

Financiële opvoeding is belangrijke voorwaarde bij voorkomen schulden

Wanneer de bovenstaande oorzaken samengaan met een laag inkomen en een gebrekkig financieel inzicht en overzicht, kan er een min of meer problematische schuldsituatie ontstaan. De financiële opvoeding lijkt een belangrijke invloed te hebben op hoe kinderen als volwassenen omgaan met hun financiën. Uiteraard gaat het hierbij om het opdoen van kennis, het aanleren van vaardigheden en de moraal om nooit meer geld uit te geven dan je hebt. Daarnaast is minstens even belangrijk om zelf als ouder het goede voorbeeld te geven, vinden de jongvolwassenen.

Jongvolwassenen pakken schulden op verschillende manieren aan

Jongvolwassenen gaan op verschillende manieren met hun schulden om. We hebben in de 29 interviews – bij jongvolwassenen met en zonder schulden – zes varianten kunnen onderscheiden:

- Sociale steun zoeken: dit wordt in de 29 interviews het vaakst genoemd. Vrijwel alle jongvolwassenen geven aan vooral steun te zoeken binnen hun informele netwerk: bij ouders, vrienden en kennissen.
- Jongvolwassenen doen ook een beroep op ouders of vrienden en kennissen waar het gaat om financiële hulp of advies. Professionele instanties worden zelden genoemd als bron voor hulp of advies.
- Actief aanpakken. Veel jongvolwassenen zeggen dat ze bij de eerste schulden direct ouders of vrienden om hulp vragen of contact opnemen met schuldeisers om te proberen een regeling te treffen. Sommigen jongvolwassenen met schulden geven aan spijt te hebben dat zij niet direct actie hebben genomen bij het ontstaan van hun eerste financiële problemen.
- Vermijden: sommige jongvolwassenen hebben de schuldsituatie in eerste instantie genegeerd. Dit heeft ertoe geleid dat hun schulden verder zijn opgelopen en dat vinden zij achteraf ook geen wenselijk gedrag. Het negeren van (mogelijke) financiële problemen geldt ook voor de studenten die maximaal lenen en aangeven maar even niet te denken aan het terugbetalen in de toekomst.
- Depressief reageren: de meeste jongvolwassenen met schulden ervaren dat als afschuwelijk. Een enkele keer is genoemd dat dit tot somberheid en depressiviteit leidt.
- Geruststellende gedachten: met name jongvolwassenen die niet het gevoel hebben dat het echt fout kan lopen met hun financiële situatie, gaan ervan uit dat het wel goed zal komen. Uit de interviews komt naar voren dat dit vooral lijkt te spelen bij jongvolwassenen die zijn opgegroeid in een financieel gezonde thuissituatie.

Aanbevelingen van de onderzoekers

Op basis van de onderzoeksresultaten en de adviezen van jongvolwassenen zelf doen wij een aantal aanbevelingen.

Richt preventie op specifieke groep jongvolwassenen met risico op schulden	<p><i>Voor gemeenten en schuldhulpverleners</i></p> <p>Dit rapport laat zien dat relatief veel jongvolwassenen schulden hebben, al zijn de achterstanden in veel gevallen nog betrekkelijk laag. Het gaat hierbij dus om een andere groep dan de groep die doorgaans gebruik maakt van schuldhulpverlening. Voor gemeenten en schuldhulpverleners die maatregelen ontwikkelen op het gebied van preventie en vroegsignalering van schulden, is het relevant om ook met de situatie van deze groep rekening te houden. Preventie is vaak gericht op jongeren tot 18 jaar in het basis- of voortgezet onderwijs, maar uit dit rapport blijkt dat schulden zich vooral manifesteren bij 25-27 jarigen, laagopgeleide jongvolwassenen en niet-werkende, niet-onderwijsvolgende jongvolwassenen. Gemeenten en schuldhulpverleners zouden hun preventieve activiteiten meer op deze groepen kunnen richten.</p>
Geef praktische en laagdrempelige tips	<p>Uit de interviews met jongvolwassenen wordt duidelijk dat (gemeentelijke) informatie over schuldhulpverlening jongvolwassenen kan afschrikken. Jongvolwassenen zoeken praktische en laagdrempelige tips, maar vinden informatie over toegang tot 'zware' formele hulpverleningstrajecten. Zelfs het woord 'schuldhulpverlening' kan sommige jongvolwassenen doen afschrikken. Gemeenten en schuldhulpverleners zouden hun informatie en voorlichting daarom kunnen afstemmen op de belevingswereld van jongvolwassenen. Ook zouden gemeenten en schuldhulpverleners kunnen bekijken of hun dienstenaanbod voorziet in laagdrempelig financieel advies, daaraan bestaat een behoefte bij jongvolwassenen.</p>
Ontwikkel een app die vaste lasten onderscheidt van consumptief budget	<p><i>Voor banken en brancheorganisaties</i></p> <p>Financieel inzicht en overzicht helpt jongvolwassenen om verstandig met geld om te gaan en schulden te voorkomen. Financieel overzicht betekent bij sommige jongvolwassenen echter slechts het checken van het banksaldo met een app: is het saldo niet (te) negatief, dan kun je een uitgave doen. Maar een bankieren-app geeft geen inzicht in toekomstige afschrijvingen, zoals de ziektekostenverzekering of de energierekening. Bovendien betalen jongvolwassenen bijna uitsluitend elektronisch, waardoor een volledig financieel overzicht ontbreekt en snel te grote uitgaven worden gedaan. Het zou jongvolwassenen helpen als het banksaldo maandelijks wordt opgedeeld in 'potjes', aansluitend bij de <i>mental accounts</i> die mensen in hun hoofd hebben. In een minimumvariant zou het saldo prospectief – bijv. op basis van alle regelmatige afschrijvingen uit het verleden – verdeeld kunnen worden in een maandelijks potje 'vaste lasten' en een potje voor 'de rest'. Zo ontstaat inzicht in en onderscheid tussen het banksaldo en het feitelijk te besteden consumptieve budget.</p>
Zorg dat lenen en aanvragen toeslagen niet te gemakkelijk gaat	<p><i>Voor de Rijksoverheid</i></p> <p>Schulden bij jongvolwassenen ontstaan onder andere door een combinatie van impulsief gedrag en een 'systeem' dat gemakkelijk geld genereert. Een lening bij DUO is snel afgesloten, blijkt uit de interviews met jongvolwassenen, net als dat een te hoge toeslag bij de Belastingdienst relatief gemakkelijk is aangevraagd en uitgegeven. Redelijk wat jongvolwassenen hebben daarvan achteraf spijt. De eenvoudige aanvraag van leningen en toeslagen is begrijpelijk vanuit het oogpunt van toegan-</p>

kelijkheid. Maar tevens is het van belang dat er bewust wordt omgegaan met de beschikbare voorzieningen. Er kan voortgebouwd worden op bestaande initiatieven die beogen een evenwicht tot stand te brengen tussen beide uitgangspunten. Een voor de hand liggende beleidsoptie is het geven van voorlichting. Uit gedragsonderzoek blijkt echter dat jongvolwassenen hun gedrag op korte termijn nauwelijks aanpassen door voorlichting en kennisoverdracht. Veranderingen in het 'systeem' – en dan met name bij DUO en de Belastingdienst – zijn effectiever bij het beperken van schulden. Ook de jongvolwassenen die wij hebben gesproken geven dit mee als aanbeveling. Hierbij valt te denken aan het aanpassen van *defaults*, zodat het leenbedrag of de ontvangen toeslag standaard lager staat afgesteld. Ook valt te overwegen om een duidelijke afkoelingsperiode in te lassen bij het aanvragen van een lening of toeslag, waarbij de aanvraag na enkele dagen nogmaals bevestigd moet worden. Jongvolwassenen zelf zouden ook duidelijker gewaarschuwd willen worden voor de risico's bij het aanvragen van toeslagen via de Belastingdienst. Overigens geldt voor al deze aanbevelingen dat hieraan ook nadelen zijn verbonden. Het gaat hierbij nadrukkelijk om denkrichtingen die nog op wenselijkheid en haalbaarheid getoetst moeten worden.

Stimuleer financiële
educatie

Tot slot wordt duidelijk dat financiële educatie – ook in de ogen van jongvolwassenen – een belangrijke rol kan spelen bij het tegengaan van schulden. Volwaardige financiële educatie bestaat in de ogen van jongvolwassenen uit zowel praktische voorlichting bij het afsluiten van leningen als brede financiële educatie in het primair, voortgezet en beroeps- onderwijs.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Gebrek aan inzicht
in leeftijdsgroep 18
t/m 27 jaar

In 2014 zette Wijzer in geldzaken op een rij wat er bekend is over het financiële gedrag van kinderen en jongvolwassenen in Nederland. Uit deze inventarisatie² kwam naar voren dat er weinig onderzoek is verricht naar de leeftijdsgroep van 18 tot en met 27 jaar. Dit geldt zeker voor onderzoek naar het financiële gedrag van jongvolwassenen die geen onderwijs meer volgen. Uit de inventarisatie bleek ook dat inzicht ontbreekt in factoren die invloed hebben op het financieel gedrag van jongvolwassenen.

Ook voor het overheidsbeleid is meer kennis over het financiële gedrag van jongvolwassenen gewenst. Vanaf hun 18^e jaar gaan jongvolwassenen hun eerste financiële verplichtingen aan. Vanaf 18 jaar mag iemand immers zelf een krediet afsluiten, een telefoonabonnement nemen of een hypotheekschuld aangaan. Tijdens deze eerste jaren van de volwassenheid doet zich daarnaast vaak een aantal belangrijke 'life-events' voor: de eerste baan, uit huis gaan, samenwonen/trouwen, een kind krijgen. Deze gebeurtenissen hebben gevolgen voor de financiële huishouding van jongvolwassenen.

Stijging aanmeldingen jongvolwassenen voor schuldhulpverlening

De laatste jaren blijkt uit verschillende berichten dat ook jongvolwassenen te maken hebben met financiële problemen. Cijfers van de vereniging voor schuldhulpverlening en sociaal bankieren NVVK laten zien dat de stijging van het aantal jongvolwassenen dat zich meldt voor schuldhulpverlening gelijke tred houdt met de stijging in de afgelopen jaren. Een belangrijke oorzaak van de financiële problemen bij volwassenen is dat zij voorafgaand aan de crisis te hoge financiële verplichtingen zijn aangegaan. Deze reden mag bij een groot deel van de jongvolwassenen niet worden verwacht. Ook ligt het niet in de lijn der verwachting dat een jongvolwassene zich snel aanmeldt bij schuldhulpverlening. Uit onderzoek blijkt dat zij meer dan volwassenen eerst hulp zoeken in het informele circuit. Dat wijst erop dat (a) de problematiek wellicht groter is dan de NVVK-cijfers doen vermoeden en (b) dat de problematiek bij jongvolwassenen wellicht anders ligt dan bij de groep die bijvoorbeeld in de schulden is gekomen doordat ze voor het aanbreken van de crisis uiteindelijk te belastende langdurige financiële verplichtingen zijn aangegaan.

Onderzoek helpt bij preventie en vroegsignalering van schulden

Tegen deze achtergrond heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid behoefte aan meer informatie over jongvolwassenen en schulden. Hoeveel jongvolwassenen met schulden zijn er? Wat zijn de kenmerken van deze groep en welke factoren hebben invloed op hun financiële gedrag? Het antwoord op dit soort vragen kan het ministerie van SZW en deskundigen en professionals uit de schuldhulpverlening helpen bij de preventie en vroegsignalering van schulden.

² Financieel gedrag van kinderen en jongeren, Wijzer in geldzaken, 2014

1.2 Onderzoeksvragen

Inzicht in de aard en omvang van schulden bij jongvolwassenen

Het onderzoek heeft als doel om inzicht te krijgen in de aard en omvang van de schulden en betalingsachterstanden van de jongvolwassenen tussen de 18 en 27 jaar in Nederland, het type schulden en betalingsachterstanden waar zij mee te maken hebben, de redenen achter het ontstaan van de schulden en betalingsachterstanden en het gedrag ten aanzien van financiële zaken.

De volgende onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

1. Hoeveel jongvolwassenen in Nederland hebben te maken met schulden en betalingsachterstanden?
2. Met welk type schulden en betalingsachterstanden hebben jongvolwassenen te maken? Zitten er niet saneerbare schulden tussen (CJIB, Belastingdienst etc)?
3. Wat is de hoogte van deze schulden en betalingsachterstanden (uitgesplitst naar formele en informele schulden)?
4. Welke verschillen zijn er tussen de vier hoofdgroepen (zie onder)? Welke verschillen zijn er naar andere achtergrondkenmerken, te weten hoogte en continuïteit van het inkomen, leeftijdscategorie, opleidingsniveau, woonsituatie en regio?
5. Hoe en wanneer zijn de schulden en betalingsachterstanden ontstaan? Welke houdings- en gedragscomponenten spelen daarbij een rol?
6. In hoeverre ervaren de jongvolwassenen hun schulden en betalingsachterstanden als een probleem?
7. In welke mate is het hebben van schulden en betalingsachterstanden binnen de omgeving van de jongvolwassenen gebruikelijk? Zijn de kenmerken van de financiële opvoeding van invloed geweest op het financieel gedrag van de jongvolwassenen?
8. Op welke manieren reageren de jongvolwassenen op het hebben van schulden en betalingsachterstanden, met andere woorden, welke copingmechanismen passen zij toe en hoe effectief is de toepassing hiervan?

1.3 Methode

Onderzoek bestaat uit enquête en interviews

Het onderzoek bestond uit een enquête onder 1.518 jongvolwassenen, 29 diepte-interviews met jongvolwassenen en vier interviews met deskundigen die vanuit het onderwijs, de schuldhulpverlening en de wetenschap kennis hebben van jongvolwassenen met schulden. Het onderzoek is, ook gezien de onderzoeksvragen, vooral beschrijvend en niet verklarend van aard.

1.3.1 Interpretaties, definities en afbakening

Samen met het ministerie van SZW is besloten om vier groepen te onderscheiden op basis van de arbeidsmarktpositie van jongvolwassenen:

1. Onderwijsvolgende jongvolwassenen met bijverdiensten: jongvolwassenen die een voltijds of deeltijdsopleiding volgen en daarna parttime werken (minder dan 34 uur per week).

2. Onderwijsvolgende jongvolwassenen zonder bijverdiensten: dit zijn jongvolwassenen die een voltijds of deeltijdsopleiding volgen en daarnaast niet werken.
3. Werkende jongvolwassenen: dit zijn degenen die fulltime of parttime werken en daarnaast geen opleiding volgen.
4. Niet werkende en niet schoolgaande jongvolwassenen: dit zijn jongvolwassenen die niet werken en ook geen opleiding volgen.

In het rapport maken we ook vergelijkingen tussen drie onderwijsniveaus: laag, midden en hoog. Deze niveaus zijn gebaseerd op zowel de huidige opleiding die jongvolwassenen volgen als op de hoogst voltooide opleiding. De hoogste opleiding, huidig dan wel voltooid, nemen we in het onderzoek mee als het onderwijsniveau van de respondent. Hierbij geldt:

- 'Laag' bestaat uit geen onderwijs, basisonderwijs, vmbo en praktijkonderwijs.
- 'Midden' bestaat uit middelbaar beroepsonderwijs³, havo en vwo.
- 'Hoog' bestaat uit hoger beroepsonderwijs en universiteit.

Om een zo compleet mogelijk inzicht te verkrijgen in de financiële situatie van jongvolwassenen, hebben we in de enquête informatie verzameld over inkomsten, vermogen, formele leningen en schulden, informele leningen en schulden en achterstanden bij betalingen. Concreet hebben we inzicht verkregen in:

- Maandelijkse inkomsten.
- Achterstallige rekeningen om financiële reden.
- Creditcardschulden.
- Kopen op afbetaling.
- Kredietverschaffing en persoonlijke leningen.
- Leningen bij familie, vrienden en kennissen.
- Roodstand.
- Spaargeld en/of beleggingen.
- Terugbetalingen aan de Belastingdienst.

Enkele aspecten hebben een nadere toelichting nodig:

- Bij de vraag naar kredietverschaffing en persoonlijke lening is *geen* onderscheid gemaakt naar het type krediet en/of lening, met uitzondering van lening bij DUO.
- Als jongvolwassenen een doorlopend krediet hebben, weten we niet of zij er ook daadwerkelijk gebruik van hebben gemaakt
- Bij terugbetalingen aan de belastingdienst kan op basis van de enquête niet nader worden gespecificeerd om welke terugbetaling dit gaat: te veel ontvangen toeslagen, te veel ontvangen voorlopige teruggave, te weinig betaalde inkomstenbelasting, et cetera.

1.3.2 Enquête

De enquête is deels telefonisch, deels via internet afgenomen. Voor de telefonische enquête is een steekproef getrokken van personen van 18 t/m 27 jaar uit een consumentenbestand dat zowel vaste als mobiele nummers bevat. Voor de internetenquête zijn leden uitgenodigd van het

³ Om praktische redenen tellen we de mbo niveaus 1 en 2 mee in de groep 'midden': de vraagstelling in de enquête maakt het niet mogelijk om de niveaus 1 en 2 als voltooide opleiding te onderscheiden.

panel van Panelclix in de leeftijd 18 t/m 27 jaar. Daarbij zijn vooraf extra panelleden uitgenodigd die niet werken en geen onderwijs volgen, zodat de respons onder deze groep van voldoende omvang is.⁴

In totaal is de vragenlijst afgenomen bij 1.518 respondenten. Daarvan zijn 566 onderwijsvolgend met bijverdiensten, 209 onderwijsvolgend zonder bijverdiensten, 397 werkend en 346 niet werkend en niet onderwijsvolgend. De respons is herwogen met behulp van populatiecijfers die zijn aangeleverd door het CBS. Het CBS heeft hiervoor een zogenoemde Maatwerktablel gemaakt.⁵ De steekproef is hierdoor representatief voor de populatie als het gaat om de omvang van de vier groepen.

In de enquête hebben we ons gericht op het verkrijgen van informatie die relatief gemakkelijk kwantificeerbaar is en waarop statistische analyses kunnen worden toegepast. Hierbij gaat het vooral om de achtergrondkenmerken van de groepen en van hun financiële situatie.

1.3.3 Oorzaken en beleving

Diepte-interviews
geven inzicht in
beleving en oorza-
ken

In de enquête is beperkt gevraagd naar oorzaken, beleving en naar kennis en vaardigheden van jongvolwassenen ten aanzien van het omgaan met financiële zaken en schulden. Juist op deze laatste elementen is uitgebreider ingegaan tijdens de face-to-face diepte-interviews met jongvolwassenen met en zonder schulden. Ter voorbereiding op de diepte-interviews hebben we met vier deskundigen gesproken. Aan hen hebben we gevraagd welke factoren een rol spelen bij het ontstaan van schulden bij jongvolwassenen en op welke wijze jongvolwassenen met schulden omgaan.

In de diepte-interviews met jongvolwassenen zijn de volgende onderwerpen aan bod gekomen:

- Kennismaking
- Wijze waarop jongvolwassenen financiële keuzes maken
- Financiële kennis
- Oorzaken voor schulden
- Beleving van schulden
- Oplossingen
- Financiële opvoeding en problemen in sociale omgeving
- Ervaringen met hulpverlening

De 29 diepte-interviews geven inzicht in welke factoren op welke wijze een rol spelen. Op basis van de interviews zijn geen kwantitatieve uitspraken mogelijk over de mate waarin deze factoren een rol spelen of bij welke groepen ze spelen.

⁴ Ruim 10% van de jongvolwassenen is werkloos. Bij een willekeurige steekproef zou de omvang onder deze groep in de steekproef dus ook ongeveer 10% zijn. Dat is te klein om uitspraken over deze groep te doen die vallen binnen de gangbare betrouwbaarheidsintervallen van sociaalwetenschappelijk onderzoek.

⁵ <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/informatie/beleid/publicaties/maatwerk/archief/2015/150113-populatie-jongeren-2013-mw.htm>

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een cijfermatig beeld van de schuldenproblematiek onder jongvolwassenen. We beschrijven hoeveel jongvolwassenen schulden hebben, om welke type schulden het gaat en wat de hoogte er van is. In hoofdstuk 3 kijken we naar de verschillen tussen jongvolwassenen. Hoofdstuk 4 geeft inzicht in de wijze waarop jongvolwassenen omgaan met geld en schulden. We sluiten het rapport af met een conclusie waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord.

2 Omvang en kenmerken van schulden

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een cijfermatig beeld van het aantal jongvolwassenen met schulden, de omvang van de schulden en de kenmerken van de schulden. De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

1. Hoeveel jongvolwassenen in Nederland hebben te maken met schulden en betalingsachterstanden?
2. Met welk type schulden en betalingsachterstanden hebben jongvolwassenen te maken?
3. Wat is de hoogte van deze schulden en betalingsachterstanden?

2.2 Aantal jongvolwassenen met schulden

2.2.1 Aantallen naar type schulden

Er zijn 2.094.690 jongvolwassenen in de leeftijd van 18 t/m 27 jaar. We kijken eerst naar het aantal jongvolwassenen dat in de afgelopen 12 maanden een of andere schuld had. Twee derde van de jongvolwassenen (66,3%) heeft in de afgelopen 12 maanden een schuld gehad. Dat is een relatief grote groep, maar dat komt doordat ook leningen bij DUO zijn meegenomen (veel jongvolwassenen zijn onderwijsvolgend en hebben een DUO-lening). Zonder leningen bij DUO mee te tellen, heeft 55,8% in de afgelopen 12 maanden een schuld gehad. Voor een nauwkeuriger inzicht moeten we kijken naar verschillende typen schulden.

Circa 505.500 hebben een rekening niet op tijd betaald

Het eerste type schulden dat we nader bekijken, zijn achterstallige rekeningen. Van de jongvolwassenen heeft bijna een kwart (24,1%) in de afgelopen 12 maanden een rekening niet op tijd betaald. Dat zijn ongeveer 505.500 personen. Bij ongeveer de helft van de achterstallige rekeningen (45,1%) werd de rekening om financiële redenen niet op tijd betaald.⁶

De tweede soort schulden waar we naar kijken, is roodstand. Ongeveer een vijfde van de jongvolwassenen (19,4%) heeft in de afgelopen 12 maanden rood gestaan. Dat zijn zo'n 407 duizend personen.

Circa 434.000 moeten geld terugbetalen aan de Belastingdienst

Roodstand komt ongeveer even vaak voor als terugbetalingen aan de Belastingdienst. Een vijfde van de jongvolwassenen (20,7%) heeft in de afgelopen 12 maanden geld moeten terugbetalen aan de Belastingdienst. Dat zijn 434 duizend jongvolwassenen.

⁶ Andere redenen zijn: de respondent is vergeten te betalen; de respondent heeft een achterstand opgelopen bij het bijwerken van de eigen administratie; de rekening is onterecht verstuurd. Er is hierbij van uitgegaan dat jongvolwassenen die een financiële reden aangeven daadwerkelijk te weinig saldo hebben (gehad) om hun rekening(en) te kunnen betalen, en dat dit de groep is die uiteindelijk risico kan lopen op problematische schulden. Dit kan een lichte onderschatting betekenen van het totaal, omdat ook in de andere antwoordcategorieën jongvolwassenen vertegenwoordigd zijn met onvoldoende financiële middelen. Jongvolwassenen die moeten rondkomen op een minimumniveau hebben bijvoorbeeld vaak een zeer complexe administratie, omdat zij van veel verschillende (inkomens)regelingen gebruikmaken. Dit vergroot de kans op een administratieve achterstand waarschijnlijk.

Het vierde type schulden dat is onderzocht, zijn regelingen voor kopen op afbetalingen. Denk daarbij aan aanbiedingen in de categorie 'nu kopen, later betalen' of bestellingen bij Wehkamp of Mediamarkt die in termijnen worden betaald. Ongeveer een tiende van de jongvolwassenen (9,9%) heeft in de afgelopen 12 maanden iets gekocht op afbetaling.

Het volgende type schulden waarnaar we kijken, zijn creditcardschulden. Van alle jongvolwassenen heeft 2% zijn creditcardschuld niet altijd in de volgende maand afgelost. Dit zijn ongeveer 42 duizend jongvolwassenen. Afbetalingsregelingen voor creditcardschulden zijn relatief zeldzaam. Minder dan een procent (0,6%) heeft op dit moment een afbetalingsregeling voor een creditcardschuld. Dat zijn circa 11.700 jongvolwassenen.

Circa 674.000 hebben een lening of krediet

Ook leningen en kredieten zijn onderzocht. We kijken naar alle soorten leningen en kredieten: van informele leningen bij ouders of vrienden tot leningen bij DUO of bij een kredietinstelling. Bijna een derde (32,2%) van de jongvolwassenen heeft op het moment van enquêteren een of andere lening. Dit zijn zo'n 674.000 jongvolwassenen. Leningen bij DUO komen het vaakst voor, gevolgd door leningen bij ouders en doorlopend krediet of een persoonlijke lening bij een financiële instelling.

Tot slot kijken we naar twee soorten niet-saneerbare schulden: een achterstand bij terugbetalingen aan de Belastingdienst en een achterstand bij het betalen van boetes die door het Centraal Justitieel Incasobureau worden geïnd. Van alle jongvolwassenen heeft 2,6% geld niet op tijd terugbetaald aan de Belastingdienst. Dat zijn zo'n 54 duizend jongvolwassenen. Een betalingsachterstand bij het CJIB komt bij 3,8% van de jongvolwassenen voor: zo'n 81 duizend personen.

2.2.2 Aantallen naar risico-indicatoren

Betalingsachterstanden, creditcardschulden en dergelijke hoeven niet problematisch te zijn. Wanneer het echter gaat om meerdere betalingsachterstanden, grote bedragen of achterstanden bij de betaling van vaste lasten, duidt dat op een mogelijk achterliggend probleem. We hebben daarom een aantal risico-indicatoren geformuleerd om een indicatie te krijgen van de schuldenproblematiek. Deze indicatoren zijn:

- Drie of meer achterstallige rekeningen.
- Achterstallige rekeningen bij vaste lasten (huur, energie, ziektekostenverzekering, overige verzekeringen, etc.).
- Totale omvang achterstallige rekeningen is >250 euro.
- Minstens 5x per jaar rood staan en het maximale bedrag aan roodstand is >250 euro.
- Schuld op creditcard van >250 euro.

Per indicator is berekend hoeveel jongvolwassenen daarmee te maken hebben. Ook is berekend hoeveel jongvolwassenen met één of meer indicatoren te maken hebben.

tabel 1 Risicovolle schulden en achterstanden in de afgelopen 12 maanden

	%	Aantal
Drie of meer achterstallige rekeningen om financiële reden	2,7%	55.700
Achterstallige rekeningen bij vaste lasten	10,4%	217.700
Totale omvang achterstallige rekeningen is >250 euro	1,3%	26.700
Minstens 5x per jaar rood staan voor >250 euro	7,3%	153.500
Schuld op creditcard van >250 euro	0,4%	8.600
Eén of meer van bovenstaande	14,5%	304.200

Bron: Enquête (n=1.518)

Circa 304.000 jongvolwassenen hebben risicovolle schulden

Achterstallige rekeningen bij de vaste lasten komen relatief vaak voor. Ongeveer een tiende van de jongvolwassenen heeft daarmee te maken. Dat zijn zo'n 217.700 personen.⁷ Daarnaast staat iets meer dan zeven procent van de jongvolwassenen minstens vijf keer per jaar rood voor een bedrag van meer dan 250 euro. Dit zijn ruim 153 duizend personen.

In totaal hebben ongeveer 304 duizend jongvolwassenen in de afgelopen 12 maanden één of meer risicovolle schulden en achterstanden. Dat is 14,5% van alle jongvolwassenen in de leeftijd 18 t/m 27 jaar.

2.3 Type schulden

In deze paragraaf gaan we dieper in op het type schulden van jongvolwassenen. Achtereenvolgens komen aan bod:

- Betalingsachterstanden
- Roodstand
- Creditcardschulden en kopen op afbetaling
- Kredieten en leningen
- Niet-saneerbare schulden

2.3.1 Betalingsachterstanden

Ongeveer een kwart van de jongvolwassenen (24,1%) heeft de afgelopen 12 maanden te maken gehad met betalingsachterstanden (figuur 1). Daarvan hebben de meesten één achterstand (13%). 6% had in het afgelopen jaar drie of meer achterstanden.

Jongvolwassenen vaker achterstallige rekeningen dan alle huishoudens

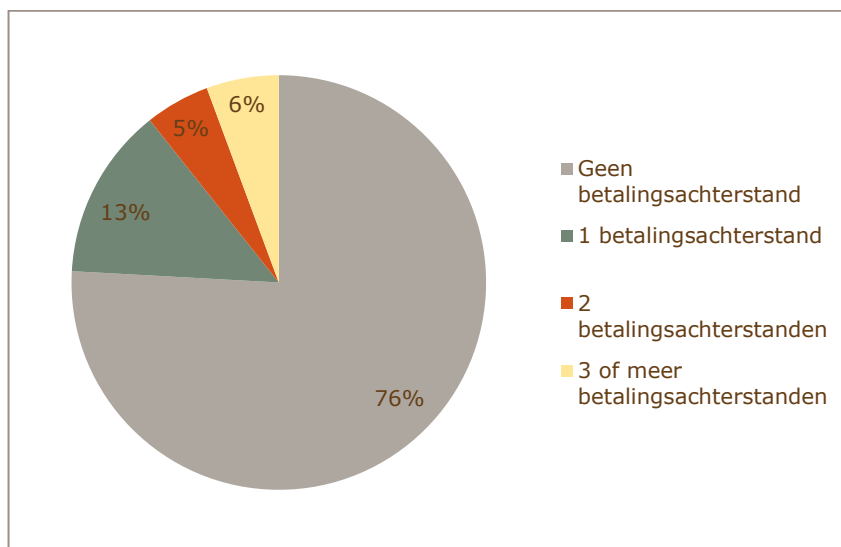
Als we deze cijfers vergelijken met die uit de Monitor Betalingsachterstanden 2014⁸, dan valt op dat jongvolwassenen relatief vaak te maken hebben met achterstallige rekeningen. Van alle Nederlandse huishoudens had namelijk 17,9% in de afgelopen 12 maanden te maken met achterstallige rekening. 7,6% had één achterstand en 6,6% had in het afgelopen jaar drie of meer achterstanden. Bij jongvolwassenen gaat het wel minder vaak om een achterstand om financiële redenen dan bij het totaal aantal huishoudens (45,1% tegenover 56,1%).

⁷ In de tabel is te zien dat 10,4% van de jongvolwassenen achterstallige rekeningen heeft bij de vaste lasten en dat de omvang van de achterstallige rekeningen bij 1,3% meer is dan 250 euro. Dit komt (zie verderop) doordat relatief veel jongvolwassenen een achterstand hebben bij het betalen van de ziektekostenverzekering. Het achterstallige bedrag is dan echter meestal minder dan 250 euro.

⁸ Westhof, F. en M. Tom, Monitor Betalingsachterstanden 2014, Zoetermeer 2014.

figuur 1 Aantal achterstallige rekeningen in de afgelopen 12 maanden

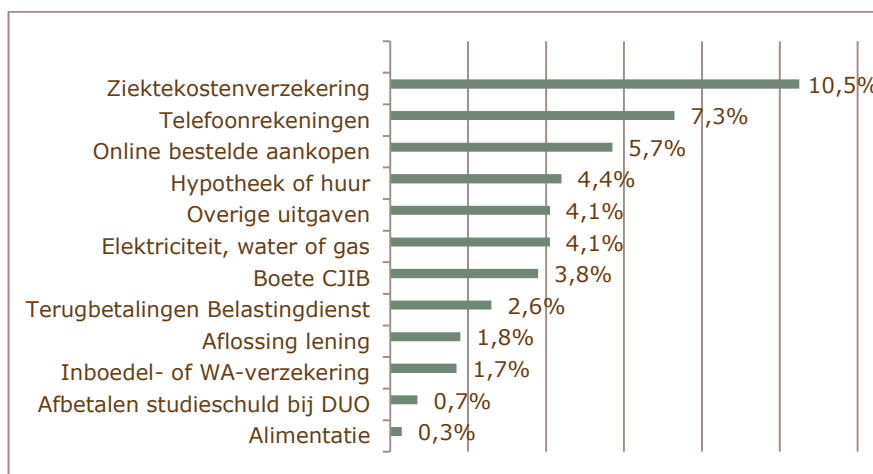

Bron: Enquête (n=1.518)

Vooraf achterstand bij ziektekostenverzekering en telefoonrekening

Aan de jongvolwassenen is gevraagd met welke typen achterstallige rekening ze te maken hebben (figuur 2). Achterstanden bij de betaling van de ziektekostenverzekering komen het meest voor (10,5%), gevolgd door achterstanden bij de telefoonrekeningen (7,3%) en online bestelde aankopen (5,7%). Risicovolle typen achterstanden, zoals bij de betaling van hypotheek of huur (4,4%) en elektriciteit, water of gas (4,1%) komen eveneens voor.

figuur 2 Type achterstallige rekeningen in de afgelopen 12 maanden⁹

Bron: Enquête (n=1.518)

⁹ Het percentage van 2,6% bij 'Terugbetalingen Belastingdienst' wijkt af van het percentage van 20,7% dat in paragraaf 2.2.1 is genoemd. Dit komt doordat het om twee verschillende vragen gaat. In 2.2.1 gaat het om de vraag of jongvolwassenen geld hebben moeten terugbetalen aan de Belastingdienst. Hier gaat het om de vraag of jongvolwassenen een achterstand hebben opgelopen bij het terugbetalen aan de Belastingdienst.

Uit figuur 2 blijkt dat 0,7% een achterstand heeft bij het afbetalen van de studieschuld aan DUO. Dit zeggen deze jongvolwassenen in antwoord op de vraag: Heb jij van de volgende uitgaven de afgelopen 12 maanden een betaling niet op tijd gedaan? Dit betekent waarschijnlijk dat de automatische afschrijving van het maandelijkse af te lossen bedrag niet is gelukt vanwege het bereiken van de limiet voor roodstand.

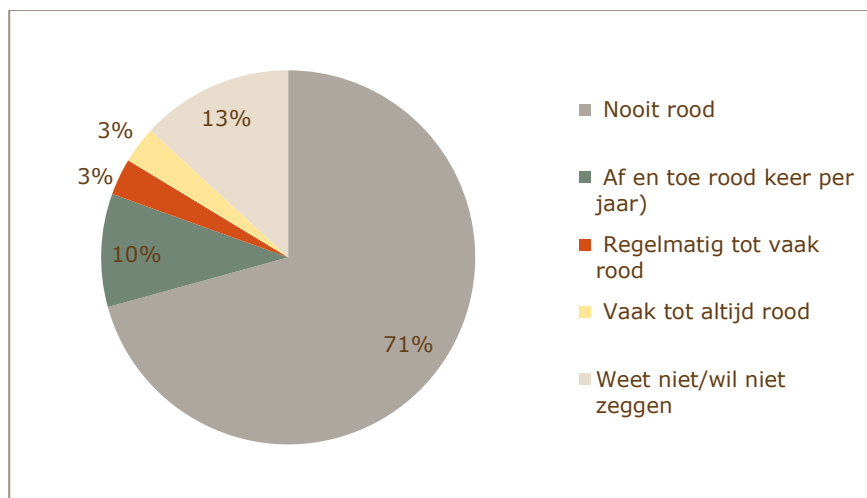
In vergelijking met alle Nederlandse huishoudens hebben jongvolwassenen iets vaker een achterstand bij de betaling van de ziektekostenverzekering (10,5%) en telefoonrekening (7,3%). Onder alle huishoudens zijn deze percentages respectievelijk 8,7% en 4,3%. Bij jongvolwassenen komen achterstanden bij de betaling van hypotheek en huur (4,4%) en elektriciteit, water of gas (4,1%) juist wat minder vaak voor. Onder alle huishoudens zijn deze percentages respectievelijk 6% en 5,4%.

2.3.2 Roodstand

Jongvolwassenen staan minder vaak rood dan alle huishoudens

Een tiende van de jongvolwassenen stond in de afgelopen 12 maanden af en toe rood (figuur 3). Ruim zes procent (6,4%) van de jongvolwassenen stond in de afgelopen 12 maanden regelmatig of vaak tot altijd rood.¹⁰ De duur van de roodstand is niet gemeten. Opvallend is dat veel jongvolwassenen niet weten hoe vaak ze roodstonden of dat niet willen zeggen.

figuur 3 Roodstand in de afgelopen 12 maanden

Bron: Enquête (n=1.518)

In vergelijking met alle Nederlandse huishoudens, staan jongvolwassenen minder vaak rood. Voor alle Nederlandse huishoudens, staat 13% af en toe rood en 14,7% regelmatig of vaak rood.

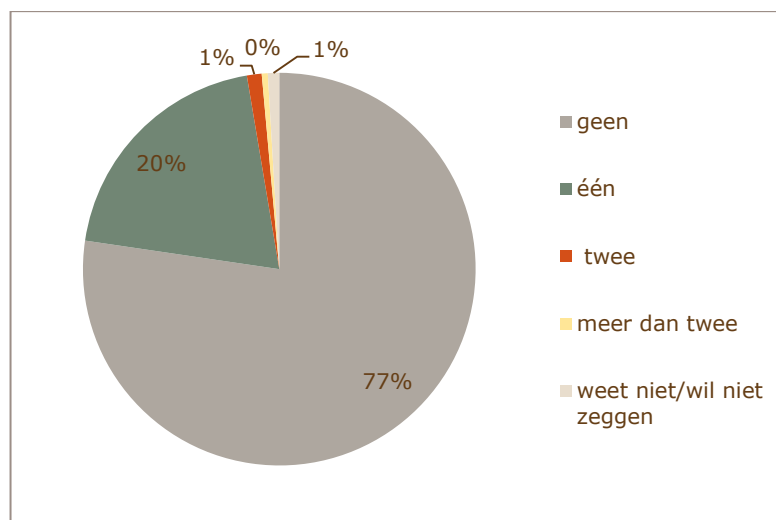
¹⁰ Deze percentages tellen niet op tot het percentage van 19,4% dat in paragraaf 2.2.1 is genoemd. Dit komt doordat hiervoor twee verschillende vragen uit de vragenlijst zijn gebruikt. Het percentage van 19,4% is gebaseerd op de vraag of jongvolwassenen in de afgelopen 12 maanden rood hebben gestaan. De percentages die in deze paragraaf staan, zijn gebaseerd op de vraag hoe vaak jongvolwassenen in de afgelopen 12 maanden rood hebben gestaan. Relatief veel jongvolwassenen weten dat niet (13%) en kunnen dus niet worden meegeteld in de aantallen.

2.3.3 Creditcards en kopen op afbetaling

Iets meer dan een vijfde van de jongvolwassenen (21,7%) heeft een of meer creditcards (figuur 4). Creditcardgebruik is onder jongvolwassenen daarmee zeldzamer dan onder alle Nederlandse huishoudens. Daarvan heeft namelijk bijna de helft een creditcard.

figuur 4 Creditcards

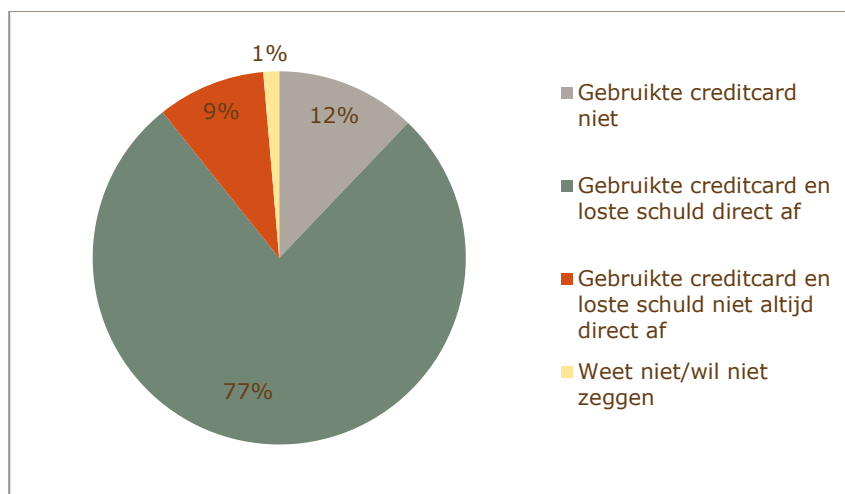
Bron: Enquête (n=1.518)

Het bezit van een creditcard is op zich geen probleem. Daarom is gevraagd of jongvolwassenen de creditcardschuld in de afgelopen 12 maanden altijd in de volgende maand hebben afgelost. Is dat niet het geval, dan kan dat een duidelijke indicator zijn dat de creditcard gebruikt wordt voor het opvangen van liquiditeitsproblemen.

Meeste jongvolwassenen lossen creditcardschuld af

Van de jongvolwassenen met creditcard, gebruikte iets meer dan driekwart (77%) hem in de afgelopen twaalf maanden én loste de schuld meteen af (figuur 5). Iets minder dan een tiende van de jongvolwassenen (9%) gebruikte de creditcard in de afgelopen 12 maanden, maar loste de schuld niet direct af. Een deel (27,3%) van deze jongvolwassenen heeft een gespreide afbetalingsregeling getroffen met de creditcardmaatschappij om de schuld af te lossen. Van alle jongvolwassenen is dat 0,6%.

figuur 5 Creditcardgebruik en aflossen in afgelopen 12 maanden

Bron: Enquête

Bijna 10% kocht iets op afbetaling

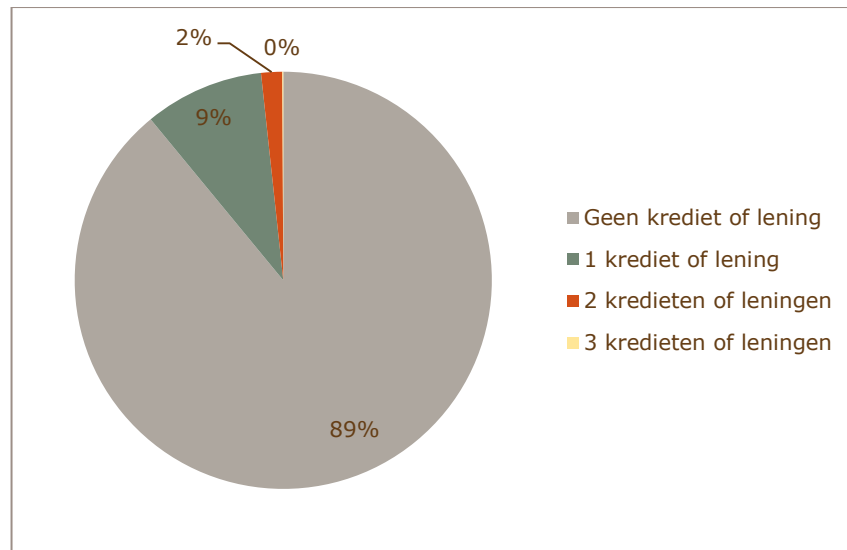
Tot slot kijken we naar kopen op afbetaling (niet in een figuur afgebeeld). In de afgelopen 12 maanden heeft bijna een tiende van de jongvolwassenen (9,9%) iets op afbetaling gekocht. Dat is wat minder vaak dan bij alle Nederlandse huishoudens (12,3%). Bij 5,7% van de jongvolwassenen liep de afbetalingsregeling nog ten tijde van het onderzoek.

2.3.4 Kredieten en leningen

We hebben jongvolwassenen gevraagd hoeveel soorten kredieten of leningen ze op dit moment hebben, exclusief leningen bij DUO (zie figuur 6). Het blijkt dat bijna een tiende één soort krediet of lening heeft en 2% twee soorten kredieten of leningen. Minder dan een procent (0,1%) heeft drie soorten krediet of lening. Er is niet onderzocht hoeveel leningen of kredieten jongvolwassenen hebben binnen één soort.

figuur 6 Aantal kredieten of leningen op moment van enquête, zonder DUO

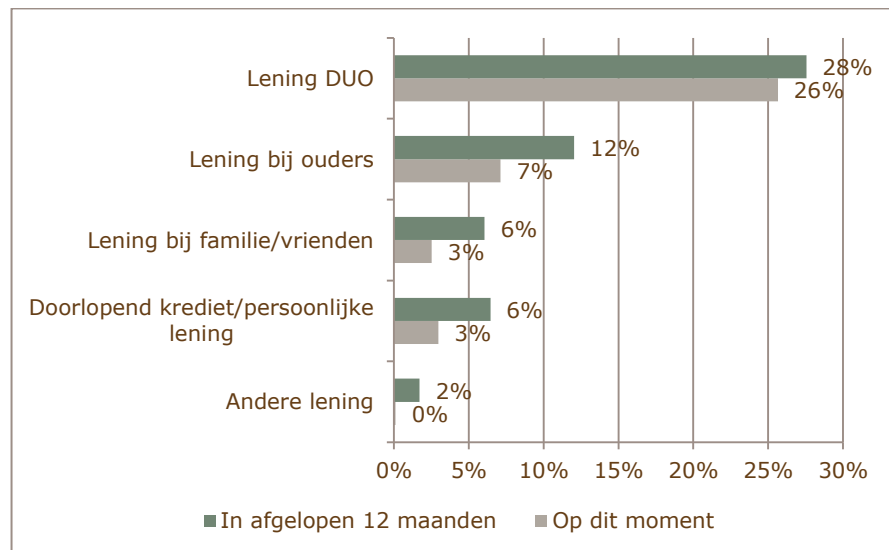

Bron: Enquête (n=1.518)

Lening bij DUO komt vaakst voor

Een groot deel van de jongvolwassenen (45%) volgt onderwijs. Geen wonder dat veel jongvolwassenen daarom een lening bij DUO hebben (zie figuur 7). In de afgelopen 12 maanden had 28% dit type lening. Overigens is er mogelijk sprake van een kleine overschatting, omdat sommige studerende jongvolwassenen wellicht ook hun studieschuld (prestatiebeurs) die nog niet is omgezet in een gift, hebben meegeteld als lening.

figuur 7 Type kredieten en leningen in de afgelopen 12 maanden en op dit moment

Bron: Enquête (n=1.518)

Ook relatief veel leningen bij ouders

Naast een lening bij DUO komen leningen bij ouders relatief veel voor (12% in de afgelopen 12 maanden). Een lening bij ouders is te beschouwen als een informele lening, net als leningen bij familie en vrienden (6%). Gezamenlijk had 18% van de jongvolwassenen een informele lening bij ouders en/of vrienden en overige familie in de afgelopen 12

maanden. Op het moment van interviewen is dat 10%. Dit is iets vaker dan bij alle Nederlandse huishoudens, waarbij 8% op dit moment een lening bij ouders, familie of vrienden heeft.

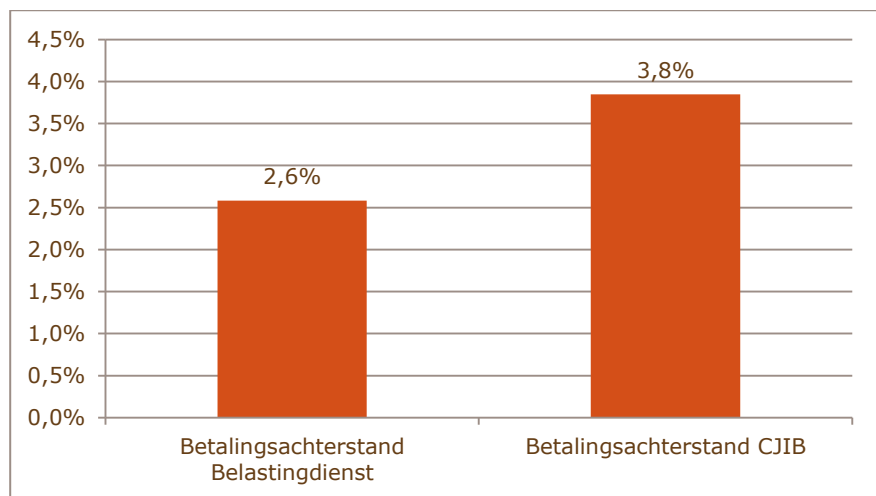
Doorlopend krediet en persoonlijke lening zeldzamer

Doorlopende kredieten en persoonlijke leningen zijn wat zeldzamer. 3% van de jongvolwassenen heeft een dergelijke lening op dit moment, tegen 10% van alle Nederlandse huishoudens.

2.3.5 Niet-saneerbare schulden

Tot slot kijken we naar niet-saneerbare schulden bij de Belastingdienst en het CJIB (figuur 8).

figuur 8 Percentage jongvolwassenen met niet-saneerbare schulden in de afgelopen 12 maanden

Bron: Enquête (n=1.518)

Jongvolwassenen hebben vaakst niet-saneerbare schulden bij CJIB

3,8% van de jongvolwassenen heeft een betalingsachterstand bij CJIB. 2,6% heeft een betalingsachterstand bij het terugbetalen van de Belastingdienst. Eerder hadden we gezien dat 20,7% in de afgelopen 12 maanden geld heeft moeten terugbetalen aan de Belastingdienst. In de 'Monitor Betalingsachterstanden 2014' zijn deze soorten schulden niet uitgevraagd. We kunnen dus niet vergelijken met alle Nederlandse huishoudens.

2.4 Omvang van de schulden

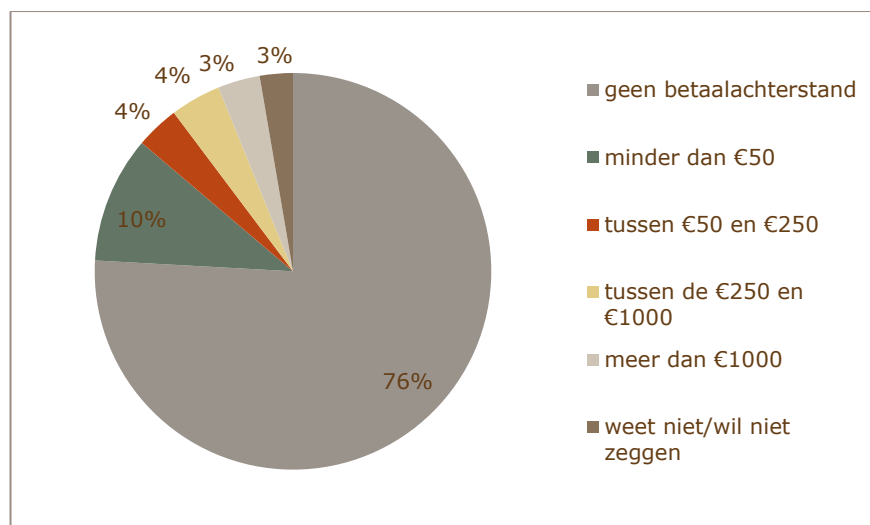
Schulden worden meestal pas problematisch bij een zekere omvang. Aan de jongvolwassenen is gevraagd wat de hoogte van de schuld is op het moment van enquêteren. In het geval van roodstand is gevraagd naar het maximale bedrag in de afgelopen 12 maanden.

Achterstallige rekeningen vaak minder dan 50 euro

Als eerste kijken we naar de hoogte van de achterstallige rekeningen (figuur 9). Bij de meeste jongvolwassenen is deze niet meer dan 50 euro (10%). Een klein deel (3%) heeft een achterstand van meer dan 1.000 euro.

figuur 9 Omvang achterstallige rekeningen op dit moment

Bron: Enquête (n=1.518)

Vervolgens kijken we naar de gemiddelden van de andere typen schulden: roodstand, leningen, creditcardschulden, kopen op afbetaling en terugbetalingen aan de Belastingdienst (tabel 2). Er zijn gemiddelden berekend voor de jongvolwassenen die ook dat type schuld hebben.

tabel 2 Gemiddelde omvang van de schuld en standaarddeviatie

	n	Gemiddelde	SD
Maximum roodstand in afgelopen 12 maanden	345	€ 626	€ 1.120
Openstaand bedrag afbetalingsregeling creditcard	8	€ 1.626	€ 1.915
Openstaand bedrag kopen op afbetaling	87	€ 5.978	€ 17.851
Hoogte doorlopend krediet of persoonlijke lening	46	€ 6.194	€ 7.856
Hoogte lening bij ouders	108	€ 3.844	€ 8.376
Hoogte lening bij overige familie, vrienden etc	38	€ 1.114	€ 1.624
Hoogte lening DUO	389	€ 9.733	€ 7.808
Hoogte overige leningen	2	€ 278	€ 284
Hoogte terugbetalingen Belastingdienst	315	€ 1.105	€ 2.123
Totale omvang schulden	1.518	€ 1.407	€ 5.985
Totale omvang schulden inclusief leningen DUO	1.518	€ 3.905	€ 8.283

Bron: Enquête. SD is standaarddeviatie. Deze kan hoger zijn dan het gemiddelde doordat sommige jongvolwassenen een extreem hoge schuld hebben.

Gemiddeld 9733 euro schuld bij DUO en 6194 euro doorlopend krediet

De grootste schulden hebben jongvolwassenen met een lening bij DUO. Gemiddeld gaat het om 9.733 euro. Ook relatief hoog zijn doorlopende kredieten of persoonlijke leningen: gemiddeld 6.194 euro. Een vergelijkbaar bedrag wordt gevonden bij kopen op afbetaling: 5.978 euro. Opvallend is de standaarddeviatie van 17.851 euro, die wordt veroorzaakt doordat er enkele jongvolwassenen zijn die voor zeer grote bedragen hebben gekocht op afbetaling. Informele leningen bij ouders (3.844 euro) of overige familie en vrienden (1.114) zijn wat lager dan formele leningen. Opvallend is dat een relatief grote groep jongvolwassenen

(20,7%) voor het relatief hoge gemiddeld bedrag van 1.105 euro een terugbetaling moet doen aan de Belastingdienst.

Gemiddelde totale schuld is 3905 euro (incl. lening bij DUO)

Tabel 2 bevat ook een berekening van de totale omvang van de schulden. Het gaat hierbij om een optelling van alle typen schulden: van achterstallige rekeningen tot leningen en creditcardschulden. Hieruit blijkt dat de gemiddelde schuld van alle jongvolwassenen 1.407 euro is. Wanneer leningen bij DUO worden meegerekend, is de gemiddelde schuld 3.905 euro.

3 Verschillen tussen jongvolwassenen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk vergelijken we verschillende groepen jongvolwassenen met elkaar. We vergelijken enkel als de verschillen significant zijn. De volgende onderzoeksvraag beantwoorden we in dit hoofdstuk:

4. Welke verschillen zijn er tussen de vier hoofdgroepen? Welke verschillen zijn er naar andere achtergrondkenmerken, te weten hoogte en continuïteit van het inkomen, leeftijdscategorie, opleidingsniveau, woonsituatie en regio?

3.2 Omvang van de schulden

We kijken als eerste naar de totale omvang van de schulden. Daarbij tellen we leningen bij DUO niet mee, omdat die de uitkomsten vertekenen. Het zijn immers vooral onderwijsvolgende jongvolwassenen en hoogopgeleiden die met deze schulden te maken hebben. Wel meegeteld is het totaalbedrag aan achterstallige rekeningen, roodstand, leningen, creditcardschulden, kopen op afbetaling en terugbetalingen aan de Belastingdienst.

Omvang schulden hangt samen met arbeidsmarktpositie, inkomen, leeftijd en opleiding

We zijn nagegaan of de omvang van de schulden samenhangt met een aantal achtergrondkenmerken.¹¹ Daaruit blijkt het volgende:

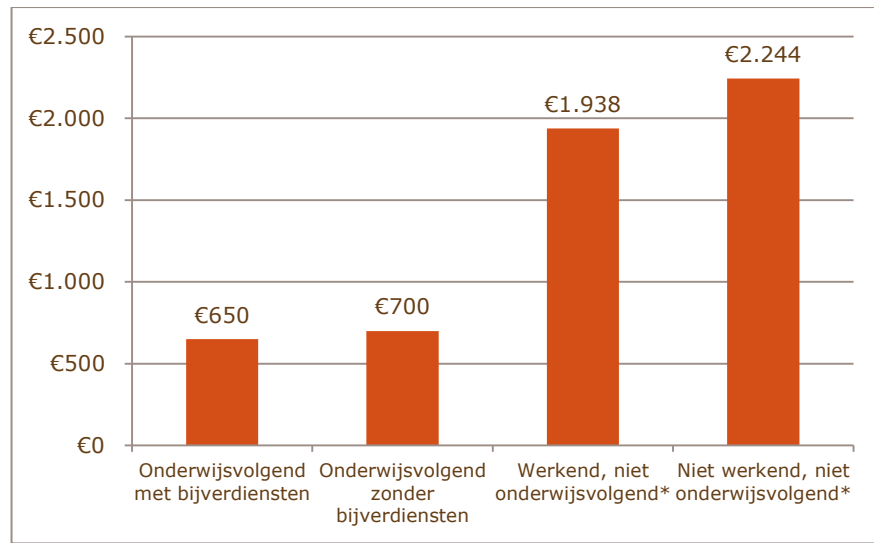
- Arbeidsmarktpositie. Er blijkt een significant verband te zijn tussen de arbeidsmarktpositie en de omvang van de schulden ($P < 0,05$).
- Hoogte van het inkomen. Ook de hoogte van het inkomen hangt significant samen met de omvang van de schulden ($P < 0,05$).
- Leeftijd (in categorieën). Er is een significant verband tussen de leeftijd van jongvolwassenen en de omvang van de schulden ($P < 0,05$).
- Opleidingsniveau. De omvang van de schulden hangt significant samen met het opleidingsniveau ($P < 0,05$).
- Woonsituatie. Er is een significant verband tussen de woonsituatie van de jongvolwassene en de omvang van de schulden ($P < 0,05$).
- Etniciteit. Er is geen significant verband tussen de etniciteit van de jongvolwassene en de omvang van de schulden.

Een analyse naar regio was niet mogelijk omdat we daarvoor te weinig waarnemingen hebben. Hierna bespreken we de resultaten per kenmerk, als eerst arbeidsmarktpositie (figuur 10).

¹¹ Hiervoor hebben we een variantie-analyse uitgevoerd (ANOVA).

figuur 10 Totale omvang schulden exclusief leningen DUO (naar arbeidsmarktpositie)

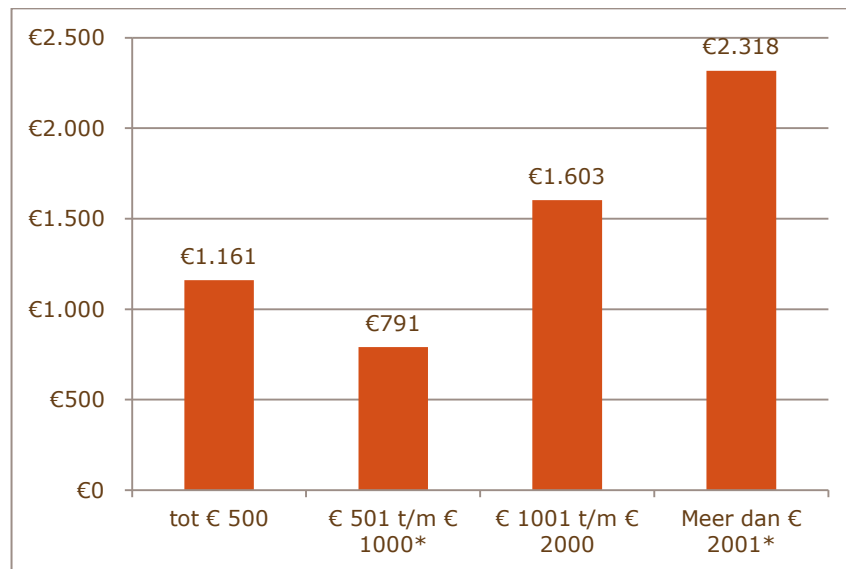

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Niet werkende jongvolwassenen hebben hogere schulden

Het valt op dat de schulden gemiddeld veel hoger zijn bij werkende jongvolwassenen (1.918 euro) en bij jongvolwassenen die niet werken, noch onderwijs volgen (2.244 euro). De verschillen tussen jongvolwassenen die onderwijs volgen en al dan niet bijverdiensten hebben, zijn niet significant. Hieronder kijken we naar de verschillen naar inkomensklasse (figuur 11).

figuur 11 Totale omvang schulden exclusief leningen DUO (naar inkomensklasse)

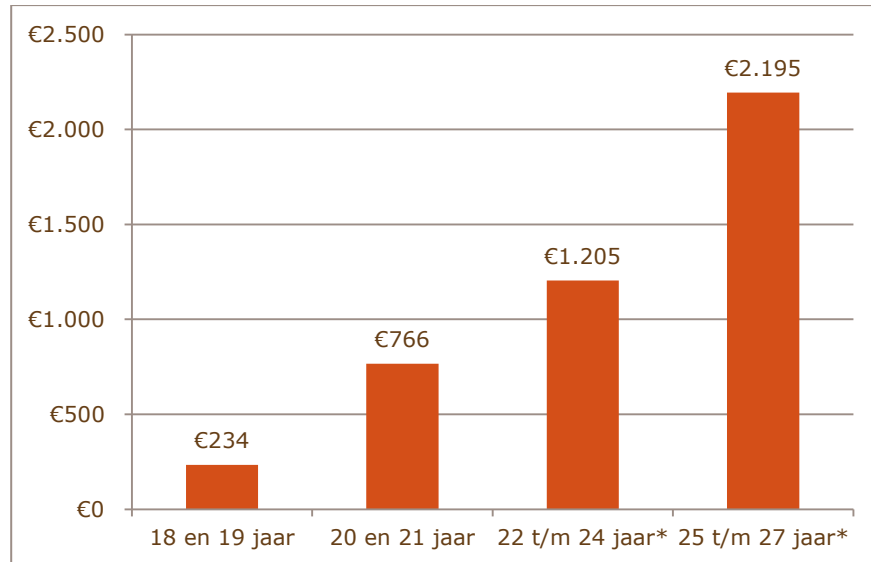
Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Hogere inkomens ook hogere schulden

Jongvolwassenen met een netto maandinkomen van 501 tot en met 1.000 euro hebben een significant lagere schuld dan jongvolwassenen met hogere of lagere inkomens. Jongvolwassenen met een netto maandinkomen van meer dan 2001 euro hebben juist een significant hogere

schuld. Het volgende kenmerk dat we bekijken, is leeftijdscategorie (figuur 12).

figuur 12 Totale omvang schulden exclusief leningen DUO (naar leeftijd)

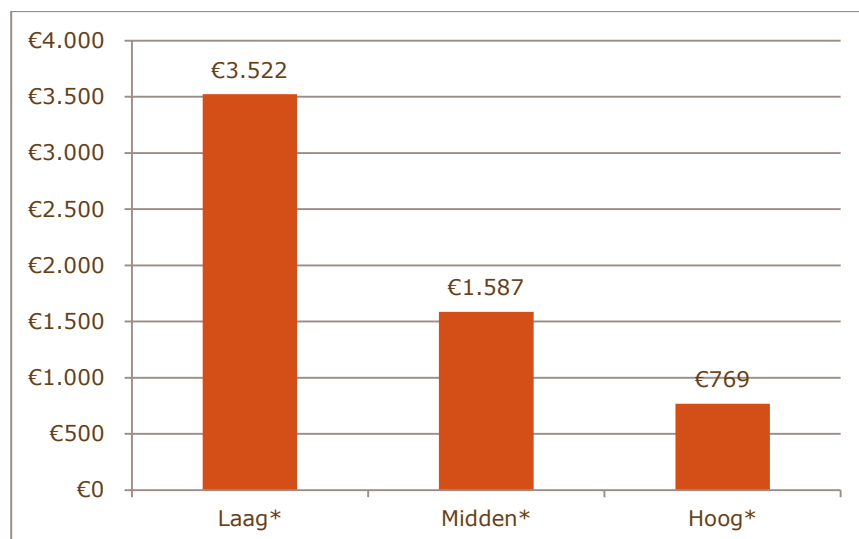

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

Hoe ouder, hoe hoger de schuld

Hoe ouder, hoe hoger de schuld. De verschillen zijn echter alleen significant voor de leeftijdsgroepen 22 t/m 24 jaar en 25 t/m 27 jaar. Jongvolwassenen in deze leeftijden hebben beduidend hogere schulden. Figuur 13 bevat de verschillen naar opleidingsniveau.

figuur 13 Totale omvang schulden exclusief leningen DUO (naar opleidingsniveau)

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

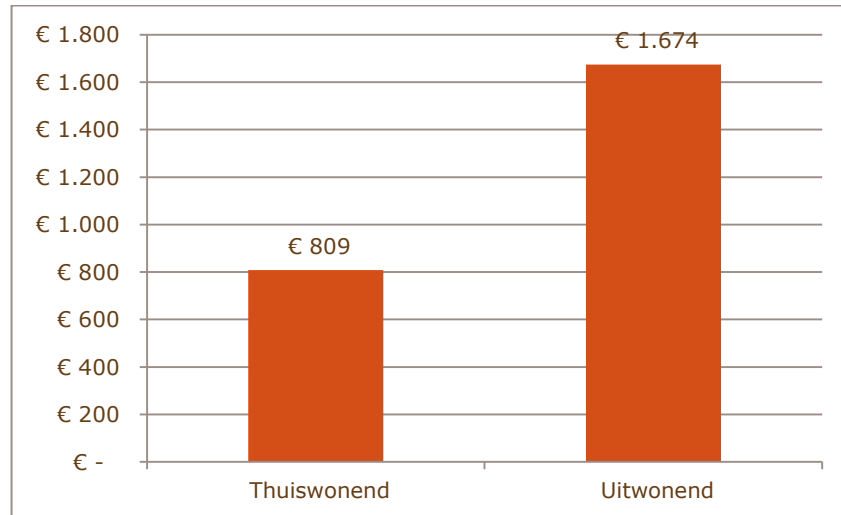
Laagopgeleiden hebben veel grotere schulden

De verschillen zijn groot en significant. De schulden van laagopgeleide jongvolwassenen (basisonderwijs, vbmo, mbo 1 en 2) zijn ruim twee keer zo hoog als die van middelbaar opgeleide jongvolwassenen (havo,

vwo, mbo 3 en 4). Het verschil met hoogopgeleide jongvolwassenen (hbo, wo) is nog groter. Hun schuld ligt een factor vier lager dan die van laagopgeleiden en een factor twee lager dan die van middelbaar opgeleiden. Tot slot kijken we naar de verschillen tussen uit- en thuiswonenden (figuur 14)

figuur 14 Totale omvang schulden exclusief leningen DUO (naar woonsituatie)

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Te zien is dat de totale schuld van uitwonenden twee zo hoog is dan de schuld van thuiswonenden.

3.3 Type schulden

In deze paragraaf beschrijven we de verschillen tussen jongvolwassenen per type schuld. Centraal staan de typen die ook in hoofdstuk 2 aan bod kwamen:

- Betalingsachterstanden
- Roodstand
- Creditcardschulden en kopen op afbetaling
- Kredieten en leningen
- Niet-saneerbare schulden

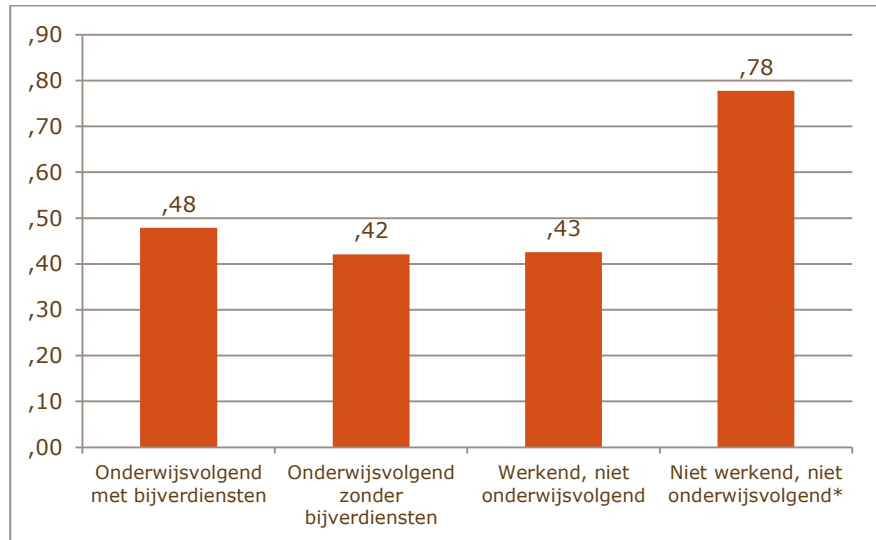
Per type schuld is nagegaan of er samenhang is met de kenmerken van jongvolwassenen. Het gaat om de kenmerken: arbeidsmarktpositie, hoogte van het inkomen, leeftijd (in categorieën), opleidingsniveau, woonsituatie en etniciteit. Hiervoor zijn – afhankelijk van het soort variabele – de volgende analysetechnieken voor gebruikt: variantieanalyse (ANOVA), T-test, Kruskal Wallis Test, chi-kwadraat. Verschillen tussen jongvolwassenen worden wederom alleen beschreven als ze significant zijn.

3.3.1 Betalingsachterstanden

We kijken als eerste naar het aantal betalingsachterstanden. Zien we dat het aantal achterstanden significant verschilt tussen jongvolwasse-

nen? Uit een variantieanalyse blijkt dat het aantal betalingsachterstanden significant ($p < 0,05$) samenhangt met arbeidsmarktpositie, leeftijdscategorie en opleidingsniveau. Hierna bespreken we de resultaten per kenmerk.

figuur 15 Aantal betalingsachterstanden (naar arbeidsmarktpositie)

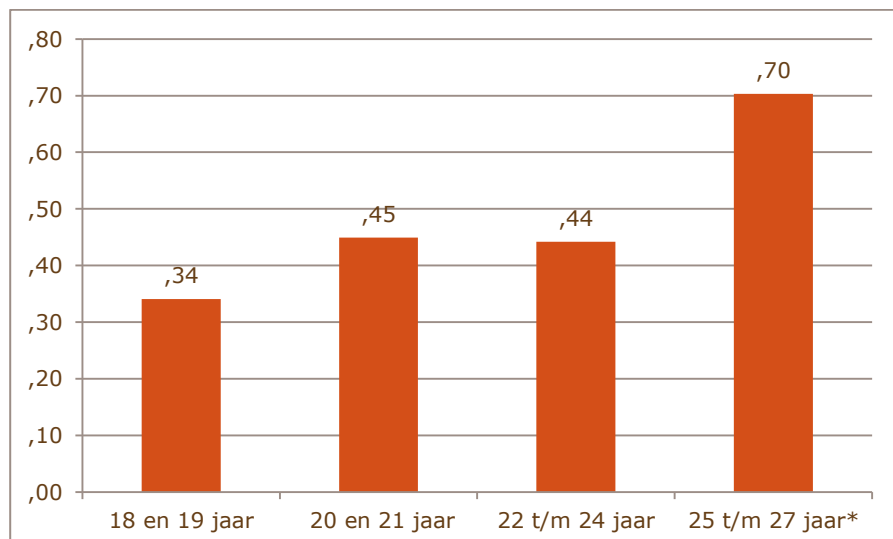

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Werkloze jongvolwassenen hebben meer achterstanden

Jongvolwassenen die niet werken noch onderwijs volgen, hebben significant meer betalingsachterstanden dan jongvolwassenen uit de andere groepen (figuur 15). Het aantal achterstanden bij niet-werkenden ligt bijna twee keer zo hoog dan bij de andere groepen.

figuur 16 Aantal betalingsachterstanden (naar leeftijd)

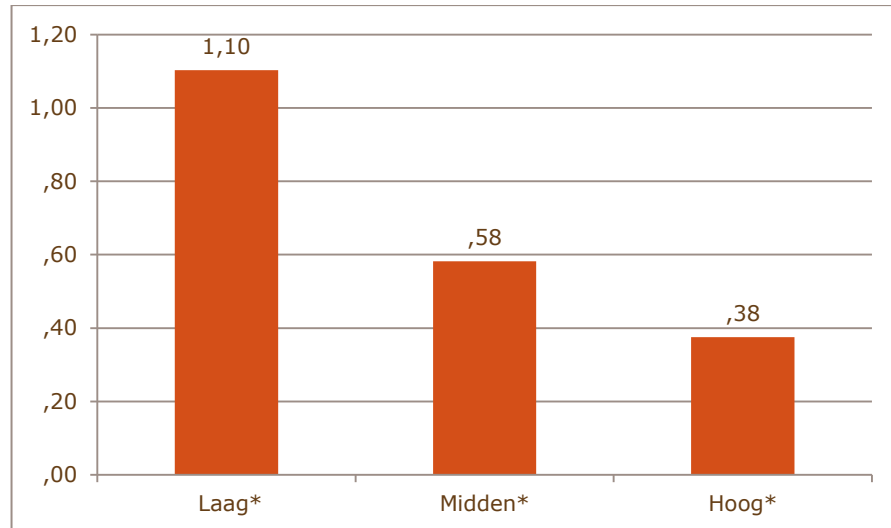
Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Jongvolwassenen in de leeftijd van 25 t/m 27 jaar hebben significant meer betalingsachterstanden (figuur 16). Het gemiddelde in deze groep is 0,7

achterstanden. Dit gemiddelde ligt twee keer zo hoog als het gemiddelde in de leeftijdsgroep 18 en 19 jaar.

figuur 17 Aantal betalingsachterstanden (naar opleidingsniveau)

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Laagopgeleiden hebben meer betalingsachterstanden

Het verband tussen opleidingsniveau en het aantal betalingsachterstanden is relatief sterk (figuur 17). Laagopgeleiden hebben significant meer betalingsachterstanden dan middelbaar opgeleiden en middelbaar opgeleiden hebben meer achterstanden dan hoger opgeleiden. Het aantal achterstanden is bij laagopgeleiden bijna drie keer hoger dan bij hoogopgeleiden.

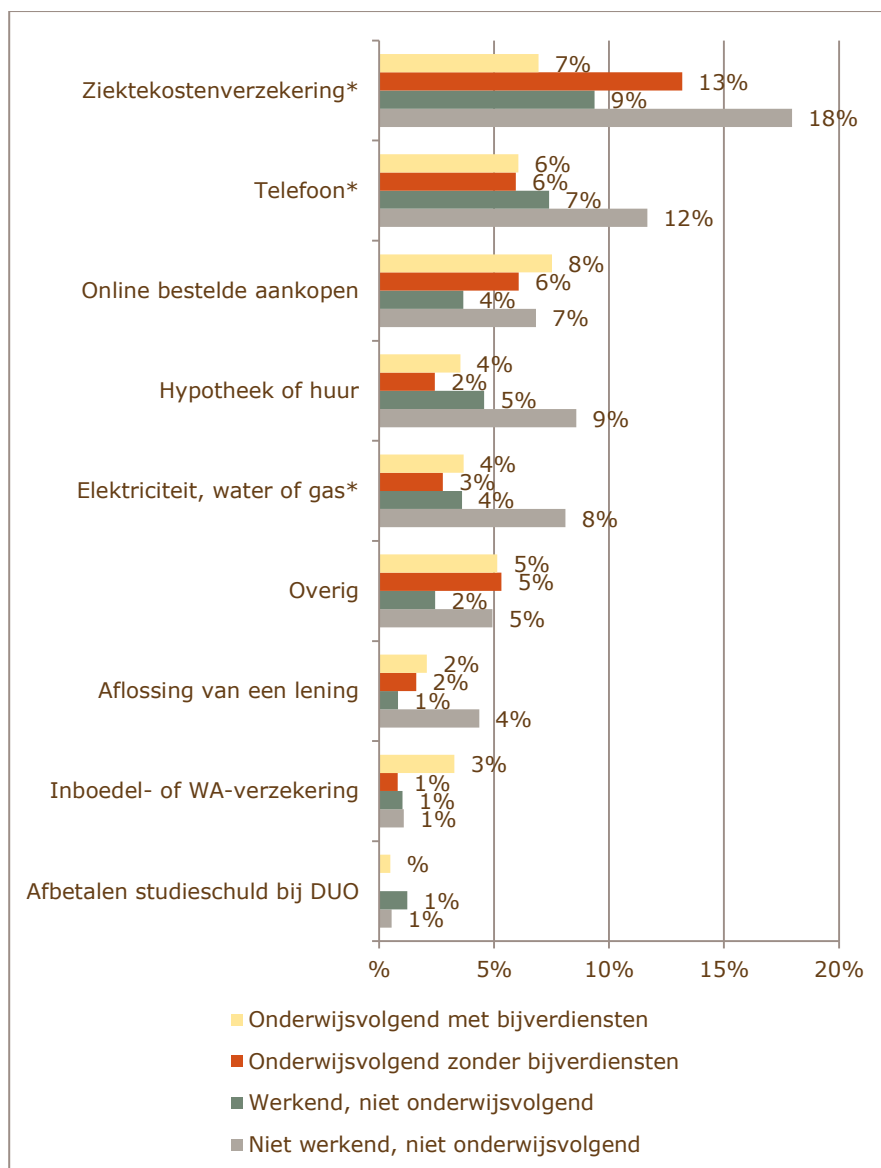
Naast het aantal betalingsachterstanden, is ook het type achterstanden relevant. Sommige betalingsachterstanden zijn immers problematischer dan andere (denk aan het niet betalen van hypotheek of huur). We zien dat het type achterstand significant ($p < 0,05$) samenhangt met arbeidsmarktpositie, leeftijdscategorie en opleidingsniveau.¹²

Als eerste kijken we naar arbeidsmarktpositie. Het blijkt dat de verschillen tussen de vier groepen significant zijn bij de ziektekostenverzekering, de telefoon(rekeningen) en elektriciteit, water en gas (zie figuur 18). De meest opvallende uitkomsten:

- Onderwijsvolgende jongvolwassenen hebben minder vaak te maken met achterstanden bij de ziektekostenverzekering, telefoon en elektriciteit, water en gas.
- Werkende jongvolwassenen die geen onderwijs volgen, hebben wat vaker te maken met achterstanden bij de betaling van de ziektekostenverzekering.
- Niet-werkende, niet onderwijsvolgende jongvolwassenen hebben relatief vaker te maken met achterstanden bij de ziektekostenverzekering, telefoon(rekeningen) en elektriciteit, gas en water.

¹² Dit blijkt uit een chikwadraattoets.

figuur 18 Type achterstallige rekeningen (naar arbeidsmarktpositie)

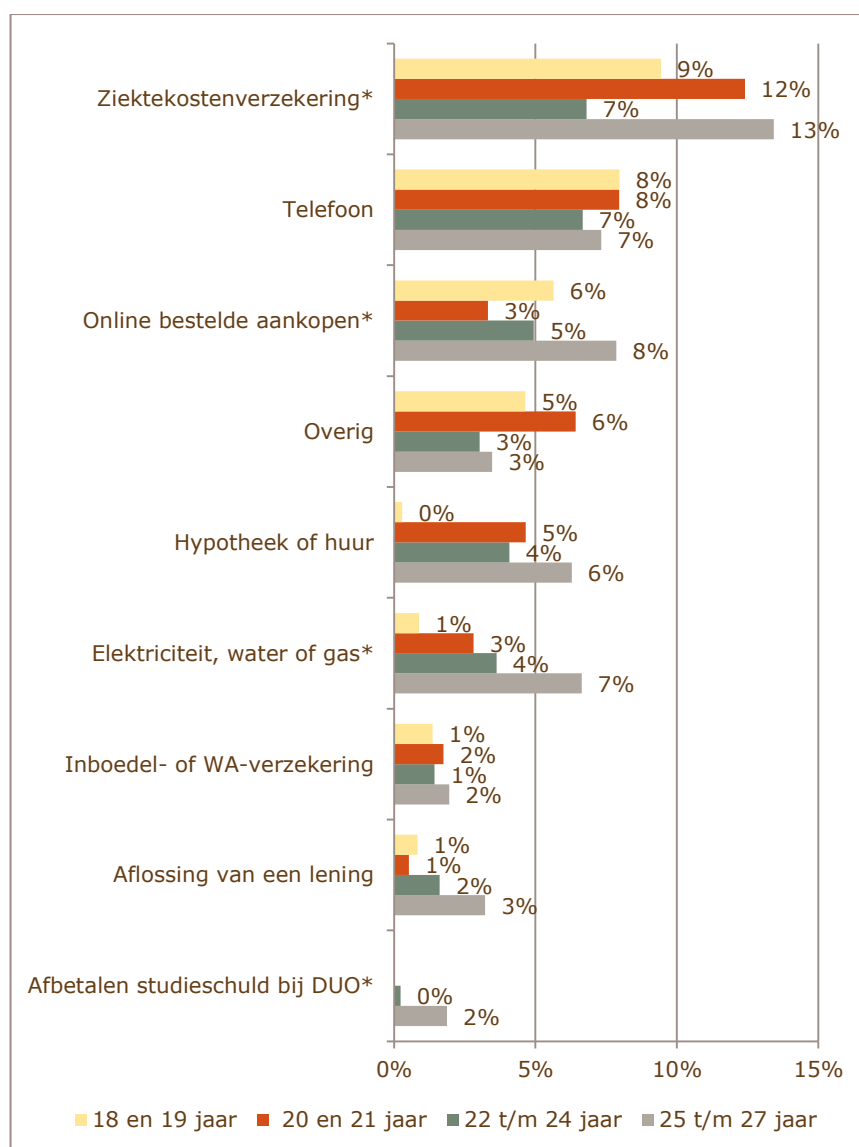

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Figuur 19 laat zien welke verschillen er zijn tussen leeftijdsgroepen. De verschillen zijn significant bij de ziektekostenverzekering, afbetaling studieschuld aan DUO, online bestelde aankopen en elektriciteit, water en gas.

figuur 19 Type achterstallige rekeningen (naar leeftijd)

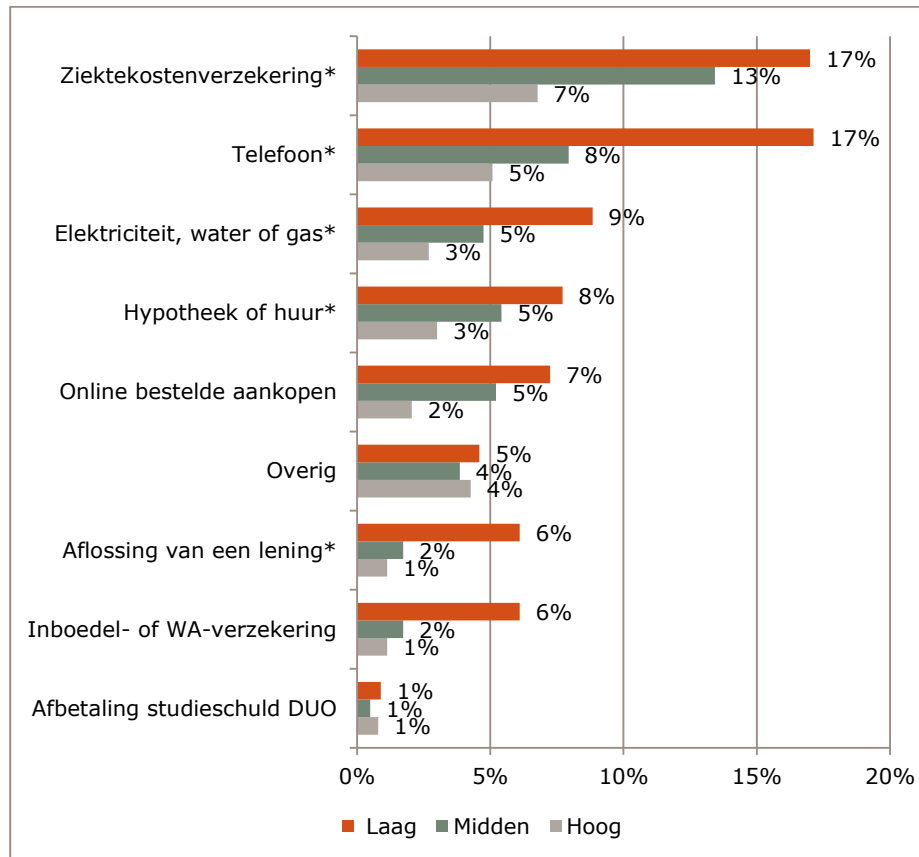

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

- Jongvolwassenen van 18 en 19 jaar hebben over het algemeen minder vaak achterstallige rekeningen. Wanneer ze achterstanden hebben, is dat relatief vaak bij online bestelde aankopen.
- In de leeftijd van 20 en 21 jaar hebben jongvolwassenen relatief vaak te maken met achterstanden bij de ziektekostenverzekering en minder vaak te maken met achterstanden bij online bestelde aankopen.
- Jongvolwassenen van 22 t/m 24 jaar springen er bij geen van de typen achterstanden echt uit. Ze hebben vooral minder te maken met achterstanden bij de betaling van de ziektekostenverzekering.
- In de leeftijd van 25 t/m 27 jaar hebben jongvolwassenen relatief vaak achterstanden, met name in de categorieën ziektekostenverzekering, afbetaling studieschuld aan DUO, online bestelde aankopen, aflossing van een lening en elektriciteit, gas of water.

Tot slot kijken we naar de verschillen tussen opleidingsniveaus (figuur 20). De verschillen zijn significant bij de ziektekostenverzekering, hypotheek of huur, telefoon, aflossing van een lening, elektriciteit, water of gas.

figuur 20 Type achterstallige rekeningen (naar opleidingsniveau)

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

Laagopgeleiden vaker achterstanden in bijna alle categorieën

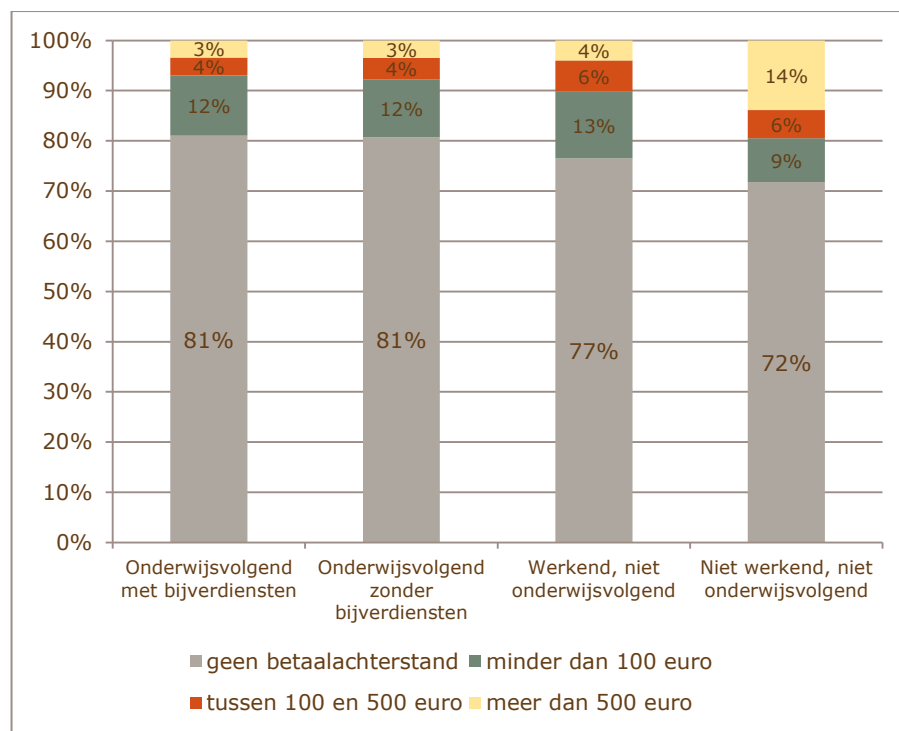
Wat opvalt is dat jongvolwassenen met een laag opleidingsniveau (basisonderwijs, vmbo, mbo 1 en 2) in bijna alle categorieën vaker betalingsachterstanden hebben. Het verschil met de andere opleidingsniveau is significant en relatief groot bij de typen ziektekostenverzekering, hypotheek of huur, telefoon(rekeningen), aflossing en een lening en elektriciteit, water of gas. Jongvolwassenen met een middelbaar opleidingsniveau (havo, vwo, mbo 3 en 4) hebben in bijna alle categorieën significant minder achterstanden. Hetzelfde geldt voor hoogopgeleide jongvolwassenen (hbo, wo).

Jongvolwassenen die geen onderwijs volgen hebben grotere achterstanden

Als laatste kijken we naar de omvang van de betalingsachterstanden (figuur 21). Wat daarbij opvalt, is dat jongvolwassenen die geen onderwijs meer volgen, vaker achterstanden hebben. Werkende jongvolwassenen hebben iets vaker een achterstand van 100 tot 500 euro of meer dan 500 euro. Jongvolwassenen die niet werken en geen onderwijs volgen, hebben veel vaker een achterstand van meer dan 500 euro.

figuur 21 Omvang betalingsachterstanden (naar arbeidsmarktpositie)*

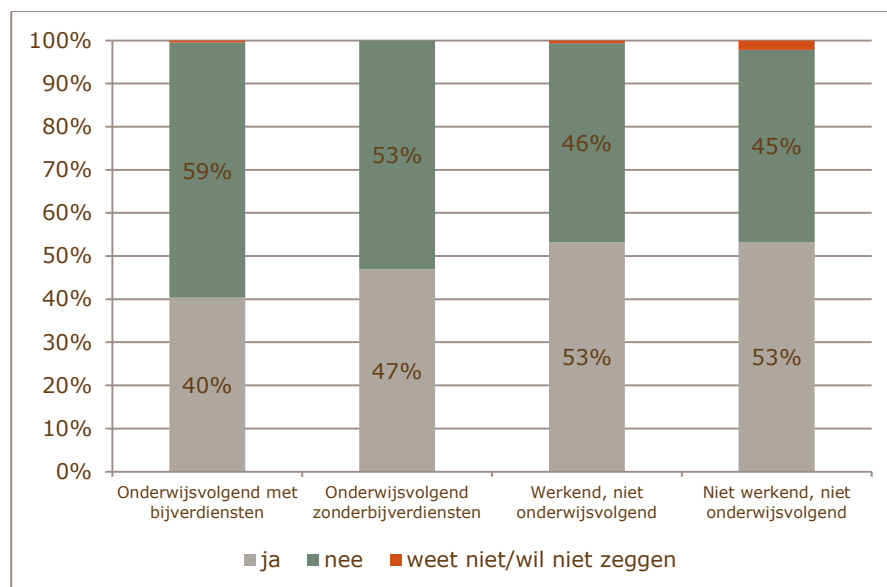
Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

3.3.2 Roodstand

Roodstand is het volgende type schulden dat we onderzoeken. Roodstand in de afgelopen 12 maanden hangt significant ($p < 0,05$) samen met arbeidsmarktpositie, leeftijdscategorie, opleidingsniveau en woonsituatie.¹³ Hierna bespreken we de resultaten per kenmerk.

¹³ Gebaseerd op een chi-kwadraattoets.

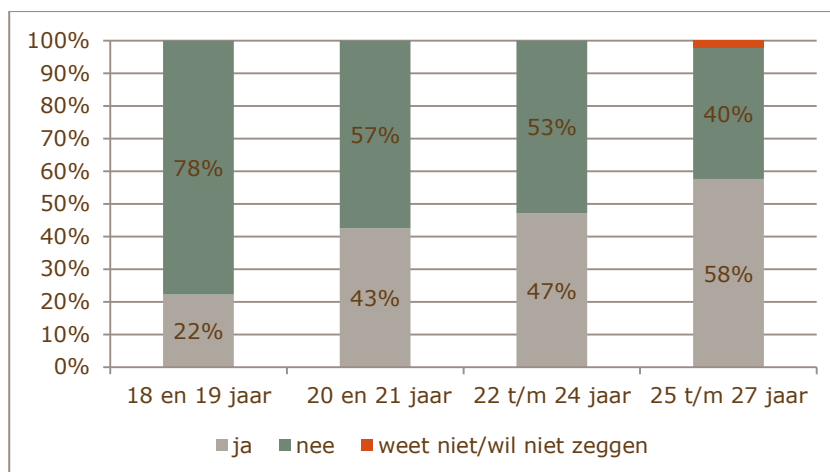
figuur 22 Roodstand in afgelopen 12 maanden (naar arbeidsmarktpositie)*

Bron: Enquête (n=601) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Roodstand komt vaker voor bij werkende jongvolwassenen en bij jongvolwassenen die niet werken, noch onderwijs volgen (figuur 22). De groep 'onderwijsvolgend met bijverdiensten' springt er positief uit; deze staat minder vaak rood. Hieronder kijken we naar de verschillen tussen leeftijdsgroepen (figuur 23).

figuur 23 Roodstand in afgelopen 12 maanden (naar leeftijd)*

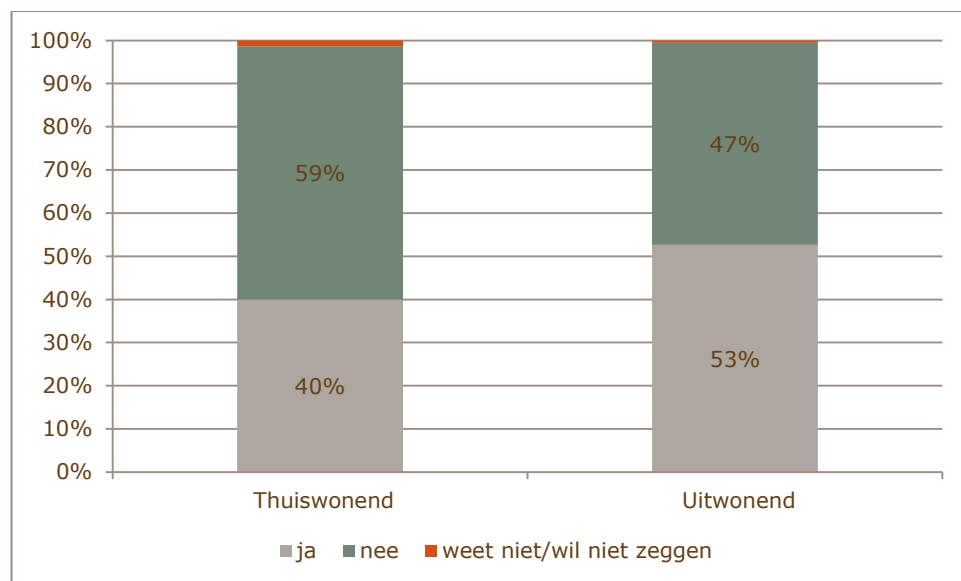
Bron: Enquête (n=601) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Hoe ouder, hoe vaker roodstand

Hoe ouder, hoe vaker jongvolwassenen in de afgelopen 12 maanden een keer rood hebben gestaan. De verschillen tussen de leeftijdsgroepen zijn behoorlijk groot. Jongvolwassenen van 25 t/m 27 jaar staan ruim twee keer vaker rood dan 18- en 19-jarigen.

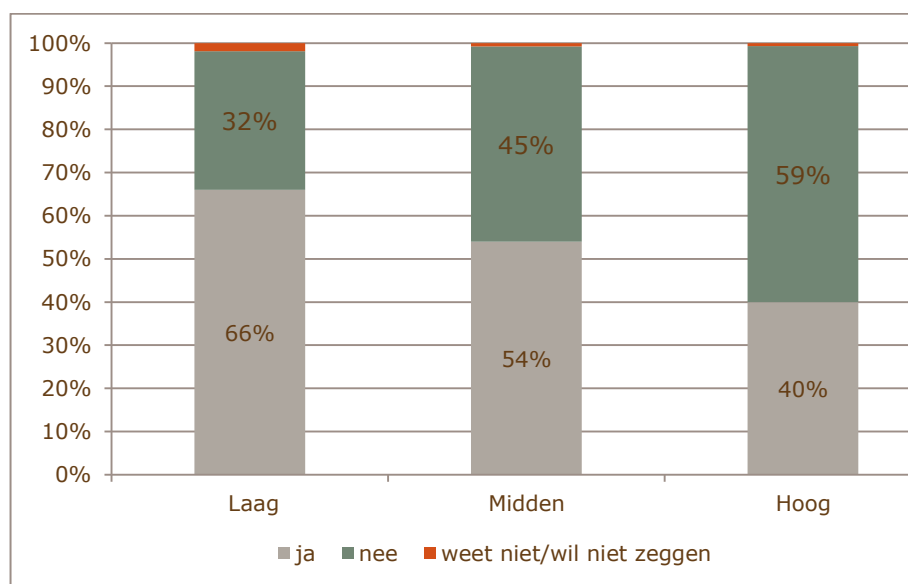
figuur 24 Roodstand in afgelopen 12 maanden (naar woonsituatie)*

Bron: Enquête (n=601) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

Als we naar de woonsituatie kijken (figuur 24), zien we dat uitwonende jongvolwassenen vaker rood staan. Tot slot gaan we na welke verschillen er zijn naar opleidingsniveau (figuur 25).

figuur 25 Roodstand in afgelopen 12 maanden (naar opleidingsniveau) *

Bron: Enquête (n=595) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

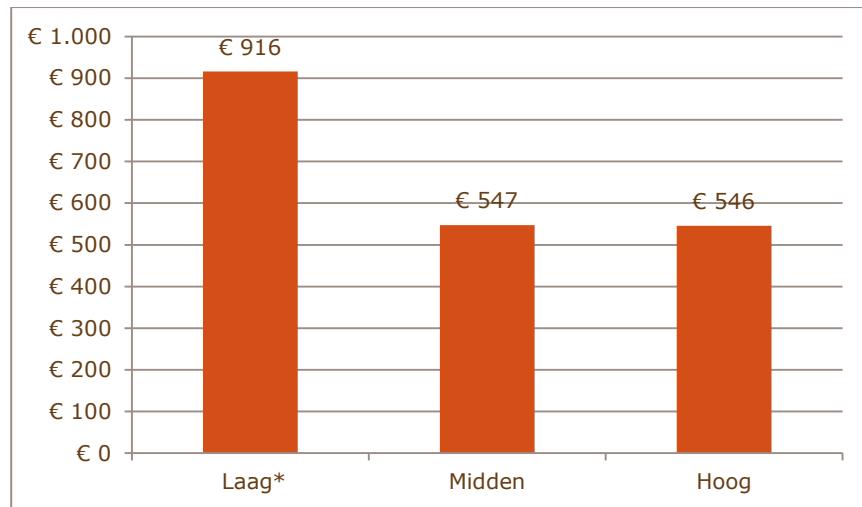
Laagopgeleiden
staan vaker rood

Jongvolwassenen met een laag opleidingsniveau, staan beduidend vaker rood dan jongvolwassenen met een middelbaar of hoger opleidingsniveau.

Een vergelijkbaar patroon zien we bij de maximale omvang van de roodstand in de afgelopen 12 maanden (figuur 26).

Figuur 26 Maximale bedrag roodstand in afgelopen 12 maanden (naar opleidingsniveau)

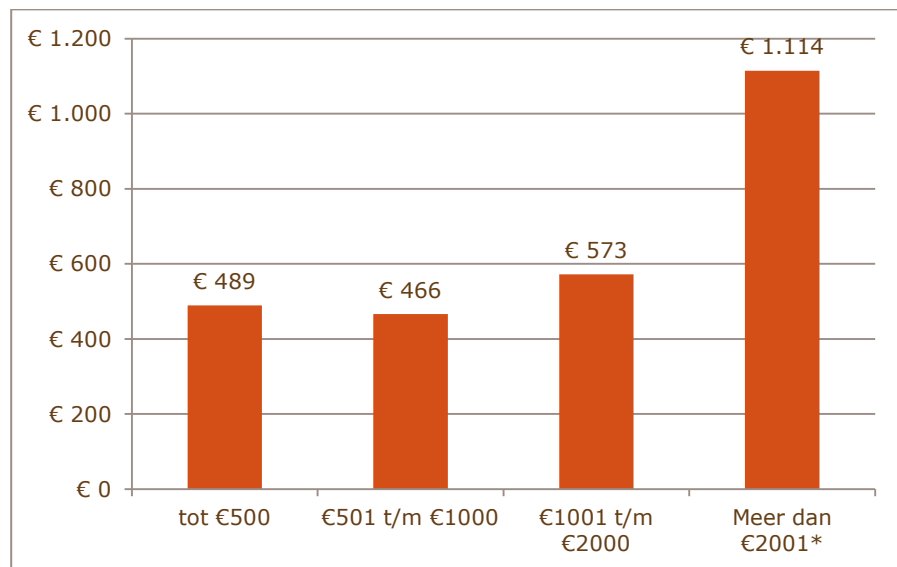

Bron: Enquête (n=343) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Hogere bedragen aan roodstand bij hoge inkomens en bij lager opgeleiden

Middelbaar en hoogopgeleide jongvolwassenen stonden gemiddeld voor maximaal zo'n 550 euro rood, terwijl laagopgeleide jongvolwassenen voor een bedrag dat bijna twee keer zo hoog is rood stonden.¹⁴

figuur 27 Maximale bedrag roodstand in afgelopen 12 maanden (naar inkomensklasse)

Bron: Enquête (n=343) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

De analyse laat zien dat de verschillen ook naar inkomensklasse significant zijn ($p < 0,05$) (figuur 27). Jongvolwassenen met een hoog inkomen (van meer dan 2001 euro) staan gemiddeld voor een significant hoger bedrag maximaal rood (1.114 euro) dan jongvolwassenen met lagere inkomens.

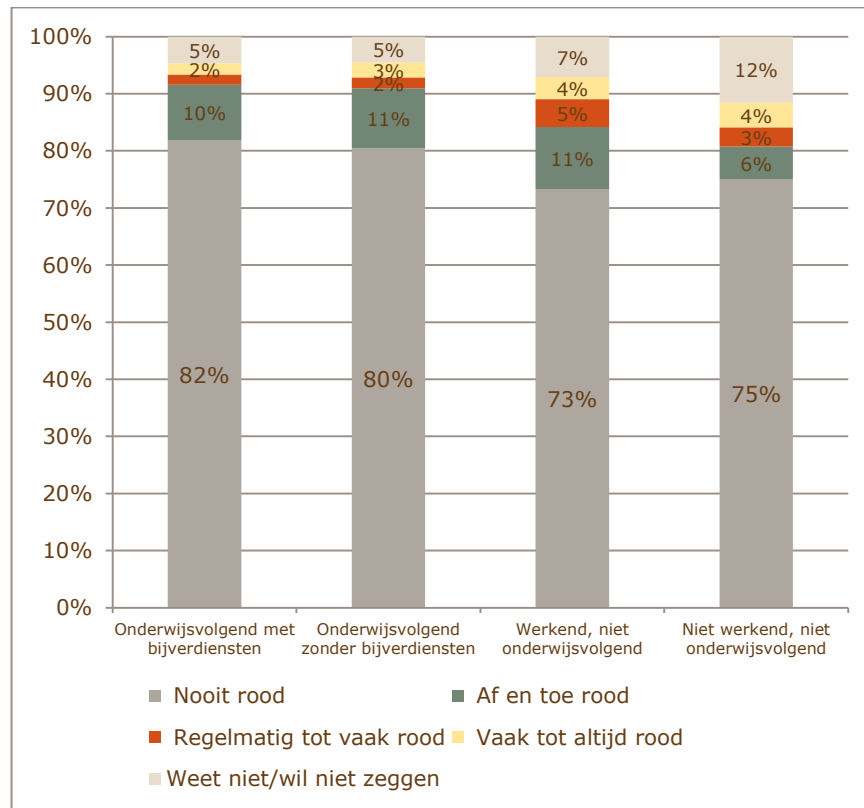
Als laatste kijken we naar het aantal keer dat jongvolwassenen in de afgelopen 12 maanden rood stonden (figuur 28). Te zien is dat niet-

¹⁴ Dit blijkt uit een variantieanalyse.

onderwijsvolgende jongvolwassenen wat vaker roodstaan. De verschillen zijn echter niet bijzonder groot.

figuur 28 Aantal keer roodstand in afgelopen 12 maanden (naar inkomensklasse)

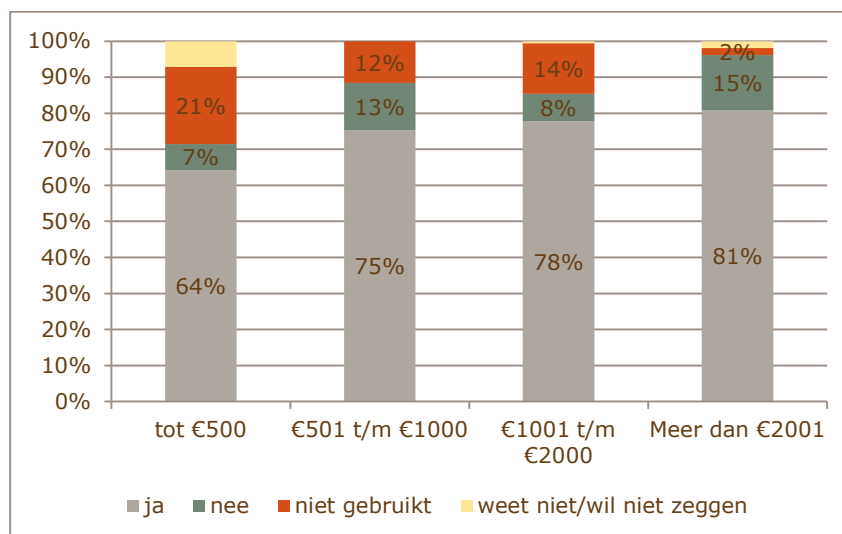

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

3.3.3 Creditcardschulden en kopen op afbetaling

Het derde type schulden dat we onderzoeken, zijn creditcardschulden en kopen op afbetaling. In het vorige hoofdstuk zagen we dat 21,7% van de jongvolwassenen een of meer creditcards heeft. De vraag is hoeveel van deze jongvolwassenen de creditcard gebruiken en hun schulden niet kunnen aflossen. Uit een analyse blijkt dat de verschillen alleen naar inkomensklasse significant zijn ($p < 0,05$).

figuur 29 Percentage jongvolwassenen met creditcard dat creditcardschuld direct aflost (naar inkomensklasse)*

Bron: Enquête (n=343) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Jongvolwassenen met een inkomen van 501 tot 1.000 euro of meer dan 2001 euro, lossen vaker hun creditcardschuld niet direct af (figuur 29). De laatste groep gebruikt de creditcard ook vaker. Jongvolwassenen met een inkomen tot 500 euro gebruiken de creditcard relatief weinig en lossen de creditcardschuld relatief weinig niet direct af.

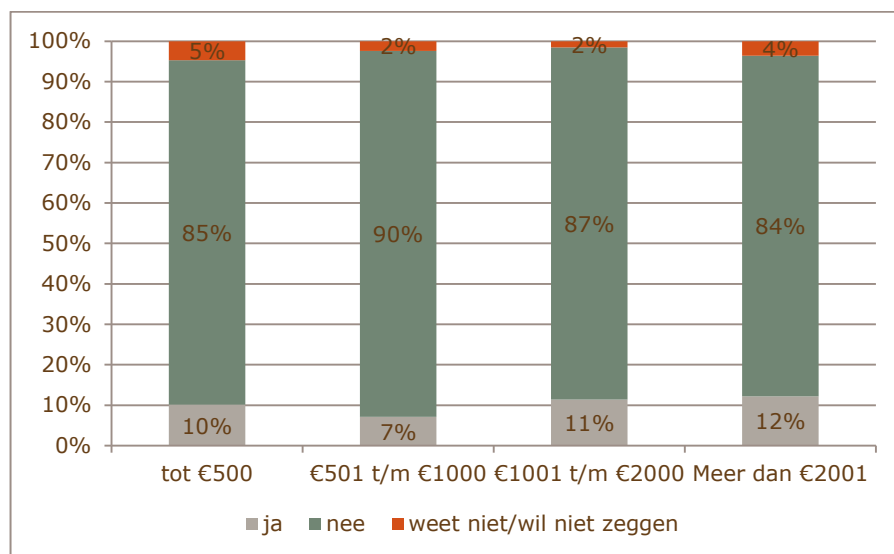
Kopen op afbetaling is zeldzamer dan creditcardgebruik. In het vorige hoofdstuk lezen we dat 9,9% van de jongvolwassenen de afgelopen 12 maanden iets op afbetaling heeft gekocht. Kopen op afbetaling verschilt significant naar inkomensklasse en opleidingsniveau ($p < 0,05$).¹⁵

Wat betreft inkomensklasse, valt op dat jongvolwassenen met hogere inkomens iets vaker een product op afbetaling kopen (figuur 30). De verschillen zijn echter klein.

¹⁵ Dit blijkt uit een chikwadraattoets.

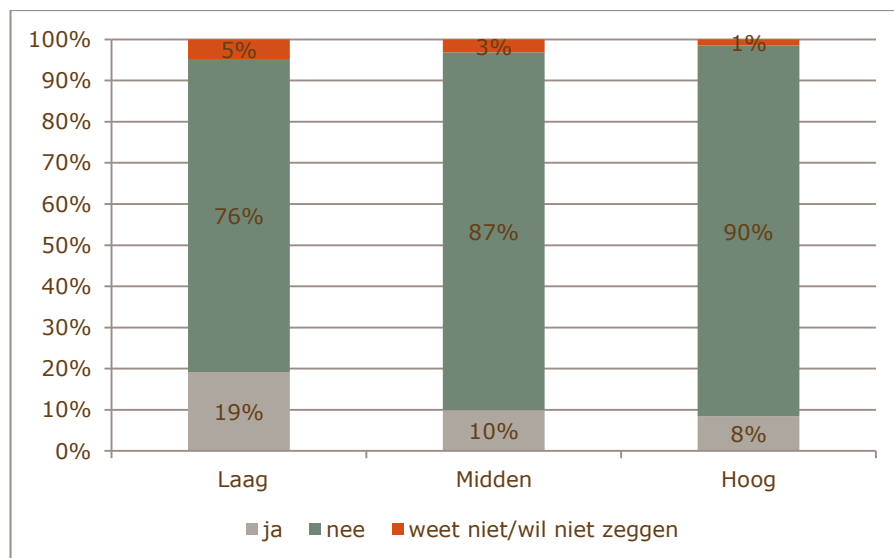
figuur 30 Percentage met in afgelopen 12 maanden iets op afbetaling heeft gekocht (naar inkomensklasse)*

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

De verschillen zijn groter als we kijken naar opleidingsniveau (figuur 31). Laagopgeleide jongvolwassenen kopen beduidend vaker iets op afbetaling dan middelbaar en hoger opgeleiden.

figuur 31 Percentage dat in afgelopen 12 maanden iets op afbetaling heeft gekocht (naar opleidingsniveau)*

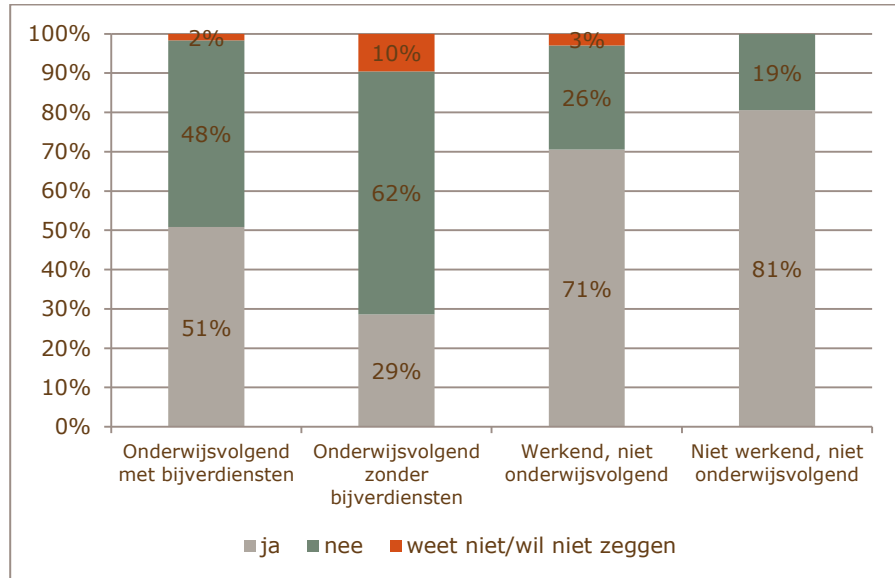
Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Laagopgeleiden
kopen vaker iets op
afbetaling

We hebben ook onderzocht of het bedrag dat open staat voor kopen op afbetaling, verschilt tussen groepen jongvolwassenen. Uit de variantie-analyse blijkt echter dat de verschillen naar arbeidsmarktpositie, opleidingsniveau, leeftijd, woonsituatie en inkomensklasse niet significant zijn ($p > 0,05$).

Wel significant zijn de verschillen naar arbeidsmarktpositie, leeftijd en opleidingsniveau als het gaat om de aanwezigheid van een afbetalingsregeling op het moment van de enquête (figuur 32).

figuur 32 Aanwezigheid afbetalingsregeling op moment enquête bij kopers op afbetaling in afgelopen 12 maanden (naar arbeidsmarktpositie)*

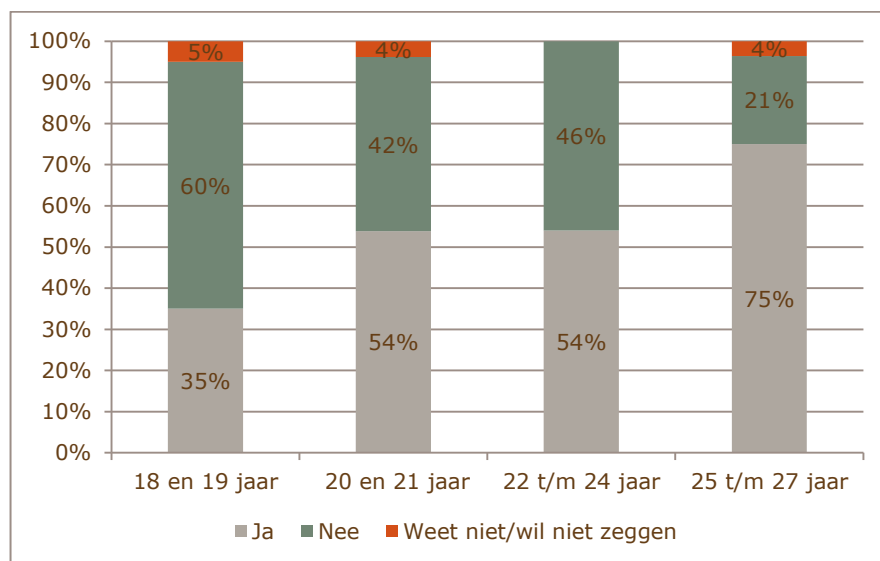
Bron: Enquête (n=152) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Vaker afbetalingsregeling bij jongvolwassenen die geen onderwijs (meer) volgen

We zien dat jongvolwassenen die werken of juist niet werken en geen onderwijs volgen, significant vaker een afbetalingsregeling hebben op het moment van de enquête. Jongvolwassenen die onderwijs volgen hebben minder vaak een afbetalingsregeling voor kopen op afbetaling.

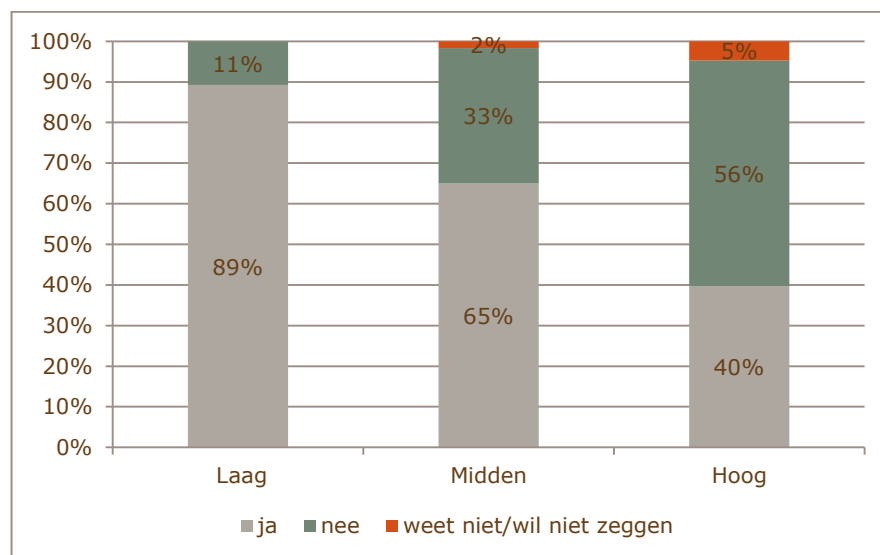
figuur 33 Aanwezigheid afbetalingsregeling op moment enquête bij kopers op afbetaling in afgelopen 12 maanden (naar leeftijd)*

Bron: Enquête (n=152) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Afbetalingsregelingen zien we ook vaker bij jongvolwassenen in de leeftijdsgroep 25 t/m 27 jaar (figuur 33). In de leeftijd van 18 t/m 19 jaar betalen jongvolwassenen blijkbaar vaker de koop op afbetaling snel af.

figuur 34 Aanwezigheid afbetalingsregeling op moment enquête bij kopers op afbetaling in afgelopen 12 maanden (naar opleidingsniveau)*

Bron: Enquête (n=151) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Afbetalingsregeling vaker bij laagopgeleiden

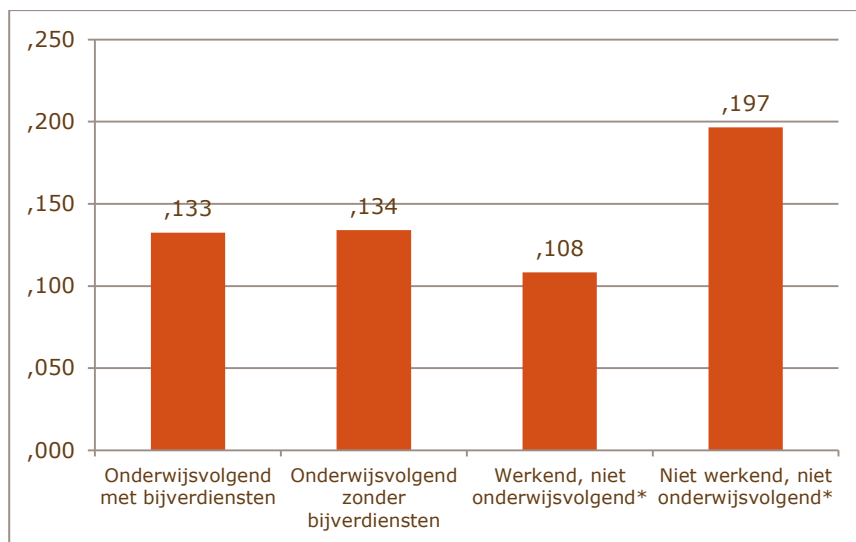
Tot slot zien we dat laagopgeleiden veel vaker een afbetalingsregeling hebben op het moment van de enquête dan middelbaar en hoogopgeleiden (figuur 34).

3.3.4 Kredieten en leningen

In deze paragraaf gaan we in op kredieten en leningen. Als eerste het aantal kredieten en leningen, exclusief leningen bij DUO. Uit een varian-

tieanalyse blijkt dat het aantal kredieten en leningen significant samenhangt met arbeidsmarktpositie, inkomen en leeftijd ($p < 0,05$).

figuur 35 Aantal kredieten of leningen (naar arbeidsmarktpositie)*

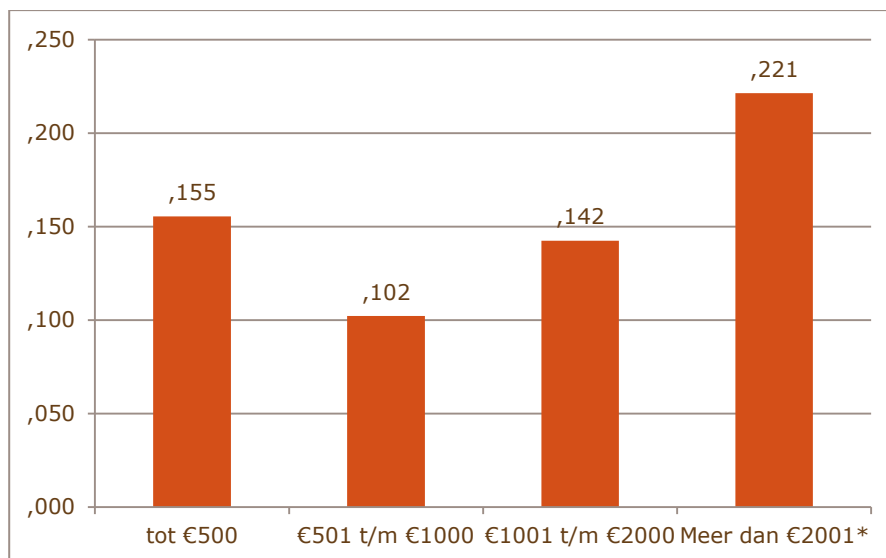

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

Meer leningen en kredieten bij inactieve jongvolwassenen

Jongvolwassenen die niet werken en geen onderwijs volgen, hebben significant meer kredieten of leningen dan jongvolwassenen die werken en geen onderwijs volgen (figuur 35). De verschillen tussen de andere groepen zijn niet significant.

figuur 36 Aantal kredieten of leningen (naar inkomensklasse)

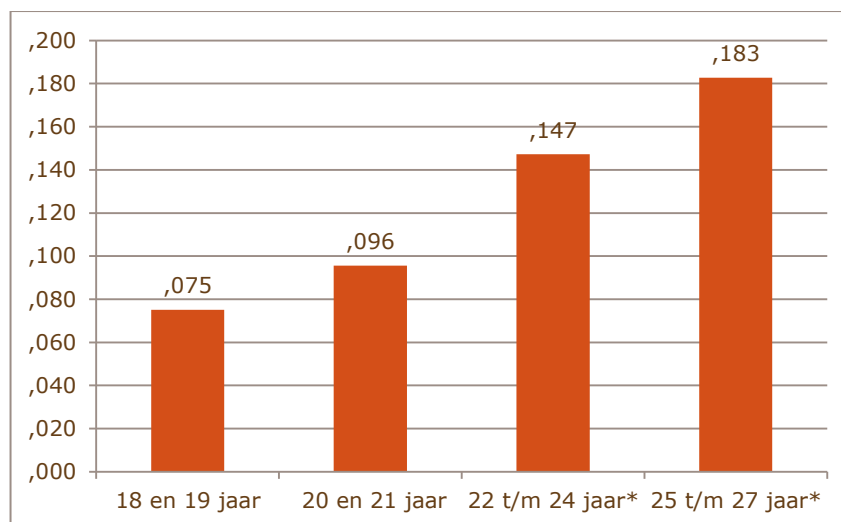
Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

Meer leningen en kredieten bij hogere inkomens

We zien ook dat jongvolwassenen met een inkomen van meer dan 2001 euro meer kredieten en leningen hebben dan de andere inkomensklassen (figuur 36).

figuur 37 Aantal kredieten of leningen (naar leeftijd) *

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

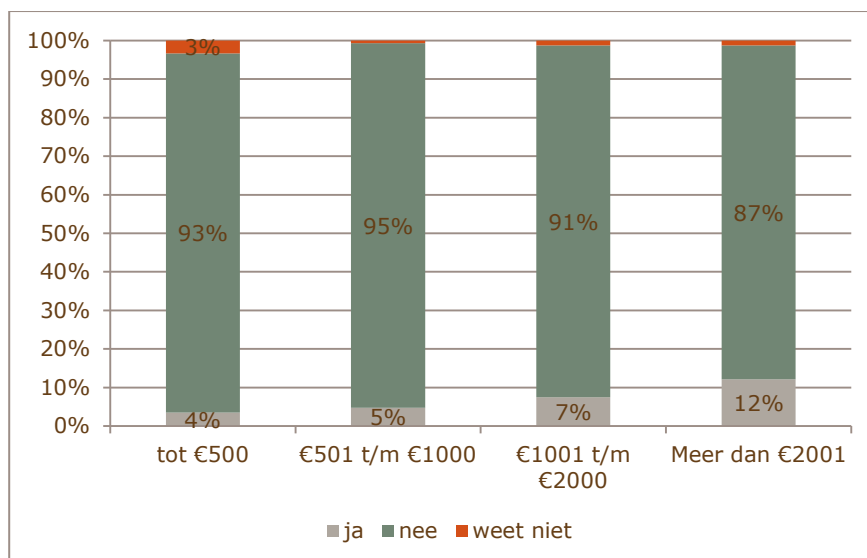
Meer leningen en kredieten bij 25 t/m 27 jarigen

Ten slotte blijkt dat jongvolwassenen in de leeftijdscategorieën 22 t/m 24 jaar en 25 t/m 27 jaar meer kredieten of leningen hebben (figuur 37).

Doorlopend krediet of een persoonlijke lening is relatief zeldzaam bij jongvolwassenen. 6% van de jongvolwassenen had een dergelijke lening in de afgelopen 12 maanden, tegen 22% van alle Nederlandse huishoudens. Het percentage jongvolwassenen met doorlopend krediet of een persoonlijke lening hangt significant samen met leeftijd, opleidingsniveau, inkomen en woonsituatie ($p < 0,05$). Wat betreft woonsituatie zijn de verschillen klein: van de uitwonende jongvolwassenen had 8% in de afgelopen 12 maanden doorlopend krediet of een persoonlijke lening; bij de thuiswonende jongvolwassenen was dit 5%.

De verschillen tussen de vier inkomenscategorieën zijn wat groter. Hoe hoger het inkomen, hoe vaker jongvolwassenen gebruik maken van doorlopend krediet of een persoonlijke lening (zie figuur 38).

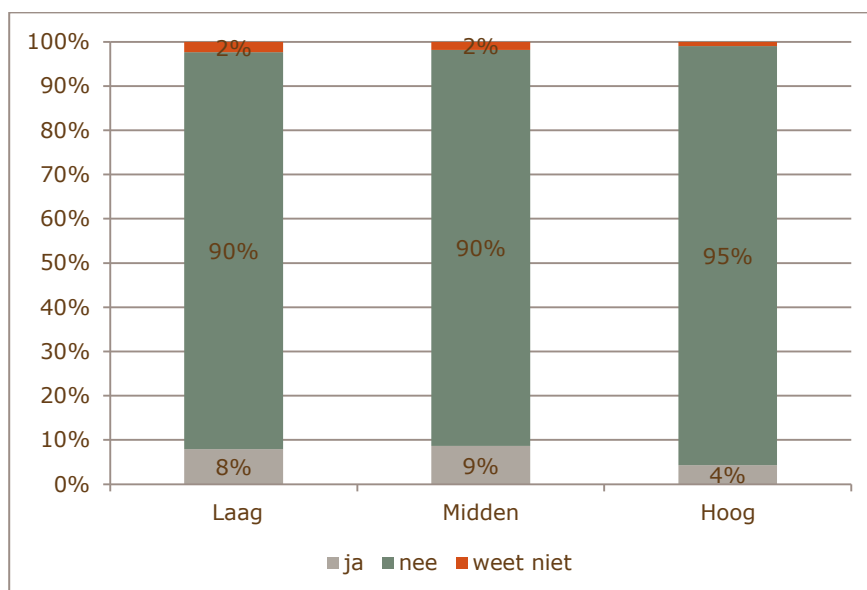
figuur 38 Doorlopend krediet of persoonlijke lening (naar inkomen)*

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Wanneer we kijken naar opleidingsniveau, zien we een vergelijkbaar patroon als bij andere leningen en achterstanden (figuur 39). Lager en middelbaar opgeleiden hebben vaker een doorlopend krediet of persoonlijke lening dan hoger opgeleiden.

figuur 39 Doorlopend krediet of persoonlijke lening (naar opleidingsniveau)*

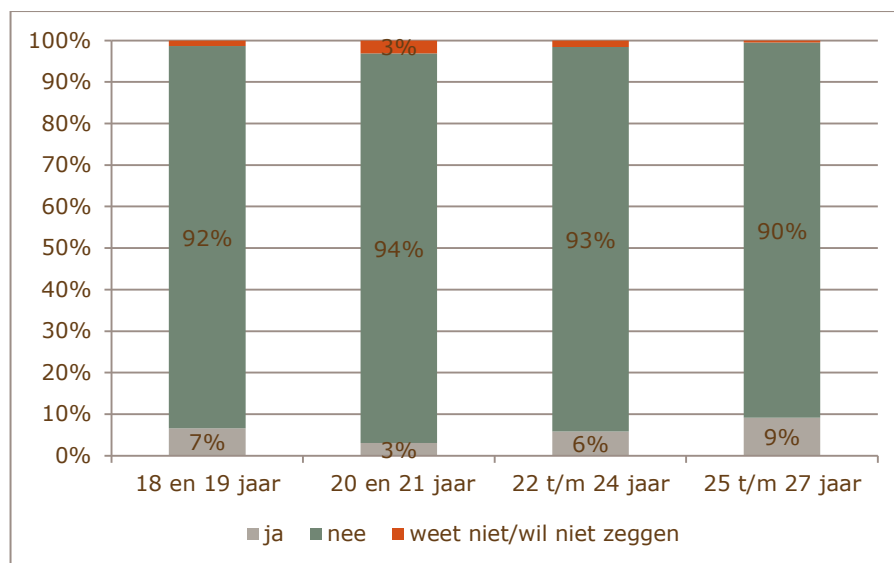

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Tot slot valt op dat doorlopende kredieten of een persoonlijke leningen vaker voorkomen bij jongvolwassenen in de leeftijd van 18 en 19 jaar en 25 t/m 27 jaar (figuur 40).

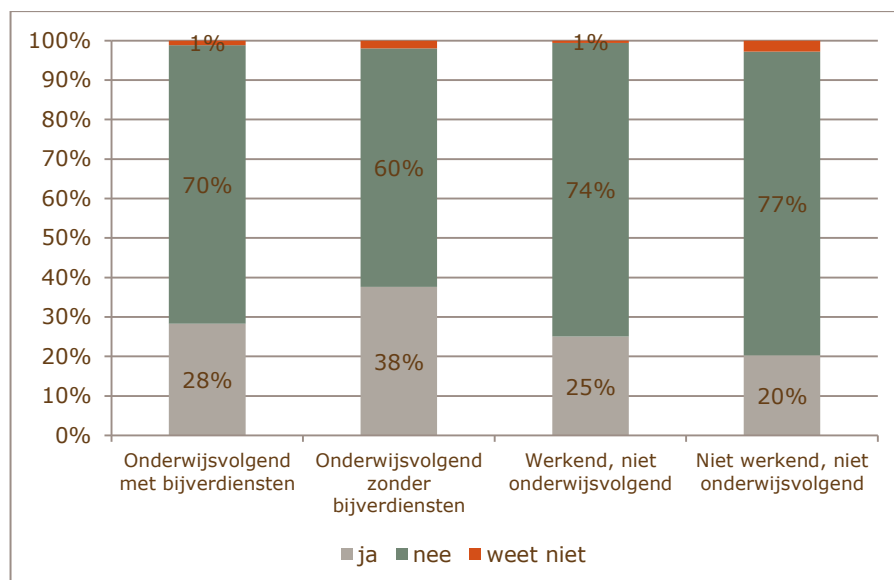
figuur 40 Doorlopend krediet of persoonlijke lening (naar leeftijd)*

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

In het vorige hoofdstuk zagen we dat relatief veel jongvolwassenen (26%) een lening bij DUO hebben. Leningen bij DUO verschillen significant naar arbeidsmarktpositie en opleidingsniveau ($p < 0,05$).¹⁶ Deze resultaten zijn voor de hand liggend, omdat de kans op een lening bij DUO natuurlijk groter is als jongvolwassenen onderwijs volgen en/of hoogopgeleid zijn – in het laatste geval studeren jongvolwassenen tot ruim na het 18^e jaar door.

figuur 41 Aanwezigheid lening DUO (naar arbeidsmarktpositie)*

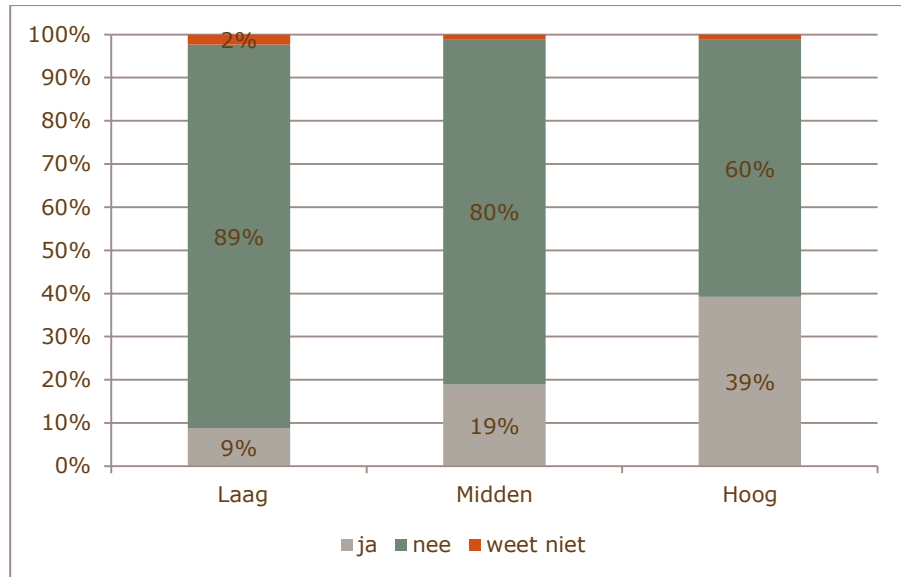
Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

Inderdaad zien we dat jongvolwassenen die onderwijs volgen, maar geen bijbaan hebben vaker lenen bij DUO. Jongvolwassenen die niet

¹⁶ Dit blijkt uit een chikwadraattoets.

werken en geen onderwijs volgen, hebben juist relatief minder vaak een lening bij DUO (figuur 41).

figuur 42 Aanwezigheid lening DUO (naar opleidingsniveau)*

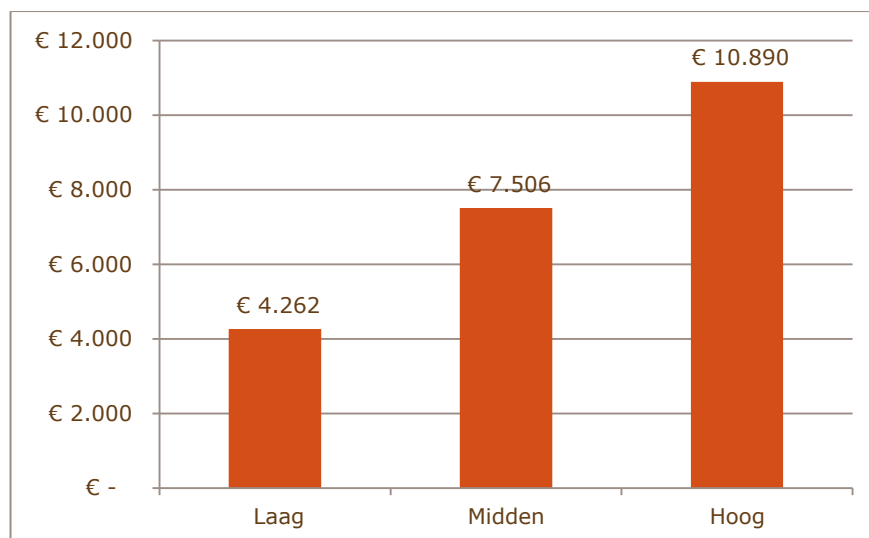
Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Wanneer we kijken naar het opleidingsniveau, zien we inderdaad dat het percentage leningen bij DUO stijgt naarmate het opleidingsniveau van jongvolwassenen hoger is (figuur 42). Hoogopgeleiden hebben zo'n vier keer vaker een lening bij DUO dan laagopgeleiden.

Relevanter dan de aanwezigheid van een lening bij DUO, is de omvang van de lening. Welke jongvolwassenen lenen veel geld en welke weinig? Een variantieanalyse laat zien dat de omvang van de studieschuld verschilt naar opleidingsniveau, woonsituatie en leeftijd ($p < 0,05$). Ook dit zijn redelijk voor de hand liggende resultaten.

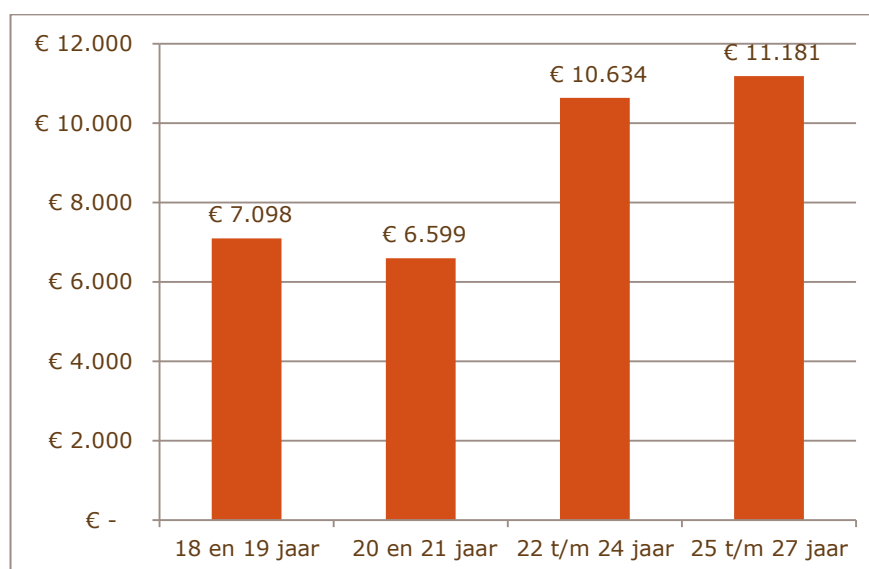
figuur 43 Omvang lening bij DUO (naar opleidingsniveau)*

Bron: Enquête (n=388) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

Hoogopgeleiden hebben gemiddeld een veel hoger bedrag geleend dan middelbaar en laagopgeleiden (figuur 43). Het verschil tussen laag- en hoogopgeleiden bedraagt meer dan een factor twee.

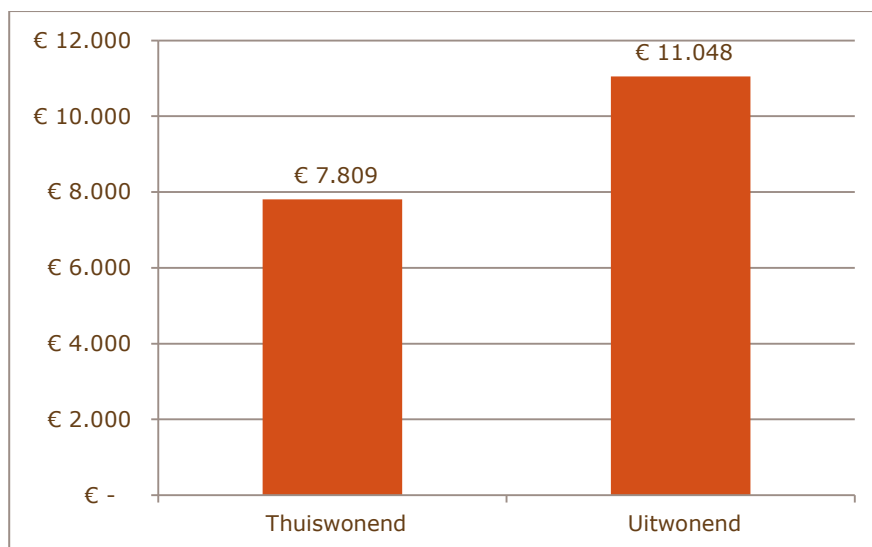
figuur 44 Omvang lening bij DUO (naar leeftijd)*

Bron: Enquête (n=389) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

Te zien is dat de lening bij DUO hoger is bij jongvolwassenen van 22 jaar en ouder (figuur 44). Ook blijkt dat uitwonende jongvolwassenen voor grotere bedragen bij DUO hebben geleend dan thuiswonenden (figuur 45).

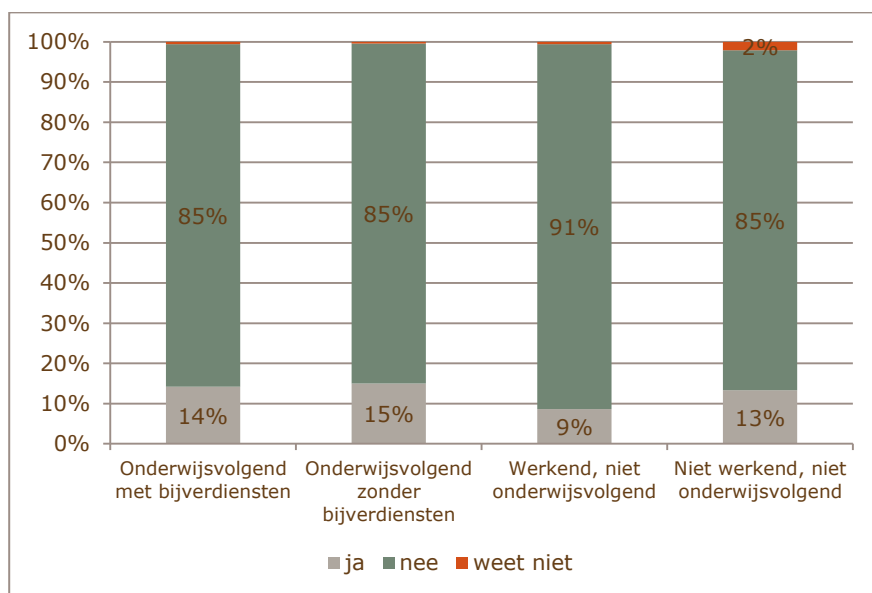
figuur 45 Omvang lening bij DUO (naar woonsituatie)*

Bron: Enquête (n=389) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

De volgende soort lening die we nader bekijken, is een lening bij de ouders (figuur 46). Het hebben van een lening bij de ouders, hangt significant samen met de arbeidsmarktpositie ($p < 0,05$).¹⁷

figuur 46 Aanwezigheid lening bij ouders (naar arbeidsmarktpositie)*

Bron: Enquête (n=1.518) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

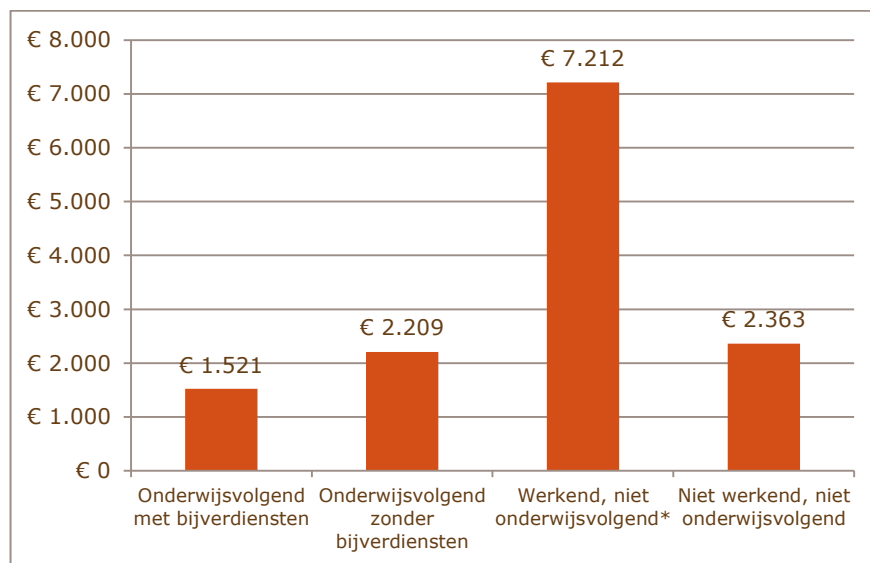
Jongvolwassenen die onderwijs volgen of inactief zijn, hebben vaker een lening bij de ouders dan werkende jongvolwassenen. De omvang van de lening bij ouders verschilt naar arbeidsmarktpositie en leeftijd ($p < 0,05$).¹⁸ We kijken als eerste naar de arbeidsmarktpositie (figuur 47).

¹⁷ Dit blijkt uit een chi-kwadraattoets.

¹⁸ Blijkt uit een variantieanalyse (ANOVA).

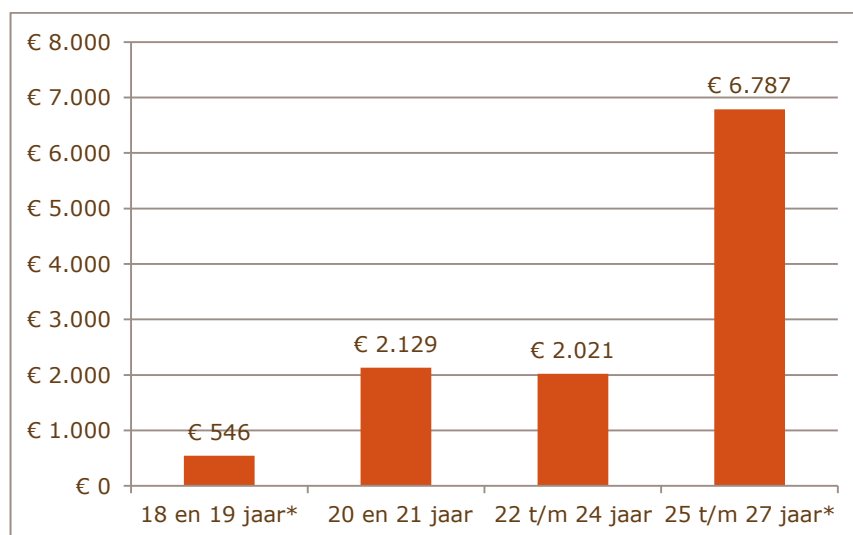
figuur 47 Omvang lening bij ouders (naar arbeidsmarktpositie)

Bron: Enquête (n=108) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

Hoewel werkende jongvolwassenen minder vaak een lening hebben bij hun ouders, is de omvang van die lening significant hoger dan bij de andere groepen ($p < 0,05$). Werkende jongvolwassenen hebben gemiddeld zo'n drie tot vier keer zoveel geleend als onderwijsvolgende jongvolwassenen. Ook de verschillen tussen leeftijdsgroepen zijn groot. De lening van jongvolwassenen van 18 en 19 jaar is gemiddeld 546 euro, terwijl de lening bij jongvolwassenen van 25 t/m 27 jaar 6.787 euro is (figuur 48).

figuur 48 Omvang lening bij ouders (naar leeftijd)

Bron: Enquête (n=108) * Significant bij 95% betrouwbaarheidsinterval.

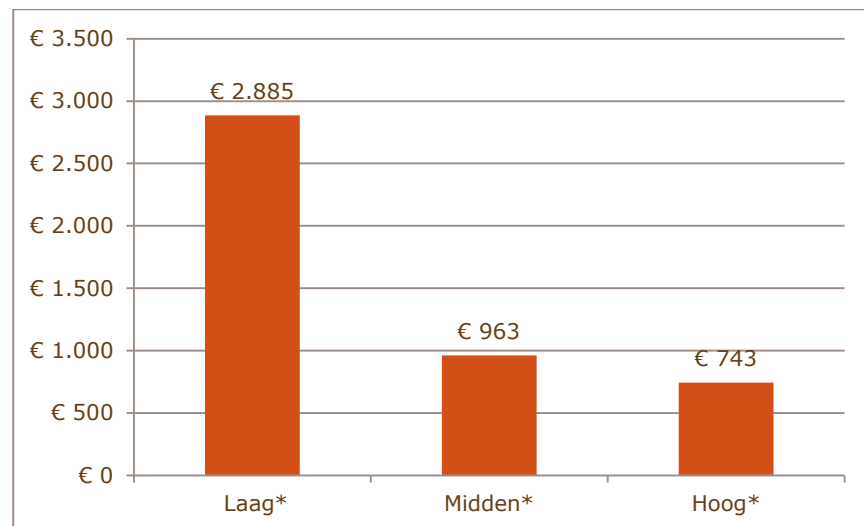
3.3.5 Schulden bij de Belastingdienst

Een ander type betalingsachterstand is een terugbetaling aan de Belastingdienst. In hoofdstuk 2 zagen we dat ongeveer een vijfde van de jongvolwassenen hiermee heeft te maken. De omvang van de terugbetaling aan de Belastingdienst hangt significant ($p < 0,05$) samen met opleidingsniveau en inkomensklasse.¹⁹

Reeds in de inleiding is opgemerkt dat we op basis van de enquête geen inzicht krijgen in de reden voor de terugbetaling. Het kan gaan om teveel ontvangen toeslagen, maar ook om te veel ontvangen voorlopige teruggave, te weinig betaalde inkomstenbelasting, et cetera.

Een toeslag is per definitie een voorschot dat afhankelijk is van het inkomen. Als de inkomsten van jongeren wijzigen gedurende het jaar vergeten zij dit regelmatig door te geven, waardoor zij later (een deel van) de toeslag moeten terugbetalen.

figuur 49 Omvang terugbetaling aan Belastingdienst (naar opleidingsniveau)

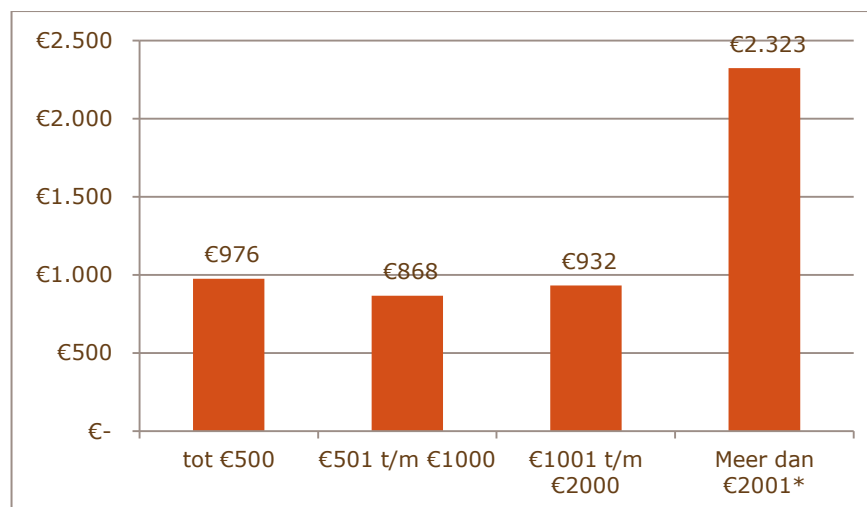
Bron: Enquête (n=311) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Opnieuw is te zien dat laagopgeleide jongvolwassenen grotere schulden hebben dan middelbaar en hoger opgeleiden (figuur 49). Met 2.885 euro is de terugbetaling voor laagopgeleiden drie keer zo hoog als die voor middelbaar opgeleiden.

¹⁹ Blijkt uit een variantieanalyse (ANOVA)

figuur 50 Omvang terugbetaling aan Belastingdienst (naar inkomensklasse)

Bron: Enquête (n=315) * Significant bij 95* betrouwbaarheidsinterval.

Kijkend naar de verschillen tussen inkomensklassen (figuur 50), valt op dat jongvolwassen met een netto maandinkomen van meer dan 2001 euro significant hogere bedragen aan de Belastingdienst moeten terugbetalen.

4 Oorzaken en beleving

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat over de oorzaken en beleving van schulden. Het hoofdstuk bevat vooral een beschrijving en interpretatie van de 29 diepte-interviews met jongvolwassenen. Daarnaast presenteren we enkele tabellen op basis van de 1.518 jongvolwassenen die hebben deelgenomen aan de enquête. We beantwoorden hier de onderzoeksvragen:

- 5) Hoe en wanneer zijn de schulden en betalingsachterstanden ontstaan? Welke houdings- en gedragscomponenten spelen daarbij een rol?
- 6) In hoeverre ervaren de jongvolwassenen hun schulden en betalingsachterstanden als een probleem?
- 7) In welke mate is het hebben van schulden en betalingsachterstanden binnen de omgeving van de jongvolwassenen gebruikelijk? Zijn de kenmerken van de financiële opvoeding van invloed geweest op het financieel gedrag van de jongvolwassenen?
- 8) Op welke manieren reageren de jongvolwassenen op het hebben van schulden en betalingsachterstanden, met andere woorden, welke copingmechanismen passen zij toe en hoe effectief is de toepassing hiervan?

We gaan achtereenvolgens in op financiële keuzes, financiële kennis en vaardigheden, schulden, financiële opvoeding en sociale omgeving, ontvangen hulp, financiële toekomst en adviezen van jongvolwassenen.

4.2 Financiële keuzes

4.2.1 Impulsiviteit versus weloverwogen beslissingen

Jongvolwassenen maken op verschillende manieren financiële keuzes. Sommige jongvolwassenen zijn zich bewust van hun financiële situatie. Zij maken doorgaans zorgvuldig weloverwogen beslissingen bij hun uitgaven. De onderstaande citaten zijn illustratief voor de manier waarop deze jongvolwassenen te werk gaan bij aankopen:

'Ik kijk eerst of ik het geld heb voor iets wat ik zou willen kopen en ik vraag me af of de aankoop nodig is. Als het niet past binnen mijn budget of ik heb het niet nodig, dan koop ik het niet.'

'Ik zou graag een i-pad voor mijn studie willen maar dat heb ik nog niet gedaan omdat ik het te duur vind.'

Impulsiviteit bij
kleine aankopen

Er zijn ook jongvolwassenen die zeggen wel impulsieve aankopen te doen of dat in het verleden – als tiener – te hebben gedaan. Dit lijkt in de meeste gevallen te gaan om relatief kleinere aankopen, zoals kleding, make up of schoenen. Enkelen ondervinden nog de nadelige gevolgen van onverstandige aankopen of aangegane leningen in het verleden. Zij hebben daardoor nu te maken met schulden.

Thuiswonenden
minder uitgaven

We hebben ook jongvolwassenen gesproken die in een eerdere levensfase meer te besteden hadden, bijvoorbeeld omdat ze eerder gewerkt hebben of eerst bij hun ouders woonden. Zij zijn zich bewust van hun gewijzigd financiële plaatje en handelen daarnaar. Dat was echter niet direct het geval, zoals te lezen is in onderstaand citaat van een studerende jongvolwassene die voorheen gewerkt heeft en daarmee goed verdiende:

'In het begin was het erg wennen om het met veel minder te moeten doen, ik heb toen al mijn spaargeld uitgegeven. Daar heb ik nu spijt van.'

Twee jongvolwassenen die recent op zichzelf zijn gaan wonen, merken het volgende op:

'Ik doe niet vaak meer impulsieve aankopen. Toen ik nog thuis woonde was dit wel anders, toen deed ik regelmatig ongeplande uitgaven in de stad. Ik had een gat in mijn hand, tegenwoordig probeer ik dat te vermijden.'

'Toen ik nog maar net op mezelf woonde, kocht ik om de haverklap nieuwe games. Hierdoor heb ik schulden gemaakt. Om die reden doe ik nu minder impulsieve aankopen.'

4.2.2 Geld lenen

Er zijn jongvolwassenen die aangeven geen geld te lenen om bepaalde aankopen te kunnen doen. Enkelen van hen geven aan dat dit te maken heeft met het credo van hun opvoeding: geef nooit geld uit dat je niet hebt. Andere jongvolwassenen zeggen juist dat het slechte financieel gedrag van hun ouders er bij hen toe leidt geen geld te lenen en voorzichtig met geld om te gaan.

Van degenen die wel geld lenen, is de manier waarop zij dit doen verschillend evenals de bestemming van het geleende geld. Er zijn enkele jongvolwassenen die geld lenen bij familie of vrienden om in hun noodzakelijke levensonderhoud te kunnen voorzien. De meeste andere aankopen waarvoor jongvolwassenen geld lenen, hebben diverse bestemmingen. Hieronder een opsomming van de wijzen waarop de jongvolwassenen het geld lenen en waaraan zij het geleende geld besteden:

- Van ouders (o.a. auto, telefoon, inrichting appartement, studie in buitenland)
- Krediet afsluiten (o.a. voor aankoop keuken, opknappen huis)
- Gebruik maken van Paypal account
- Kopen op afbetaling (IKEA)
- Betalen met creditcard (vooral vakanties),
- Roodstandfaciliteiten
- Bij DUO (studie en om wat makkelijker te kunnen leven).

Een jongvolwassene met een afbetalingsregeling bij IKEA geeft aan waarom zij tot deze keuze is gekomen:

'Ik heb op afbetaling een deel van mijn interieur bij IKEA gekocht. Ik had het geld wel, maar IKEA had een aanbieding waardoor ik geen rente hoefde te betalen bij een lening. Dat vond ik zo aantrekkelijk dat ik toen heb besloten die meubels te kopen.'

4.2.3 Spijt

Impulsiviteit leidt soms tot spijt

We hebben zowel jongvolwassenen gesproken die zeggen *geen* spijt te hebben van bepaalde aankopen of financiële beslissingen als jongvolwassenen die *wel* spijt hebben. Spijt hebben jongvolwassenen onder andere van impulsieve aankopen tijdens het shoppen, de aankoop van apparatuur, het bezoeken van concerten, mislukte aankopen via Marktplaats, een te duur telefoonabonnement of weekendjes weg. Soms worden ingrijpende financiële keuzes genoemd waarvan jongvolwassenen spijt hebben, zoals het bijdragen aan het afbetalen van schulden van de ex-vriend, het uitgeven van al het spaargeld en het niet goed besteden van een lening. Enkele voorbeelden:

'Ik heb spijt van een lening van € 1.500 die ik twee jaar geleden heb afgesloten bij een bank, niet zozeer van de lening, maar dat ik het geld niet heb gebruikt waarvoor het eigenlijk bedoeld was, namelijk mijn opleiding.'

'Vorig jaar kregen we geld terug van de Belastingdienst (€ 6.000 - € 7.000). We besloten dit te gebruiken om de buitenkant van het huis te laten opknappen. Toen de rekening hiervoor kwam was het geld al op. Om te kunnen betalen hebben we nog een krediet moeten afsluiten van € 2.500.'

'We sparen voor een nieuwe auto, dus we zouden niet op vakantie gaan. Achteraf bleek het weekend Londen zo duur uitgevallen te zijn dat we voor het zelfde geld ook naar Turkije hadden gekund. Ik heb met name spijt van de hoeveelheid geld die wij daar hebben uitgegeven aan kleding, hebbedingen en uit eten.'

Bij de wat grotere financiële zaken waar jongvolwassenen spijt van hebben, blijkt er vaak een verband te zijn met een gebrek aan financieel overzicht.

4.3 Financiële kennis

Financieel overzicht via mobiele app bank

Er zijn jongvolwassenen die zeggen goed op de hoogte te zijn van hun maandelijkse inkomsten en uitgaven en wat er ongeveer te besteden is. Sommigen houden hun financiën bij in een bestand, de meeste anderen echter doen dit min of meer uit hun hoofd. Daarbij maken zij vaak gebruik van een mobiele app van hun bank, zodat zij regelmatig hun banksaldo kunnen checken. Een jongvolwassene die sinds een jaar zijn financiën in een bestand bijhoudt, zegt hierover het volgende:

'Ik heb vorig jaar een Excel document gemaakt om overzicht te krijgen in mijn inkomsten en uitgaven. Ik bleek dus maar € 100,- per maand

over te houden voor boodschappen en andere uitgaven. Logisch dat ik dan schulden krijg'.

Duidelijk is dat een groot deel van de jongvolwassenen nog niet te maken heeft met de vaak ingewikkelde financiële verplichtingen die volwassenen wel hebben. Dit vergemakkelijkt het overzicht over de financiële situatie. Dit is vooral merkbaar bij de thuiswonenden die te maken hebben met beperkte financiële verantwoordelijkheden.

Een jongvolwassene die tussen twee studies in zit en weer thuis woont, merkt hierover het volgende op:

'Toen ik nog op kamers woonde, had ik meer vaste lasten en hield ik beter bij wat mijn in- en uitgaven waren. Dingen als huur en eten hoef ik nu ik weer bij mijn ouders woon niet te betalen. De noodzaak om precies te weten hoe ik er financieel voorsta is daardoor niet zo groot.'

Financieel overzicht
krijgen wordt lastig
gevonden

Het houden van overzicht wordt wel genoemd als probleem door sommige jongvolwassenen. Enkeligen hebben hiervoor hulp gezocht. De meesten doen dit bij ouders of vrienden. Anderen noemen het maatschappelijk werk, het jongvolwassenenloket of een buurtcentrum. Twee respondenten geven aan gezocht te hebben naar professionele hulp om meer overzicht te krijgen. Beiden zijn hierbij afgehaakt omdat zij dit te duur vonden.²⁰ Een werkende jongvolwassene die graag een eigen bedrijf wil beginnen en het lastig vindt om financieel overzicht te krijgen, legt uit wat voor type coach zij zoekt:

'De coaching die ik zocht moet lijken op die van [het televisieprogramma] 'Dubbeltje op zijn kant' en heeft de volgende kenmerken:

- *Gericht op jongvolwassenen die bezig zijn met het opzetten van een eigen bedrijf.*
 - *Gratis.*
 - *Laagdrempelig, dus geen schuldhulpverlening.*
 - *Preventief.'*
-

Vanaf 18 jaar financiële vaardigheden ontwikkelen

De meeste jongvolwassenen vinden zelf dat zij voldoende financiële vaardigheden hebben. Degenen die hierover niet tevreden zijn, vinden meestal dat hun uitgavenpatroon niet goed is. Dit lijkt meer op een gedragsprobleem dan op het ontbreken van financiële vaardigheden. Onderstaande respondent verwoordt dit als volgt:

'Ik ben niet trots op mijn financiële vaardigheden. Ik bedenk nooit of ik wel genoeg geld heb als iemand mij vraagt mee uit te gaan. Ik zeg altijd ja.'

Een enkeling geeft aan wel eens onterecht geld te hebben ontvangen, waardoor hij nu moet terugbetalen. Er zijn ook jongvolwassenen die zeggen dat hun financiële vaardigheden in de loop der jaren beter zijn geworden. Hierin zien we terug dat zij vanaf hun 18^e, de leeftijd waarop

²⁰ Het ging hier om een budgethulp via de gemeente van € 60,- en een onafhankelijke financiële coach.

zij financiële verantwoordelijkheid krijgen en (moeten) nemen, hun financiële vaardigheden gaan ontwikkelen. Een werkende jongvolwassene verwoordt dit als volgt:

'Al doende leert men. Ik heb nooit geleerd om goed met geld om te gaan, maar ik ben door schade en schande wijzer geworden. Inmiddels kan ik redelijk goed met geld omgaan.'

Info over schuldhulpverlening kan afschrikken

Een deel van de respondenten zoekt niet naar financiële informatie. Zij vinden dat niet nodig of hebben daar geen behoefte aan. Degenen die wel aangeven financiële informatie te zoeken, noemen de websites van DUO, het Nibud, de Belastingdienst (toeslagen), de Hypotheker of hun gemeente. De tevredenheid hierover is wisselend: soms vinden de jongvolwassenen wat zij nodig hebben, en soms ook niet. Een jongvolwassene met financiële problemen geeft aan dat de website van de gemeente haar heeft afgeschrokken:

'Ik was op zoek naar informatie en tips. Ik vond met name informatie op de website van de gemeente, maar dit schrok mij erg af. Het ging over een Wsnp-traject, en dat zag er erg zwaar en ingrijpend uit. Dat vind ik te zwaar voor mijn huidige situatie. Dit is een drempel om naar de gemeente te stappen.'

Een jongvolwassene die in de Wsnp zit, is tevreden over de website van de Kredietbank:

'Ik heb hier informatie gezocht over hoe de schuldhulpverlening in zijn werk gaat en wat de regels zijn. Ook heb ik forums beken om verhalen te lezen van mensen in dezelfde situatie. Je kunt overal informatie vinden, maar de site van de Kredietbank lijkt mij het meest betrouwbaar. Op de andere sites lees je vooral horrorverhalen.'

4.4 Houding ten aanzien van schulden

4.4.1 Schulden

We hebben zowel jongvolwassenen gesproken met schulden als jongvolwassenen die daar niet mee te maken hebben. Het gaat vaak om studieschulden, terugbetalingen aan de Belastingdienst, persoonlijke (studenten)kredieten, leningen en betalingsachterstanden (water, elektra en gas en zorgpremie, huur). Ook hebben enkele jongvolwassenen te maken gehad met hoge juridische kosten vanwege de voogdij bij echtscheidingen/uit elkaar gaan. Verder zijn er jongvolwassenen die via hun partner of ex-partner te maken hebben gekregen met financiële problemen. Een jongvolwassene zegt hierover het volgende:

'Voordat ik mijn vriend leerde kennen had ik nooit schulden gehad en nog nooit rood gestaan. De schulden hebben mijn hele leven in hun macht, ik sta er mee op en ga ermee naar bed. Ik wil graag van de schulden afkomen, maar zonder hulp lukt het gewoon niet. Als we straks uit de Wsnp komen, ben ik gewend om met weinig geld rond te komen en verwacht ik goed met geld om te kunnen gaan.'

En een andere jongvolwassene zegt hierover:

'Het is allemaal begonnen toen het uitging met de vader van mijn zoon-tje. Ik heb ooit bij KPN een abonnement voor hem afgesloten. Op het moment dat het uitging, liet mijn ex mij opdraaien voor de kosten hiervan.'

4.4.2 Ontstaan van schulden

Vaak is te zien dat er meerdere oorzaken ten grondslag liggen aan de schulden. Op basis van de interviews komen we tot zes oorzaken. Hierbij maken we de kanttekening dat objectieve oorzaken, dat wil zeggen oorzaken die zijn gelegen in 'het systeem', zoals fouten door instanties, nauwelijks worden genoemd door jongvolwassenen, maar zich in werkelijkheid uiteraard wel voordoen.

Op de eerste plaats ontstaan schulden door het gedrag van de schuldenaar. Het gaat dan om impulsieve aankopen of minder verstandige financiële keuzes in eerdere jaren. Dit geldt uiteraard niet voor alle jongvolwassenen, maar we zijn redelijk veel jongvolwassenen tegengekomen die geld lenen, bijvoorbeeld van DUO, om comfortabeler te leven. Dit gebeurt soms in combinatie met sociale druk van vrienden. Een respondent zegt hierover het volgende:

*'Mijn vrienden werken of ontvangen geld van hun ouders. Ik vind het soms moeilijk dat ik die financiële ruimte niet heb en dat mijn vrienden mijn situatie soms niet begrijpen.'*²¹

Schulden zijn combinatie van onverstandige keuzes, life events, gebrekkig financieel inzicht en multiproblematiek

Op de tweede plaats – en samenhangend met het voorgaande – denken veel jongvolwassenen dat studieschulden onschuldig zijn. Studiefinanciering kan immers worden omgezet in een gift, een lening kan tegen gunstigere rente worden afgelost, en – in de ogen van veel studerenden – gemakkelijk worden afgelost met het in de toekomst te verdienen salaris. In de praktijk ervaren jongvolwassenen echter dat het aflossen van de studieschulden toch een behoorlijk zware wissel blijkt te trekken op hun toekomstige financiële situatie. Hierbij speelt mee dat het de laatste jaren niet vanzelfsprekend is dat net afgestudeerde jongvolwassenen direct een baan op hun niveau vinden met een passend salaris.

Op de derde plaats kunnen 'life events' leiden tot financiële problemen. Bijna alle jongvolwassenen gaan op een gegeven moment op zichzelf wonen, maar niet alle jongvolwassenen passen hun financiële gedrag aan de nieuwe omstandigheden aan. Sommige jongvolwassenen hadden te maken met een plotselinge inkomensterugval door werkloosheid of arbeidsongeschiktheid. Ook verbroken relaties of (ex-)partners met schulden kunnen leiden tot schulden bij jongvolwassenen.

Op de vierde plaats hebben sommige jongvolwassenen onvoldoende financieel inzicht en rekenen ze zich onterecht rijk. In de interviews zijn

²¹ Uit een expert interview is naar voren gekomen dat de invloed van vrienden op het financieel gedrag van jongeren groter is dan de invloed van ouders of voorlichting (via televisie, internet, flyers etc.).

we twee varianten tegengekomen. Sommige jongvolwassenen ontvingen een te hoge zorg- of huurtoeslag en hebben dat geld direct consumptief aangewend. Het onderstaande citaat is veelzeggend:

'Vorig jaar kregen we veel geld terug van de Belastingdienst. Iets van 6000-7000 euro. Toen besloten we met dat geld de buitenkant van ons huis te laten opknappen. Tegen de tijd dat de rekening kwam was het geld al op. We hebben een persoonlijk krediet moeten afsluiten om de rekeningen aan de Belastingdienst toch te betalen.'

De andere variant is dat medische kosten worden onderschat en jongvolwassenen overvallen worden door het eigen risico of een eigen bijdrage.

Op de vijfde plaats hebben jongvolwassenen met financiële problemen soms te maken met multiproblematiek. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om relatieproblemen in combinatie met somatische klachten en psychische klachten. Hierbij is uiteraard niet altijd te zeggen welke rol deze klachten spelen bij het ontstaan of verder uit de hand lopen van financiële problemen. Psychische problemen kunnen ook een gevolg zijn van financiële problemen. Een enkele keer bevestigt de jongvolwassene duidelijk het verband:

'Ik ben depressief geweest. Ik heb hierdoor niet goed gehandeld en mijn schulden hadden niet zo extreem hoog hoeven zijn als ik mij beter had gevoeld. Nu ik mij beter voel, gaat het ook financieel beter.'

'Ik heb vroeger last gehad van depressies en voel me soms nog wel eens depressief. Dingen kopen helpt mij dan om mij beter te voelen. Inmiddels kan ik beter genieten zonder geld uit te geven.'

Wanneer bovenstaande oorzaken samengaan met een laag inkomen en een gebrekkig financieel inzicht en overzicht, kan er een min of meer problematische schuldsituatie ontstaan. De financiële opvoeding lijkt een belangrijke invloed te hebben op hoe kinderen als volwassenen omgaan met hun financiën. Uiteraard gaat het hierbij om het opdoen van kennis, het aanleren van vaardigheden en de moraal om nooit meer geld uit te geven dan je hebt. Daarnaast is minstens even belangrijk om zelf als ouder het goede voorbeeld te geven. 'Opvoeden is voorleven', is ook waar het gaat om financiën op zijn plaats.

4.4.3 Studieschulden

Onderwijsvolgende jongvolwassenen hebben veelal te maken met studieschulden. Sommige jongvolwassenen zijn zich daarvan volledig bewust en beschouwen de schuld als een noodzakelijke investering. Andere jongvolwassenen zeggen zich pas na het afronden van de studie te realiseren dat een studieschuld behoorlijk kan oplopen:

'Als student denk je dat de wereld aan je voeten ligt en je ziet later wel hoe je die schuld terug betaalt.'

Wat opvalt is dat relatief veel jongvolwassenen bovenop hun basisbeurs en een eventuele aanvullende beurs ook een lening hebben afgesloten bij DUO. Sommigen beschouwen deze lening als noodzakelijk en zien het als een investering in hun toekomst. Anderen geven aan dat zij deze lening gebruiken om makkelijker te kunnen leven. Een respondent formuleert dit als volgt:

'Strikt genomen heb ik die lening niet nodig, maar ik gebruik het voor mijn comfort. Ik zie wel in dat ik ook met minder toe kan. Toch is dat geen reden om het bedrag dat ik leen nu alsnog te verlagen.'

Er zijn ook jongvolwassenen die aangeven de studielening als een last te zien omdat zij een of meerdere studies niet hebben afgerond. Hierdoor wordt een deel van de studiefinanciering niet omgezet in een gift. Een hoger bedrag om terug te betalen is het gevolg. Een jongvolwassene zegt hierover:

'Ik zie mijn schuld bij DUO als een probleem, omdat het me tot nu toe niet gelukt is een studie af te maken. Ik hoop mijn volgende studie wel af te maken, waardoor een deel van mijn lening bij DUO alsnog wordt omgezet in een gift.'

Een jongvolwassene adviseert in dit kader dat het heel belangrijk is dat jongvolwassenen goed nadenken over hun studiekeuze. Tegelijkertijd is het heel handig om als student heel goed om de informatie en voorwaarden te kennen van DUO. Bijvoorbeeld om zo snel mogelijk na het voortijdig stoppen van de studie ook de studiefinanciering stop te zetten, anders loopt dit door.

4.4.4 Beleving

Schulden zijn afschuwend en hebben grote impact

Vrijwel zonder uitzondering ervaren de jongvolwassenen die schulden of financiële problemen hebben, dit als afschuwend en geven aan dat dit een grote impact op hun leven heeft. Voor de meesten is het zo dat als er eenmaal een schuld ontstaat, de financiële problemen zich snel opstapelen. Jongvolwassenen zeggen dat zij zich nu pas de gevaren van een schuld realiseren en dan zeker de lange termijn gevolgen.

De jongvolwassenen zonder financiële problemen zeggen het belangrijk te vinden om geen schulden te hebben en het lijkt hen erg stressvol. Sommigen van hen geven aan van huis uit mee te hebben gekregen geen schulden te maken. Een jongvolwassene zegt hierover:

'Mijn moeder zei altijd: de ene maand een dubbeltje te kort, betekent in de volgende maand twee dubbeltjes te kort.'

De jongvolwassenen zonder schulden geven aan het niet op zijn beloop te laten als het zich zou voordoen en dan direct actie te ondernemen.

Sommige jongvolwassenen met schulden erkennen dat zij achteraf eerder aan de bel hadden moeten trekken en bijvoorbeeld contact hadden moeten opnemen met schuldeisers om tot een regeling te komen. Een

jongvolwassene duidt dit aan als proactief met betalingsachterstanden omgaan.

'Ik zou willen dat ik eerder overzicht gecreëerd had. Ik vind het ook stom van me zelf dat ik nooit contact heb opgenomen met de zorgverzekeraar door gewoon mee te delen dat de betaling iets later zou komen.'

Jongvolwassenen vinden dat de schulden hen zijn overkomen

Op de vraag of jongvolwassenen met financiële problemen achteraf zaken anders aangepakt zouden hebben, geven de meesten aan dat dat niet het geval is. Bepaalde keuzes die zij hebben gemaakt (bijvoorbeeld voortijdig stoppen met studie, verhuizen, een lening afsluiten, een beëindigde relatie) zijn hen min of meer overkomen. Al zijn het achteraf geen handige keuzes geweest, zij wisten op dat moment ook niet beter. Wel geven zij vrijwel allen aan dat zij achteraf eerder overzicht hadden moeten creëren.

In de enquête onder 1.518 jongvolwassenen is een aantal vragen en stellingen voorgelegd waaruit blijkt hoe zij het hebben van schulden en betalingsachterstanden ervaren en hoe zij er mee omgaan (zie tabel 3).

'Hoe zwaar is voor jou de terugbetaling van de door jou genoemde betalingsachterstand(en) en/of leningen?'

tabel 3 De ervaring van het terugbetalen van betalingsachterstanden en/of leningen (in %)

<i>De ervaring</i>	<i>Onderwijsvolgend met neveninkomsten</i>	<i>Onderwijsvolgend zonder neveninkomsten</i>	<i>Werkend, niet onderwijsvolgend</i>	<i>Niet werkend, niet onderwijsvolgend</i>	<i>Totaal</i>
Een zware last	16,3	28,8	22,9	39,7	25,2
Enigszins een last	51,1	40,4	26,6	42,5	36,7
Helemaal geen last	27,2	26,9	46,9	11,0	33,5
Weet niet/wil niet zeggen	5,4	3,8	3,6	6,8	4,6
Totaal	100	100	100	100	100

Bron: Enquête (n=1.518)

We zien dat een op de drie van de jongvolwassenen het terugbetalen van de betalingsachterstanden en/of leningen helemaal niet als een last ervaart, ruim een derde als enigszins een last en een kwart als een zware last. Er zijn duidelijke verschillen zichtbaar in deze ervaring naar arbeidsmarktpositie van de jongvolwassenen. De niet werkenden noch onderwijsvolgenden ervaren de terugbetaling ten opzichte van de overige groepen vaker als een zware last en de onderwijsvolgenden met neveninkomsten het minst vaak. Deze laatste groep ervaart de terugbetaling van de betalingsachterstanden en/of leningen weer het meest als

enigszins een last (51,1%). De werkenden, niet onderwijsvolgenden beschouwen de terugbetaling het meest als helemaal geen last (46,9%).

'Als ik roodsta, ben ik piekerig en somber'

Een derde van de jongvolwassenen antwoordt hierop dat dit bij hen past, bijna een derde herkent zich niet in de stelling en 18,4% vindt de stelling een beetje passen.

'Roodstaan is voor mij heel normaal'

Ruime meerderheid
vindt roodstaan niet
normaal

De ruime meerderheid (82,3%) vindt deze stelling niet op hen van toepassing. 7,3% vindt van wel en bijna 10% vindt de stelling een beetje passen (9,8%). De groep niet werkenden, noch schoolgaanden wijkt ten opzichte van de andere groepen het meest af van deze gemiddelden: driekwart vindt de stelling niet bij hen passen en ruim een vijfde acht de stelling wel (9,2%) van toepassing of een beetje (12,5%).

'Als ik een rekening niet op tijd betaal, voel ik mij daar schuldig over'

60% van de jongvolwassenen vindt deze stelling bij hen passen, bijna een op de vijf herkent zich hier een beetje in en ruim 13% vindt de stelling niet bij hen passen. 7% van de jongvolwassenen kan geen antwoord geven op deze vraag.

'Als ik een rekening niet op tijd kan betalen, is dat een kwestie van pech'

Op deze stelling reageren de meeste jongvolwassenen (78,3%) dat zij zich hier niet in herkennen. 12,7% herkent zich er een beetje in en 6,0% vindt de stelling bij hen passen.

'Ik maak mij niet druk om geldproblemen, er zijn ergere dingen.'

Ruim 40% van de jongvolwassenen herkent zich *niet* in deze stelling. Bijna een op de vijf vindt deze stelling bij hen passen en ruim een derde (36,8%) vindt de stelling een beetje passen.

'Ik zoek direct hulp als ik rekeningen niet op tijd kan betalen'

Bijna de helft van de jongvolwassenen (48,8%) geeft aan dat deze stelling bij hen past. 21,9% vindt dat een beetje bij hen passen en 18,2% vindt dat niet op hen van toepassing.

4.5 Rol financiële opvoeding en sociale omgeving

4.5.1 Financiële opvoeding

Financiële opvoeding
van grote invloed op
financieel gedrag

Uit de 29 interviews komt duidelijk naar voren dat vrijwel alle jongvolwassenen van mening zijn dat de financiële opvoeding van invloed is op hun financieel gedrag, in positieve dan wel negatieve zin. We hebben de jongvolwassenen gevraagd een cijfer te geven voor hun financiële opvoeding op een schaal van 1 tot 10. De meeste jongvolwassenen die hun ouders een hoog cijfer geven voor de opvoeding, hebben geen financiële problemen en zien dit in de meeste gevallen ook als een gevolg van hun opvoeding. Een enkeling heeft wel financiële problemen, maar verbindt dit niet aan de opvoeding. Degenen die een hoog cijfer geven aan hun ouders, doen dit vaak om de volgende drie redenen, die al dan niet in combinatie met elkaar worden genoemd:

- ouders hebben het goede voorbeeld gegeven door altijd zuinig te leven en financieel nooit onverstandige keuzes te maken
- ouders hebben hen de juiste financiële vaardigheden (overzicht, belastingzaken etc.) geleerd
- de moraal die zij hebben meegekregen van hun ouders: het belang om geen schulden te maken, nooit iets kopen als je er geen geld voor hebt, dat geld lenen niet verstandig is en als je iets wilt kopen moet je er voor werken.

Enkele treffende citaten van jongvolwassene over de invloed van hun financiële opvoeding:

'Ik heb van huis uit werkethiek meegekregen, altijd geleerd dat ik hard moet werken voor mijn geld.'

'Mijn ouders zijn echte Bourgondiërs, dit uit zich vooral in de manier van boodschappen doen. Dit patroon heb ik overgenomen van mijn ouders. Zeker tijdens mijn studententijd gaf ik veel geld uit aan luxe boodschappen. Inmiddels heb ik wel geleerd om bewuster boodschappen te doen en hier minder geld aan uit te geven.'

'Mijn ouders hebben er altijd op gehamerd dat ik moet sparen voor grote uitgaven en zelf hebben zij daarin het goede voorbeeld gegeven. Ik moest ook al vrij snel zaken zelf betalen, zoals de zorgverzekering.'

Ouders geven soms het slechte voorbeeld

De jongvolwassenen die een slecht cijfer geven voor hun financiële opvoeding, doen dit omdat zij of het slechte voorbeeld hebben gehad of geen voorbeeld. Een jongvolwassene met een moeder en een opa die in de schuldsanering hebben gezeten, zegt hierover:

'Ik heb vooral gezien hoe het niet moet, maar ik heb niet meegekregen hoe het wel moet. Dat ik dit heb meegemaakt, heeft veel invloed op de manier waarop ik zelf met geld omga. Ik hou mijn financiën goed bij en zal niets kopen wat ik niet kan betalen.'

Een jongvolwassene met financiële problemen geeft het slechte voorbeeld van thuis als volgt weer:

'Mijn moeder vertelde mij vroeger zich te verstoppen voor deurwaarders. Ze heeft dus geleerd om voor problemen weg te lopen. Ik heb ook nooit geleerd om met geld om te gaan. Ik denk zelf dat dit een belangrijke oorzaak is van het ontstaan van mijn financiële problemen.'

'Ik geef mijn ouders een 4,5. Ik had helemaal geen 'feeling' met geld. Hoeveel kost een huis? Wat is een normaal salaris? Welke kosten komen er allemaal bij om in je eigen levensonderhoud te voorzien? Hoeveel geef je gemiddeld uit aan boodschappen?'

4.5.2 Sociale omgeving

Uit de interviews komt niet alleen de invloed van opvoeding naar voren, maar ook de invloed van de sociale omgeving als het gaat om financieel gedrag. Hierbij wordt dan steeds bedoeld op lenen tijdens de studie of een studieschuld hebben. Als vrienden dat makkelijk doen en zich daar niet druk om maken, doen anderen dat ook minder snel.

'Het leengedrag van mijn vrienden heeft mij wel beïnvloed, en dan met name dat ik makkelijker ben gaan denken over lenen.'

Sociale omgeving
heeft grote invloed
op financieel gedrag

De jongvolwassenen die geen financiële problemen hebben, zouden dit met hun ouders, en meestal de moeder, bespreken als zich wel financiële problemen zouden voordoen. Ook vrienden worden regelmatig in vertrouwen genomen. De jongvolwassenen met financiële problemen nemen minder snel hun ouders in vertrouwen. Zij zijn meestal bang dat hun ouders zich dan ook weer zorgen maken. Enkelen geven ook aan dat hun ouders hen toch niet kunnen helpen en/of zelf ook financiële problemen hebben.

Schulden in de directe omgeving van de jongvolwassenen komen ook voor. Als het om de ouders gaat, lijkt het intergenerationele effect hierbij aanwezig te zijn. Deze respondenten hebben namelijk vrijwel allen zelf ook schulden of recent schulden gehad. Als het overige familieleden, zoals broers of zussen of vrienden en vriendinnen betreft, noemen de jongvolwassenen vaker dat zij van die vrienden leren hoe het *niet* moet:

'Dat mijn vrienden zo met hun problemen omgaan, maakt mij nog bewuster dat het echt de juiste keuze is geweest om zelf Wsnp aan te vragen en dat is goed voor mijn zelfvertrouwen.'

Ook in de enquête onder 1.518 jongvolwassenen zijn vragen gesteld over de financiële opvoeding en sociale omgeving.

'Via mijn ouders heb ik geleerd om op een goede manier met geld om te gaan'

Ruim driekwart van de jongvolwassenen vindt deze stelling bij hen passen. Ruim 12% vindt die stelling een beetje passen en bijna een op de tien jongvolwassenen vindt de stelling niet van toepassing op hun financiële opvoeding. De werkenden zijn ten opzichte van de andere onderscheiden groepen het meest eens met de stelling en de niet werkenden, noch onderwijsvolgenden het minst. Deze laatste groep antwoordt vaker dan de andere groepen dat zij de stelling niet bij hen vinden passen.

'Ken je mensen in je directe omgeving die te maken hebben met schulden en betalingsachterstanden?'

De resultaten op deze vraag zijn weergegeven in tabel 4. Hierin is te zien dat ruim de helft van de jongvolwassenen wel een of meerdere mensen in zijn directe omgeving kent die te maken hebben met schulden. Bij 30,9% zijn dat vrienden, gevolgd door broers en zussen (8,6%) en ouders (8,1%). Bij de niet werkenden, noch onderwijs volgenden zijn het vaker dan bij de andere groepen de ouders die schulden hebben en bij de werkenden, niet onderwijsvolgenden het minst vaak. Deze laatste

groep heeft weer vaker te maken met vrienden met schulden in de directe omgeving. De onderwijsvolgenden kennen het vaakst geen mensen in hun directe omgeving met schulden. De onderwijsvolgenden zonder neveninkomsten kennen relatief vaak huisgenoten, burens en kennissen die te maken hebben met schulden.

tabel 4 Mensen in directe omgeving met schulden (in %)

	<i>Onderwijsvolgend met neveninkomsten</i>	<i>Onderwijsvolgend zonder neveninkomsten</i>	<i>Werkend, niet onderwijsvolgend</i>	<i>Niet werkend, niet onderwijsvolgend</i>	<i>Totaal</i>
Ouders	9,5	7,9	5,5	13,2	8,2
Broers/zussen	8,2	9,1	8,5	9,0	8,6
Vrienden	28,2	25,8	36,7	27,2	31,0
Overige familie	2,7	3,9	4,5	4,3	3,8
Huisgenoten, burens, kennissen	1,1	4,1	2,0	1,4	1,7
Zakelijk (collega's, klanten, cliënten)	1,1	0,0	2,2	0,0	1,2
Nee	45,3	51,0	43,4	39,1	44,7
Weet niet	6,6	4,5	5,2	6,3	6,3
Wil niet zegen	4,8	2,9	2,3	7,2	3,8

Bron: Enquête (n=1.518)

'Ik praat niet over mijn financiële situatie met mijn familie en vrienden' 57,4% vindt dit niet bij hen passen, 29,6% een beetje en 12,4% vindt de stelling wel van toepassing. Dit geeft aan dat de meesten van hen wel familie of vrienden in vertrouwen zou nemen indien zij te maken zouden hebben met financiële problemen. De groep niet werkenden, noch onderwijsvolgenden is het ten opzichte van de andere groepen vaker eens met de stelling, 15,4%, vindt de stelling ook vaker een beetje passen (33,8%) en vindt de stelling minder vaak niet bij hen passen: 48,9%.

4.6 Hulpverlening

4.6.1 Financiële hulpverlening

De jongvolwassenen die financiële hulp hebben ontvangen, noemen het meest hun ouders of kennissen. Een enkeling noemt DUO waar wel eens informatie is opgevraagd, de Hypotheker of een jongvolwassenenloket. De jongvolwassenen met financiële problemen noemen onder andere het maatschappelijk werk waar zij reeds mee te maken hadden vanwege psychische klachten, de schuldhulpverlening of hun bewindvoerder. Een enkele keer is hulp gevraagd aan budgetadvies. Een jongvolwassene met een huurachterstand van enkele maanden geeft aan binnenkort een gesprek te hebben met een instantie die gespecialiseerd is in het helpen

van jongvolwassenen met financiële problemen. Zijn huisbaas had hem dit geadviseerd. Een andere jongere met financiële problemen heeft binnenkort een afspraak bij het buurtcentrum.

71% van de 1,7% is
toegelaten tot
schuldhulpverlening

In de enquête zijn ook vragen gesteld over het gebruik van schuldhulpverlening. De eerste vraag luidde: Heb jij je in de afgelopen 12 maanden aangemeld voor schuldhulpverlening, zoals budgetbegeleiding, schuldregeling of budgetbeheer? Uit de antwoorden blijkt dat 1,7% van de jongvolwassenen zich in de afgelopen 12 maanden aangemeld heeft voor schuldhulpverlening. Dat zijn 25 personen. Aan deze jongvolwassenen is gevraagd of ze in de afgelopen 12 maanden ook zijn toegelaten. Daarop zegt 71% ja, 5% weet niet en 25% nee. Binnen deze kleine steekproef zijn dus relatief veel jongvolwassenen toegelaten tot de schuldhulpverlening. Algemene conclusies kunnen hieraan niet verbonden worden, omdat de percentages zijn gebaseerd op een kleine steekproef van 25 jongvolwassenen. Tot slot is gevraagd van welke schuldhulpverlening de jongvolwassenen gebruikmaken. Het blijkt dat ongeveer een kwart in de Wsnp zit, ongeveer een kwart beschermingsbewind ontvangt, ongeveer een zesde minnelijke schuldhulpverlening ontvangt en de rest een overig, niet nader gespecificeerde vorm van hulpverlening ontvangt.

De jongvolwassenen die geen financiële hulp ontvangen, geven aan ook in de nabije toekomst geen behoefte te hebben aan financieel advies. Zij vinden dat niet nodig. Een jongvolwassene met financiële problemen zou graag een budgetcoach willen, maar vindt dat te prijzig.

Een uitwonende student met financiële problemen heeft behoefte aan financiële planning:

'Indien het gratis is, zou ik wel wat meer advies willen over planning. Ik heb berekend wat ik elke week aan boodschappen mag uitgeven, maar als bijvoorbeeld de sperziebonen in de aanbieding zijn, sla ik daar een heleboel van in en geef ik die week meer uit dan de andere week. Op dat moment is mijn balans weg. Ook momenten waarop ik rekeningen kan verwachten heb ik beter in zicht maar nog niet helemaal. Mijn huisgenoot vertelde me gelukkig in december al dat we in januari een belastingaanslag van de gemeente konden verwachten. Daardoor had ik tijd om wat opzij te leggen. Maar anders was het als verrassing gekomen en zou het mij niet gelukt zijn.'

4.6.2 Niet-financiële hulp

Relatief veel gebruik
van psychologische
hulp

Meerdere jongvolwassenen ontvingen ten tijde van het interview niet-financiële hulp of hadden dat recent ontvangen. In de meeste gevallen bezoeken zij een psycholoog of heeft het gezin hulp van het maatschappelijk werk. Een relatie met financiële problemen is er niet altijd. Vaak heeft de hulp te maken met een van de onderstaande factoren of een combinatie ervan:

- traumatische gebeurtenissen opgedaan in de jeugd;
- traumatisch ervaren in het recente verleden;
- ernstige of minder ernstige psychische stoornissen (add, borderline, adhd, depressie);

- relatieproblemen.

Een enkele keer wordt duidelijk de link gelegd tussen de financiële problemen en de psychische klachten:

'Mijn man was een tijd depressief ook door de financiële zorgen. Het was een soort gezinshulp: hoe ga je met elkaar om? Hoe los je financiële problemen op. De oplossingen die werden voorgesteld pasten niet bij ons. Er werd bijvoorbeeld voorgesteld om tweedehands kleding te kopen. Dat zou ik nooit doen.'

'Door de financiële problemen en de vroeggeboorte van mijn zoon had ik veel stress gehad en ben ik depressief geworden. Bij de GGZ ben ik gediagnostiseerd met borderline. Hierdoor vielen alle puzzelstukjes op zijn plek. Ik ervaar de GGZ als prettig en vind het fijn dat iemand over mijn schouder mee kijkt en dat ik mijn zorgen bij iemand kwijt kan.'

In de enquête is ook gevraagd of de jongvolwassenen gebruik maken van een andere vorm van hulpverlening. 89% maakt hier geen gebruik van, 7,4% heeft te maken met minimaal 1 vorm van hulpverlening, 2,6% met minimaal 2 en 1,1% met drie of meer vormen van hulpverlening.

De hulpverlening die de jongvolwassenen het meest noemen is psychologische hulp. 6,3% van de jongvolwassenen geeft aan hier op dit moment gebruik van te maken. 2,5% heeft te maken met het algemeen maatschappelijk werk, 1,6% met jongvolwassenenwerk. Van Jeugdzorg (0,9%), schoolmaatschappelijk werk (0,8%), buurtcoaches (1,0%) en buddy's (0,9%) wordt het minst gebruik gemaakt. 3,1% van de jongvolwassenen maakt nog gebruik van een andere vorm van hulpverlening.

4.7 Financiële toekomst

Bij sommige schoolgaande jongvolwassenen is te merken dat het aflossen van hun studielening hen nog te wachten staat. Zij hopen ook snel na het afronden van hun studie een baan te vinden om te kunnen starten met aflossen. Een deel van hen ziet dat rooskleurig in, een ander deel maakt zich zorgen. Ook zijn er studenten die aangeven daar nog niet aan te denken of mee bezig te zijn.

Twee schoolgaande jongvolwassenen geven hun gevoel als volgt weer:

'Ik maak me niet echt zorgen over mijn studielening en ik probeer er niet over na te denken. Ik weet wel dat mijn studielening pittig is tegen de tijd dat ik ben afgestudeerd en daar zie ik wel tegenop. Daarom probeer ik mijn lening zo laag mogelijk te houden.'

'Mijn financiële toekomst is onzeker. Mijn Wajong wordt waarschijnlijk stop gezet en ik maak me zorgen of het mij lukt om betaald werk te vinden, desnoods als schoonmaakster, als ik maar werk heb.'

Een jongvolwassene die reeds meerdere studies voortijdig gestopt is, maakt zich zorgen over het afbetalen aan DUO:

'Ik maak mij veel zorgen over mijn lening bij DUO. Als ik geen opleiding afmaak moet ik de volledig ontvangen beurs terug betalen en wordt het lastig een goede baan te vinden. Dan voorzie ik een groot probleem. Daarom ga ik in september weer studeren met gespaard geld en hulp van mijn ouders.'

Een jongvolwassene die momenteel in een Wsnp traject zitten of schulden hebben, zijn er bewust mee bezig om de schulden niet verder op te laten lopen en weten goed op welke termijn zij waarschijnlijk schuldenvrij zijn. Een Wsnp-er verwoordt dit als volgt:

'Het Wsnp-traject is over ongeveer 2 jaar afgerond, dan zijn we van onze schulden af. Dan wil ik weer gaan sparen. Alles zal vooral om mijn zoontje draaien. Ik wil graag een spaarrekening voor hem en hem van jongs af aan op een goede manier met geld om laten leren gaan. Ik ben niet bang weer in de geldproblemen te zullen komen, dat zit wel goed.'

De jongvolwassenen die werken en hun leningen kunnen afbetalen zijn daar doorgaans al bewust mee bezig. Een deel van hen is al bezig met het opbouwen van een 'spaarpotje'. Maar genoeg werkende jongvolwassene houden onvoldoende over om regelmatig een bedrag opzij te leggen.

De meeste schoolgaande jongvolwassenen houden weinig geld over om te sparen. Met name enkele thuiswonenden met een bijbaantje lukt het af en toe wel om een spaarpotje op te bouwen voor financiële tegenvallers.

4.8 Adviezen van jongvolwassenen

Op de vraag of de jongvolwassenen zelf een beeld hebben over het voorkomen van schulden bij jongvolwassenen, volgen vele adviezen. Deze zijn zowel aan de overheid als aan andere jongvolwassenen gericht.

4.8.1 Adviezen aan andere jongvolwassenen

De jongvolwassenen die wij spraken, hebben we ook gevraagd om financiële adviezen te geven aan anderen. Wat zijn hun belangrijkste adviezen?

Bewust omgaan met geld en niet meer geld uit te geven dan er is

In verband hiermee wordt ook wel de eigen verantwoordelijkheid van de jongvolwassenen genoemd om niet in geldproblemen te komen. Eén jongvolwassene vindt dit de taak van ouders om kinderen financiële kennis en verantwoordelijkheid bij te brengen. Eén jongvolwassene denkt vooral dat het goed omgaan met financiën een persoonlijkheidskwestie is:

'Sommige jongvolwassenen hebben gewoon niet het vermogen om goed na te denken over hun uitgaven en doen impulsieve aankopen. Het ligt helemaal aan de persoon zelf.'

Het belang van het hebben van financieel overzicht

Pas dan kunnen jongvolwassenen weten wat de inkomsten en uitgaven zijn.

Zich bewust zijn van de gevolgen van het afsluiten van een lening

Dit advies benadrukken meerdere jongvolwassenen. Hierover merken jongvolwassenen ook op dat het niet handig is om geld te lenen om producten te kunnen kopen en zeker geen leningen aan te gaan om achterstallige rekeningen te kunnen betalen.

Laat altijd iemand meedenken voordat belangrijke financiële verplichtingen worden aangegaan

Deze tip geven jongvolwassenen die zelf schulden hebben.

Koop niet altijd het nieuwste van het nieuwste

Een jongvolwassene zonder schulden zegt het volgende over het financieel gedrag van veel leeftijdgenoten:

'Jongvolwassenen zijn gewend aan een dure levensstijl, maar hebben daar vaak helemaal niet genoeg geld voor. Sommige jongvolwassenen zijn ook niet realistisch, ze hebben veel te hoge verwachtingen van de salarissen die zij gaan verdienen als zij beginnen met werken.'

Negeer de problemen niet

Enkele jongvolwassenen adviseren om financiële problemen niet te negeren, maar direct maatregelen treffen.²²

4.8.2 Adviezen aan de overheid

De adviezen aan de overheid zijn onder te verdelen in de volgende punten:

Betere voorlichting over het gebruik van studiefinanciering

Hierbij moet heel duidelijk zijn wat de voorwaarden zijn van het ontvangen van studiefinanciering, aanvullende beurs en lening (onder andere welk aandeel is beurs, welk deel terugbetalen, op welke termijn, de hoogte van de rente, wat te doen als een studie voortijdig wordt beëindigd). Belangrijk hierbij is dat de informatie goed toegankelijk is voor deze leeftijdsgroep. De jongvolwassenen moeten zich realiseren dat het belangrijk is om te weten. Een net afgestudeerde jongvolwassene zegt hierover het volgende:

'Veel jongvolwassenen interesseren zich niet voor financiële zaken, maar het is handig als je je al op jonge leeftijd bewust bent van hoe het in elkaar steekt.'

²² Uit de experts interviews kwam naar voren dat 'probleemvermijdend gedrag' en 'het komt wel goed' mentaliteit vooral speelt bij hoogopgeleiden die geldproblemen zien als een tijdelijk probleem. Zij verwachten dat zij later veel gaan verdienen en ook hebben zij vaak ouders die het relatief beter hebben dan laagopgeleiden.

Meer aandacht voor omgaan met financiën in het onderwijs

Jongvolwassenen noemen hierbij financiële educatie in het basisonderwijs en middelbaar onderwijs. Daarnaast hadden zij graag meer voorlichting gekregen op de middelbare school over *de overgang van middelbare school naar vervolgopleiding*. Hierbij zou ook aandacht moeten zijn voor de kosten van op jezelf wonen. Eén respondent zegt hierover het volgende:

'Er is al voorlichting over studiefinanciering maar weinig over welke uitgaven je moet doen als uitwonende student. Als je net op je zelf woont, ontdek je dat er veel meer uitgaat dan je denkt.'

Interveniëren bij het tegengaan van hoge kostenposten voor jongvolwassenen

Hoge kostenposten zijn vaak oorzaken van schulden. Hierbij worden het afsluiten van dure telefoonabonnementen genoemd, evenals de hoge huurprijzen voor jongvolwassenen, de hoge studiekosten, het te makkelijk maken van geld lenen bij DUO en het eigen risico voor de ziektekosten. Een jongvolwassene beschrijft de hoge studiekosten als volgt:

'Voor de gemiddelde student is het vrij pittig om al die kosten te moeten betalen. Je moet rijke ouders hebben anders ben je gewoon beperkt in de keuzes die je kunt maken.'

In dit verband noemt een jongere ook dat het systeem van de Belastingdienst zou moeten worden aangepast:

'Zodra je een kleine fout maakt in de schatting van je inkomen moet je enorm veel geld terug betalen. Hierdoor krijgen veel mensen schulden bij de Belastingdienst.'

Zorgen over het studievoorschot

Deze zorgen worden in de interviews door veel jongvolwassenen gedeeld. De jongvolwassenen verwachten dat er hierdoor in de toekomst nog meer jongvolwassenen met grotere financiële problemen komen. Een net afgestudeerde jongvolwassene verwoordt zijn zorgen als volgt:

'De meeste studenten weten nu al niet wat lenen inhoudt voor de toekomst. In het leenstelsel wordt het verplicht en daar zijn de meesten zich niet bewust van. Het blijft uiteindelijk geld dat moet worden terugbetaald.'

5 Beantwoording onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen.

1. Hoeveel jongvolwassenen in Nederland hebben te maken met schulden en betalingsachterstanden?

Inclusief leningen bij DUO heeft ruim tweederde (66,3%, bijna 1,4 miljoen jongvolwassenen) van de jongvolwassenen²³ in de afgelopen 12 maanden te maken gehad met een of andere schuld. Exclusief leningen bij DUO heeft ruim de helft (55,8%) van de jongvolwassenen in de afgelopen 12 maanden te maken gehad met een of andere schuld.

2. Met welk type schulden en betalingsachterstanden hebben jongvolwassenen te maken? Zitten er niet saneerbare schulden tussen (CJIB, Belastingdienst)?

Bijna een derde (32,2%) van de jongvolwassenen heeft op dit moment te maken met een of andere *lening*. De vier meest voorkomende leningen zijn: leningen bij DUO²⁴ (28%), leningen bij ouders (12%), lening bij familie en vrienden (6%) en doorlopend krediet of persoonlijke lening bij een financiële instelling (3%).

Bijna een kwart (24,1%) van de jongvolwassenen had in de afgelopen 12 maanden te maken met een *achterstallige rekening*, waarvan bijna de helft een achterstand om financiële reden. Achterstallige rekeningen op de ziektekostenverzekering (10,5%) en op de telefoonrekening (7,3%) komen hierbij het meest voor, gevolgd door online bestelde aankopen (5,7%) en hypotheek of huur (4,1%). Een achterstand op het aflossen van een lening (1,8%), de inboedel- of WA-verzekering (1,7%), het afbetalen van studieschuld aan DUO (0,7%) of alimentatie (0,3%) komen het minst voor.

Bijna een vijfde (19,1%) van de jongvolwassenen heeft in de afgelopen 12 maanden *rood gestaan*. Op de vraag hoe vaak ze hebben rood gestaan, blijkt 10% af en toe te hebben rood gestaan (minder dan vier keer per jaar) en 6,4% regelmatig of vaak tot altijd (meer dan vijf keer per jaar).

Bijna 10% heeft de afgelopen 12 maanden te maken gehad met *afbetalingsregelingen voor het kopen op afbetaling*, 5,7% had daar ten tijde van het onderzoek ook nog mee te maken.

2% van de jongvolwassenen hebben hun *creditcardschuld* niet altijd in de volgende maand afgelost en 0,6% heeft daar op dit moment een gespreide afbetalingsregeling voor.

Als we kijken naar de *niet-saneerbare schulden* heeft 3,8% van de jongvolwassenen een achterstallige rekening bij het betalen van boetes aan

²³ Op basis van CBS-informatie is gerekend met een totaal aantal jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot en met 27 jaar van 2.094.690.

²⁴ 45% van de jongvolwassenen volgen onderwijs.

het CJIB en 2,6% van de jongvolwassenen een achterstallige rekening met betrekking tot het terugbetalen aan de Belastingdienst.

3. *Wat is de hoogte van deze schulden en betalingsachterstanden (uitgesplitst naar formele en informele schulden)?*

Bij 10% van de jongvolwassenen bedraagt de gemiddelde hoogte van de betalingsachterstanden niet meer dan € 50,-, 4% heeft een betalingsachterstand tussen de € 50 en € 250, eveneens 4% tussen de € 250 en € 1.000 en 3% heeft een achterstand van € 1.000 of meer.

De gemiddelde omvang van de schulden van alle jongvolwassenen in Nederland is € 1.407. Dit is exclusief leningen bij DUO. Inclusief leningen bij DUO bedraagt dit € 2.500 meer. Het verbaast dan ook niet dat het gemiddelde bedrag van de lening bij DUO hoog is: € 9.733. Het gemiddelde van het openstaande bedrag van kopen op afbetalen en van het doorlopend krediet of persoonlijke lening zijn ook relatief hoog (beiden rond € 6.000). De hoogte van de informele leningen bedraagt ook bijna € 5.000 gemiddeld. Verder springt in het oog dat de gemiddelde hoogte van de terugbetalingen aan de Belastingdienst € 1.105 bedraagt.

4. *Welke verschillen zijn er tussen de vier hoofdgroepen? Welke verschillen zijn er naar andere achtergrondkenmerken, te weten hoogte en continuïteit van het inkomen, leeftijdscategorie, opleidingsniveau, woonsituatie en regio?*

Uit de verschillen tussen de vier hoofdgroepen kunnen we opmaken dat niet werkende, niet onderwijsvolgende jongvolwassenen meer kans hebben op schulden en betalingsachterstanden. Werkenden hebben vaker een hogere omvang van de schulden en een hogere omvang van de lening bij ouders. Zij hebben daarentegen juist minder vaak een achterstallige rekening op online bestelde aankopen en de aflossing van een lening en op het hebben van een krediet of lening.

Onderwijsvolgenden onderscheiden zich positief ten opzichte van de twee andere groepen waar het gaat om schulden en betalingsachterstanden. Zo hebben zij voor gemiddeld een lager bedrag een achterstand en hebben zij het vaakst geen enkele achterstand. Ook hebben zij het minst vaak een achterstand op de telefoon en het minst vaak roodstand gehad in de afgelopen 12 maanden. Het enige waar zij relatief meer kans op hebben is een lening bij DUO. Dit is logisch omdat zij onderwijsvolgend zijn. Tussen *onderwijsvolgenden met bijverdiensten en onderwijsvolgenden zonder bijverdiensten*, doen zich enkele verschillen voor. Degenen met bijverdiensten hebben vaker te maken met een achterstallige rekening op online bestelde aankopen, aflossing van een lening en de aanwezigheid van een afbetalingsregeling voor kopen op afbetaling. Degenen zonder bijverdiensten hebben vaker te maken met een achterstallige rekening op ziektekostenverzekering, roodstand in de afgelopen maanden en de aanwezigheid van een lening bij DUO en een hoger gemiddeld geleend bedrag bij ouders.

Uit de verschillen tussen jongvolwassenen uit de diverse inkomensklassen valt op dat de jongvolwassenen uit de *hoogste inkomenscategorie*, van € 2001 of meer, meer kans hebben op schulden dan de lagere in-

komenscategorieën. Zo hebben zij gemiddeld het hoogste bedrag geleend. Ook hebben zij relatief het hoogste maximale bedrag van roodstand gehad in de afgelopen 12 maanden. Tegelijkertijd hebben zij een hoger aantal kredieten afgesloten dan de andere inkomensklassen. Ook maken zij vaker gebruik van een doorlopend krediet of persoonlijke lening. Tot slot hebben zij vaker te maken met een gemiddeld hoger bedrag dat zij moeten terugbetalen aan de Belastingdienst. Jongvolwassenen uit de *laagste inkomensklasse* lossen het minst vaak hun creditcard-schuld direct af.

Uit de resultaten van de verschillen tussen jongvolwassenen uit de diverse *leeftijdsklassen* kunnen we concluderen dat de *hoogste leeftijdscategorie* (25 t/m 27 jaar) meer kans heeft op schulden dan de *lagere leeftijdsklassen*. Zo stijgt met het oplopen van de leeftijd ook de gemiddelde omvang van de achterstanden (exclusief leningen) Dit geldt bijvoorbeeld ook voor het aantal kredieten of leningen. Verder heeft de oudste leeftijdscategorie het meeste kans op onder andere een afbetalingsregeling voor het kopen op afbetaling in de afgelopen 12 maanden, op een doorlopend krediet of persoonlijke lening en het hoogste gemiddeld geleend bedrag. De twee hoogste leeftijdscategorieën hebben de hoogste omvang van de lening bij DUO.

Uit de resultaten van de verschillen tussen jongvolwassenen met diverse *opleidingsniveaus* kunnen we concluderen dat de laagopgeleiden verreweg meer kans op schulden hebben dan de andere groepen opgeleiden. Zij scoren op vrijwel alle onderdelen van schulden hoger (denk aan omvang van de achterstand, betalingsachterstanden, terugbetaling aan de Belastingdienst). Het enige waar de hoogopgeleiden meer kans hebben op schulden is bij leningen bij DUO en de omvang van de lening.

Uitwonende jongvolwassenen lijken meer kans te hebben op schulden dan *thuiswonende jongvolwassenen*. Dit komt tot uiting in roodstand in de afgelopen 12 maanden en omvang van de lening.

5. Hoe en wanneer zijn de schulden en betalingsachterstanden ontstaan? Welke houdings- en gedragscomponenten spelen daarbij een rol?

De oorsprong van de schulden kan diverse redenen hebben. Hieronder noemen we de belangrijkste redenen die zijn genoemd.

Bestedingsgedrag: vaak korte termijn denken

Bij de jongvolwassenen zien we terug dat hun bestedingsgedrag vaak is te typeren als 'korte termijn denken'. Dit blijkt vooral uit het feit dat relatief veel jongvolwassenen nu of in het recente verleden impuls aankopen hebben gedaan waar zij spijt van hebben. Ook zien we dat zij grotere bestedingen of financiële beslissingen vooraf soms te weinig overdenken. Dit korte termijn denken komt ook naar voren bij studerende jongvolwassenen. Een deel van hen leeft vooral in het nu, leent extra – en niet altijd omdat dit noodzakelijk is – en denkt onvoldoende na welke consequenties dit heeft op de langere termijn.

Volgens experts past het korte termijn denken bij het bestedingsgedrag van deze generatie jongvolwassenen. De jongvolwassenen bedenken minder dan oudere generaties of ze iets echt nodig hebben en of zij het kunnen betalen. Zij zijn minder gewend om aankoopbeslissingen uit te stellen en hebben meer te maken met een impulsieve behoeftebevrediging. Dit bestedingsgedrag geldt zeker niet voor alle jongvolwassenen. We hebben voldoende jongvolwassenen gesproken die weloverwogen hun financiële beslissingen nemen en daarbij ook de langere termijn gevolgen van het maken van bepaalde financiële keuzes meewegen.

Veel jongvolwassenen met niet-financiële problemen

Opvallend is dat relatief veel jongvolwassenen (ongeveer 1 op de 10) te maken heeft met psychische problemen en daarvoor gebruik maken van psychologische hulp. De relatie die deze problemen hebben met financiële problemen verschilt per situatie. Niet lekker in je vel zitten of depressiviteit kan leiden tot onverschilligheid ten aanzien van de financiële situatie of onnodige aankopen, maar ook kan het gevolg zijn van zorgen over een onzekere financiële situatie.

De overgang van thuiswonend naar uitwonend is groot

Thuiswonenden hebben het financieel nog relatief makkelijk. Zij hebben minder kosten, minder moeite om overzicht te houden over hun financiën en hoeven minder financiële beslissingen te nemen. Eenmaal uitwonend, is het financieel vaak een ander verhaal. De financiële verantwoordelijkheden stijgen evenals de uitgaven. Financieel overzicht, financiële kennis en vaardigheden komen hierbij goed van pas. Of dit op de juiste wijze gebeurt, hangt af van hoe de jongvolwassene dit tot dusver in opvoeding, scholing en sociaal leven heeft meegekregen.

Studieschulden hebben meer impact op latere financiën dan studenten vooraf inschatten

De gedachte is vrij gangbaar dat studieschulden relatief onschuldig zijn. Studiefinanciering kan immers worden omgezet in een gift, een lening kan tegen gunstigere rente worden afgelost, en – in de ogen van veel studerenden – makkelijk worden afgelost met het in de toekomst te verdienen salaris. Het aflossen van de studieschulden blijkt toch een behoorlijke wissel te trekken op de toekomstige financiële situatie van de jongvolwassenen van nu. Dit heeft meerdere redenen: jongvolwassenen die hun studie voortijdig beëindigen, houden minder studiefinanciering over voor een andere studie en de studiefinanciering wordt pas omgezet in een gift als een studie is afgerond. Veel studenten sluiten bovenop de studiefinanciering (en aanvullende beurs) een lening af bij DUO, die moet worden afgelost in 15 jaar vanaf het moment dat de studie twee jaar geleden is afgerond. Daarnaast is de arbeidsmarkt – en de aanvangssalarissen – niet zodanig dat ex-studenten voldoende financiële ruimte hebben om hun studieschuld gemakkelijk te kunnen afbetalen. Sommige studenten, met name in het hoger onderwijs, zien deze financiële zorgen niet of parkeren ze voor later. Daarnaast zijn er ook studenten die zich er nu al wel zorgen om maken, met name of zij wel snel een baan kunnen vinden om de schulden ooit af te kunnen lossen. Ook zijn er de werkende jongvolwassenen die reeds geconfronteerd worden

met de maandelijkse afbetaling aan DUO. Dit ervaren zij vaak als een langdurige last, zeker als hun financiële ruimte beperkt is. Goede voorlichting hierover is op zijn plaats.

Beïnvloed door vrienden

Het komt voor dat jongvolwassenen beïnvloed zijn door hun sociale omgeving, en dan met name door vrienden. Met name bij het bestedingsgedrag komt het voor dat jongvolwassenen het moeilijk vinden 'nee' te zeggen tegen vrienden of willen zij graag de zelfde 'gadgets' etc. als hun vrienden aanschaffen. Deze beïnvloeding kan ook een rol spelen bij jongvolwassenen die net op kamers wonen, of bij jongvolwassenen die tijdens hun studietijd extra lenen om te kunnen genieten van het studentenleven.

Ontbreken van financieel inzicht en overzicht

Bovenstaande redenen worden meestal genoemd in combinatie met een laag inkomen en in combinatie met het ontbreken van financieel inzicht en overzicht voorkomen. Dit zijn vaak niet de enige redenen waardoor jongvolwassenen in een schuldsituatie raken. Ze dragen er echter wel aan bij dat de schulden minder snel inzichtelijk worden en kunnen worden opgelost. De aanwezigheid van financieel inzicht en overzicht kunnen daarbij worden beschouwd als randvoorwaarden voor een financieel gezonde situatie. Voor de meeste jongvolwassenen geldt dat het creëren van financieel overzicht minder ingewikkeld is dan bij volwassenen omdat zij vaak nog minder financiële verplichtingen hebben. Uit het onderzoek komt ook naar voren dat het verkrijgen van financieel inzicht en het opdoen van financiële vaardigheden een leerproces is dat gaandeweg moet worden ontwikkeld. De praktijkervaring begint pas als een jongere – als verantwoordelijke – financiële beslissingen moet nemen. En soms is de praktijk weerbarstig.

6. In hoeverre ervaren de jongvolwassenen hun schulden en betalingsachterstanden als een probleem?

De meeste jongvolwassenen ervaren hun schulden als een probleem en voelen zich er niet prettig bij als zij schulden hebben of roodstaan. Ook uit de enquête komt naar voren dat de meeste jongvolwassenen het niet normaal vinden om financiële problemen te hebben. Dit blijkt uit het resultaat op de vraag over hoe zwaar de jongvolwassenen de terugbetaling van schulden vinden: een kwart van de jongvolwassenen vindt dit een zware last en ruim een derde beschouwt dit als enigszins een last. Verder geeft 82% van de jongvolwassenen aan dat zij roodstaan niet normaal vinden en bijna 10% vindt dat een beetje normaal. Ook geeft de meerderheid (60%) aan zich schuldig te voelen als hij een rekening niet op tijd kan betalen en bijna 20% voelt zich een beetje schuldig.

7. In welke mate is het hebben van schulden en betalingsachterstanden binnen de omgeving van de jongvolwassenen gebruikelijk? Zijn de kenmerken van de financiële opvoeding van invloed geweest op het financieel gedrag van de jongvolwassenen?

De financiële opvoeding lijkt een belangrijke invloed te hebben op hoe kinderen als volwassenen omgaan met hun financiën. Uiteraard gaat het

hierbij om het opdoen van kennis, het aanleren van vaardigheden en de moraal om nooit meer geld uit te geven dan je hebt. Daarnaast is minstens even belangrijk om zelf als ouder het goede voorbeeld te geven. 'Opvoeden is voorleven', is ook waar het gaat om financiën op zijn plaats.

We zien dat de invloed van vrienden groot is bij deze leeftijdsgroep. Zeker daar waar het gaat om het bestedingsgedrag van jongvolwassenen. Het bij de groep horen is belangrijk en 'nee, ik doe niet mee' is lastig te zeggen door de jongvolwassenen uit deze leeftijdsgroep.

8. *Op welke manieren reageren de jongvolwassenen op het hebben van schulden en betalingsachterstanden, met andere woorden, welke copingmechanismen passen zij toe en hoe effectief is de toepassing hiervan?*

Tijdens de interviews komen we de volgende copingmechanismen tegen als het gaat om het omgaan met schulden:

- Actief aanpakken. Vele jongvolwassenen geven aan bij de eerste schulden direct ouders of vrienden om hulp te vragen of contact op te nemen met schuldeisers om te proberen een regeling te treffen. Sommigen jongvolwassenen met schulden geven aan spijt te hebben dat zij niet direct actie hebben genomen bij het ontstaan van hun eerste financiële problemen. Verder valt op dat jongvolwassenen zonder schulden aangeven direct actie te gaan ondernemen indien zij ermee geconfronteerd zouden worden. Waarschijnlijk speelt hier mee dat als je er echt mee te maken hebt de praktijk weerbarstiger is.
- Sociale steun zoeken: dit komt het meest voor. Vrijwel alle jongvolwassenen geven aan vooral steun te zoeken binnen hun informele netwerk: bij ouders, vrienden en kennissen. *Er wordt nauwelijks een beroep gedaan op professionele instanties*
- De jongvolwassenen doen relatief vaak een beroep op ouders of vrienden en kennissen waar het gaat om financiële hulp of advies. Dit betekent dat zij als taak hebben om te signaleren en – indien er daadwerkelijke problemen zijn- op de juiste manier door te verwijzen naar professionele hulp of advies.
- Vermijden: Sommige jongvolwassenen hebben de schuldsituatie in eerste instantie genegeerd. Dit heeft ertoe geleid dat hun schulden verder zijn opgelopen en dat vinden zij achteraf ook geen wenselijk gedrag. Het negeren van (mogelijke) financiële problemen geldt ook voor de studenten die maximaal lenen en aangeven maar even niet te denken aan het terugbetalen in de toekomst. Hier speelt mee dat als je problemen niet benoemt of er niets mee doet, ze ook niet lijken te bestaan.
- Depressief reageren: de meeste jongvolwassenen met schulden ervaren dat als afschuwelijk. Een enkele keer is genoemd dat dit tot somberheid en depressiviteit leidt. Echter, de ernst en mate waarin dit voorkomt, is lastig in te schatten.
- Geruststellende gedachten: met name jongvolwassenen die niet het gevoel hebben dat het echt fout kan lopen met hun financiële situatie, gaan ervan uit dat het wel goed zal komen. Uit de interviews

komt naar voren dat dit vooral lijkt te spelen bij jongvolwassenen die zijn opgegroeid in een financieel gezonde thuissituatie.

Bijlage

Bijlage 1 Kenmerken jongvolwassenen uit steekproef

tabel 5 Kenmerken jongvolwassenen uit steekproef

Leeftijd	
18 en 19 jaar	13%
20 en 21 jaar	21%
22 t/m 24 jaar	33%
25 t/m 27 jaar	33%
Woonsituatie	
Thuiswonend	48%
Uitwonend	52%
Geslacht	
Vrouw	52%
Man	48%
Groepsindeling	
Onderwijsvolgend met bijverdiensten	30%
Onderwijsvolgend zonder bijverdiensten	18%
Werkend	39%
Niet werkend, niet onderwijsvolgend	14%
Opleidingsniveau	
Laag (basisonderwijs, vmbo)	9%
Midden (mbo, havo, vwo)	44%
Hoog (hbo, wo)	48%
Etniciteit	
Autochtoon	86%
Westerse allochtoon	5%
Niet-westerse allochtoon	8%
Huishoudsamenstelling	
Alleenstaand zonder kinderen	66%
Alleenstaand met kinderen	2%
Samenwonend zonder kinderen	23%
Samenwonend met kinderen	9%

